

Hoofstuk 2

1944–1974:

'N TYD VAN NADENKE OOR DIE POSISIE VAN VROUE IN DIE AMPTE

1. DIE GROTER LANDKAART: 1899–1961

Die begindatum in die opskrif van hierdie hoofstuk, naamlik 1944, dui op die datum waarop die NG Kerk amptelik begin besin het oor die posisie van vroue as ampsdraers. Al die datums in die opskrifte van die volgende twee hoofstukke volg die spoor van die amptelike kerklike besinning op Algemene Sinodale vlak. Die historiese agtergrond wat beskryf word, strek oor 'n wyer tydperk om die bestaan van bepaalde diskoerse beter te verstaan.

Die eerste sestig jaar van die twintigste eeu kan as 'n tydperk van die vestiging en opbou van Afrikanernasionalisme beskou word. Met die draai van die eeu was die Afrikaners in die destydse Boererepublieke (Vrystaat, Natal en Transvaal) in 'n stryd met Brittanje gewikkel. Die vernietigende gevolge van die Anglo-Boereoorlog (1899–1902), waarin sowat 26 000 wit vroue en kinders, 20 000 swart mense, 22 000 Britse soldate en 8 000 Boere-soldate gesterf het, is wyd bekend (Uys 2007:291–292).

1.1 1899–1910: 'N TYD VAN “REKONSTRUKSIE EN UNIFIKASIE”

Spies (1986a:219) beskryf die tyd ná die Anglo-Boereoorlog tot en met Uniewording as 'n tyd van “rekonstruksie en unifikasie”. Na afloop van die oorlog moes die destydse Boererepublieke staatkundig en ekonomies opgebou word. Die republieke was aanvanklik onder koloniale bestuur totdat die destydse Transvaalkolonie en Oranjerivierkolonie selfbestuur gekry het. Ekonomiese redes en die internasionale politieke situasie het die proses tot politieke samesmelting van al die Suid-Afrikaanse state of republieke bespoedig (Spies 1986a:225–227).

Tabel 3: Tydlyn 1899–1910

Jaargang → Kategorie ↓	1899– 1902	1902	1903	1904	1905	1906	1907	1909– 1910
Polities	Tweede Anglo-Boereoorlog					Transvaal kry selfregering	Oranjerivierkolonie kry selfregering	1910: Unie van Suid-Afrika kom tot stand
Ekonomies		Goudmynbedrywig-hede aan Witwatersrand hervat						
Opvoedkundig en kultureel					Tweede Afrikaanse Taalbeweging begin			1909: SA Akademie vir Wetenskap en Kuns word gestig
Vroue	Emily Hobhouse speel groot humanitêre rol tydens oorlog		Emily Hobhouse keer na SA terug	ACVV word gestig	SAVF word gestig			
Kerklik	Vrouevredespetisie	Dankdag vir vrede		Eerste sinodes na die 2de Anglo-Boereoorlog			Raad van NG Kerke word gestig	
Ander					Cullinamdiamant word ontdek			

(Uys 2007:291–294; Giliomee 2004:307–315; Brown & Hofmeyr 2002:22–23)

1.1.1 Afrikanervroue begin verskillende rolle vertolk

Die Anglo-Boereoorlog is 'n belangrike gebeurtenis in die vrouegesiedenis van Suid-Afrika ná die Groot Trek van 1835–1838 (vgl. Landman 1994:77). Afrikaanse vroue het tydens en na afloop van die Anglo-Boereoorlog verskillende rolle vertolk. Hulle rol in die oorlog word deur historici op verskillende maniere uitgebeeld. Hierdie uitbeelding hang grootliks van die historikus se oogmerk af. Alhoewel hierdie oorlog buite die skopus van hierdie studie val, is dit om verskeie redes belangrik om van die diversiteit van hierdie interpretasies en rolle kennis te neem.

Dit skep eerstens 'n bewussyn dat daar meer as een beskouing van 'n bepaalde gebeurtenis kan wees en dat geen historikus op enige beskouing aanspraak kan maak as die enigste weergawe van die gebeure nie. Tweedens is daar 'n beweging om die stemme van die vroue se belewenis oor die oorlog ernstig op te neem sodat die geskiedskrywer se interpretasie nie meer die enigste stem is nie. Derdens het Afrikaners hulle na afloop van die oorlog sterker in die binneland gevestig en daarmee saam is 'n openbare en kerklike lewe gevestig waaruit die eerste stemme vir vrouepredikante later sou opkom. Laastens baan die diversiteit van rolle wat vroue begin vertolk het, die weg vir 'n meer openbare rol in die samelewing.

1.1.1.1 Verskillende beskouinge, verskillende rolle

Daar is historici wat hierdie vroue op 'n heroïese en byna romantiese wyse as passiewe pasifiste uitbeeld. Só word hulle beskryf as hulpelose slagoffers van die ongenaakbare Britse sisteem van oorlogvoering wat hulle lot met 'n glimlag aanvaar het. 'n Bekende voorbeeld is die verhaal wat Jan Smuts vertel het van die Boervrou wat *Prys die Heer* gesing het terwyl haar huis afgebrand is. Smuts het dit beskou as 'zoo verheven schoon' (Landman 1994:78).

Ander historici meen weer dat die onblusbare verset van die Boerevroue 'n beslissende faktor in die Anglo-Boereoorlog was. Volgens Giliomee³ (2004:211–212) het vroue daarop aangedring het dat hulle mans en seuns vir vryheid en onafhanklikheid moes voortveg. Voorts het hulle skynbaar die mans wat gehensop (oorgegee) het, met minagting behandel. Giliomee beskryf hulle as vroue met 'n onblusbare patriotisme. Die nederlaag van die oorlog het hierdie vroue “aan hulle taal en kultuur laat vasklou”. Vanuit haar huis het sy dus 'n ondersteunende politieke rol gespeel (Maritz 2004:8).

Die Anglo-Boereoorlog het vroue ook in beweging gebring om in die openbaar hulle stemme te laat hoor. In die Kaap is 'n predikantsvrou, Margaretha Susanna (Maggie) de Beer (née Bosman), gekies as een van die woordvoerders tydens 'n groot protesvergadering teen die oorlog en die manier hoe vroue en kinders tydens die oorlog behandel is. Sy word beskryf as iemand wat “*zich uitstekend van die taak (kweet)*” en “*een vrouw die voor niets terugdeinst waar het de belangen van haar Taal, Natie of Kerk geldt*”. Op Cradock het Lenie Bosman weer 'n krygsgevangenefonds gestig. Vanaf 1900 tot 1901 het vroue

³ Dit is half skokkend dat Giliomee in 'n sydelingse opmerking die verkragtings wat baie vroue moes deurmaak, afmaak as “daar was gevalle van Boerevroue wat verkrag is, maar die voorkoms was waarskynlik heelwat laer as in sommige oorloë van die eeu wat gevolg het” (Giliomee 2004:209). Sy opmerking hieroor is byna klinies terwyl die voorkoms daarvan – baie of min – ten sterkste afgewys moet word.

altesaam 16 massa-protiesvergaderings georganiseer. Hierdie vergaderings is deur tussen 500 en 1500 vroue bygewoon (Van Bart 2007: paragraaf 15,17–18). Hulle was ingelig oor die politieke kwessies van die dag en het met hulle protes Afrikanernasionalisme verdedig (Maritz 2004:7).

Vroue het nie net geprotesteer nie, maar hulleself ook georganiseer om daadwerklik iets aan die gevolge van die oorlog te doen. Elizabeth Roos het die Afrikaanse Christelike Vrouevereniging (ACVV) in 1904 in Kaapstad gestig as 'n uitvloeisel van die protesvergaderings wat teen die oorlog gehou is (Van der Merwe 2004:28). Sy wou welsynsdienste hierdeur koördineer en dit het later ook uitgeloop op die stigting van verskeie huishoudskole in Kaapland waar arm meisies opgelei is om goeie huisvrouens te word, die oprigting van tehuse vir bejaardes, gesinsorgdienste en ander versorgingsoorde (Uys 2007:292–293; Van der Merwe 2004:28–29).

Emily Hobhouse wat tydens die Anglo-Boereoorlog belangrike noodleningswerk onder die vroue- en kinderslagoffers gedoen het, is iemand wat onbeskaamd uitgereik het na mense in nood en ook nie geskroom het om die swak toestande onder die aandag van die publiek en owerhede te bring nie. Sy het prominensie aan die lyding van die vroue tydens die oorlog verleen (Brink 1990: paragraaf 12). Alhoewel sy nie Afrikaans was nie, het haar werk menige mans en vroue jare daarna nog geïnspireer.

Landman (1994:77–93) wys in 'n interessante studie daarop dat die vroue wat die Anglo-Boereoorlog beleef het, se eie weergawes van hulle belewenis van die oorlog 'n ander verhaal vertel. In die dagboeke van vroue soos Alie Badenhorst, Henrietta Armstrong, en Johanna Brandt ontvou die tragiese verhale van vroue wat moes vlug, stry om fisies, psigies en geestelik te oorleef, soms aan gevegsituasies moes deelneem en deur Britse soldate gestraf is as hulle weerstand gebied het. Daar is niks romanties aan die werklikheid van 'n oorlog soos hierdie nie. In van hierdie ego-tekste, soos Landman (1994:80) dit noem, beleef die vroue God ook op 'n baie persoonlike manier en nie as die nasionalistiese God nie.

Bogenoemde voorbeelde toon dus aan hoe vroue aan die begin van die twintigste eeu verskillende rolle in die samelewing begin vertolk en openbare politieke ruimtes begin opeis het. Hulle het openlik teen onreg geprotesteer, maar ook onder leiding van vroulike leiersfigure daadwerklik iets aan die omstandighede rondom hulle gedoen. Van hierdie openbare rolle word nie algemeen deur historici as betekenisvol uitgelig nie. In die boek, *NG Kerk 350* se hoofstuk oor die Anglo-Boereoorlog en die kerk (Nieuwoudt 2002:156–157) word daar byvoorbeeld geen melding gemaak van die protesterende vroue

of die welswynswerk wat hulle gedoen het nie, terwyl die rol van predikante op kommando uitgelig word. Dié stemloosheid van vroue sou later 'n duidelike patroon in die NG Kerk word.

1.2 1911–1924: EENHEID EN ONENIGHEID

Ná Uniewording moes nuwe werklikhede in die oë gekyk word. Die nuutgevonde Unie moes reeds vroeg sensitiewe rasse- en klasseprobleme hanteer. Gedurende die tydperk van 1911–1924 was onenigheid aan die orde van die dag. Dit is in hierdie klimaat wat die *South African National Congress* (wat in 1923 die ANC word) gestig is om na die belange van swart mense om te sien. Kort na afloop van die aanvaarding van die Wet op Naturellegrond, waarin die grondbesit van swart mense tot 7,3% van die totale landoppervlakte beperk is, het 'n afvaardiging van swart leiers sonder enige sukses by die Britse regering beswaar hierteen gaan maak (Uys 2007:294–294).

Die Unieregering moes vroeg reeds twee groot stakings hanteer. In 1913 het 19 000 wit ondergrondse werkers teen gewysigde werktye gestaak. Hierdie staking het op geweld uitgeloop en 21 mense het tydens die staking gesterf. In 1914 het die Federasie van Vakbonde begin staak na die afdanking van spoorwegwerkers. Hierdie staking het tot die instelling van krygswet gelei (Spies 1986b:234–235). Burgers van die voormalige Boererepublieke het ook in opstand gekom met die hoop om die voormalige republieke te herstel. Onder leiding van premier Louis Botha is die rebellie onderdruk waarin van die leiers gedood en gevange geneem is.

Gedurende hierdie tyd was die Unie van Suid-Afrika as deel van die Britse Ryk ook betrokke by verskeie gevegte tydens die Eerste Wêreldoorlog (Uys 2007:295). Suid-Afrika het met 40 000 man die ou Duitswes binnegeval en uiteindelik in 1915 verower. Daarna het die fokus na veldtogte in Oos-Afrika verskuif (Spies 1986:238–239).

Die Arbeidersparty het na afloop van die stakings in 1922 kragte met Hertzog se Nasionale Party saamgesnoer om Smuts se Suid-Afrikaanse Party in die verkiesing van 1924 te ontsetel. J.B.M. Hertzog was aan die bewind van hierdie nuwe Pakt-regering (Uys 2007:295).

Tabel 4: Tydlyn 1911–1924

Jaargang → Kategorie ↓	1911– 1912	1913	1914	1915	1916	1918	1921– 1922	1923– 1924
Polities	1912: South African National Congress (ANC) word gestig	Wet op Naturelle-grond word aanvaar	SA raak betrokke by Eerste Wêreld-oorlog *** Nasionale Party gestig			Oud-president Nelson Mandela gebore		Smuts-regering word ontsetel
Ekonomies		Staking van 1913	Staking/Rebellie van 1914			SANLAM en SANTAM word deur Afrikaner-sakelui gestig	1921: SA Reserwe-bank kom tot stand *** 1922: Mynwerker-staking	
Opvoedkundig en kultureel			Afrikaans word as voertaal in skole erken	Hertzog-prys vir letterkunde ingestel en aan Totius toegeken		Die Afrikanerbroederbond in Pretoria gestig		
Vroue		Vrouemonument in Bloemfontein word onthul				1ste Vrouetydskrif, <i>Die Boervrou</i> , verskyn		
Kerklik	Hereniging van sinodes van die NG Kerk misluk			Buitengewone vergadering van Raad van Kerke				
Ander		Uniegebou in Pretoria word voltooi		Kaapse dagblad, <i>Die Burger</i> verskyn die 1ste keer	Die tydskrif, <i>Die Huisgenoot</i> verskyn die 1ste keer	KWV word in Paarl gestig *** Groot Griep		1923: 1ste radio-uitsending in SA

(Uys 2007:294–298; Giliomee 2004:307–315; Brown & Hofmeyr 2002:23; Spies 1986b:240)

1.3 1925–1948: DIE OPKOMS VAN AFRIKANERNASIONALISME

J.B.M. Hertzog se Pakt-regering wat in 1924 tot stand gekom het, het gepoog om Suid-Afrika konstitusioneel onafhanklik van Groot-Brittanje te maak en 'n beter binnelandse infrastruktuur te skep wat tot voordeel van die binnelandse ekonomie kon strek. Na die samesmelting van die Nasionale Party van Hertzog en die Suid-Afrikaanse Party van Smuts in 1934, is die Wet op Naturelleveteenwoordiging in 1936 deurgevoer (Murray & Stadler 1986:248). Hierdie sogenaamde Herzogwette het die regte van swart mense in Suid-Afrika verder beperk en tot die gevolg gehad dat swart kiesers van Kaapland se kieserslyste verwyder is. Die gevolge van hierdie wetgewing het die ANC in beweging gebring om 'n massabeweging te mobiliseer (Murray & Stadler 1986:253).

Hierdie tydperk word verder gekenmerk deur 'n sterk herlewing in Afrikanernasionalisme. Die hoeksteenlegging van die Voortrekkermonument in 1938 en die simboliese ossewatrek deur die hele Suid-Afrika, het groot entoesiasme vir die saak van Afrikanernasionalisme gewek.

D.F. Malan se gesuiwerde Nasionale Party wat van Hertzog en Smuts se Verenigde Party afgestig het, sou binne vyftien jaar tot die politieke krag binne Afrikanergeledere groei. Hierdie party het 'n aggressiewe nasionalistiese ideologie ontwikkel met 'n republikeinse oogmerk. Hulle het klem op die eiesoortigheid van die Afrikanerkultuur geplaas. Hierdie ideaal moes vanuit 'n politieke, kulturele, religieuse en ekonomiese hoek bevorder word. Die Afrikaner-Broederbond se oorspronklike kulturele oogmerk het nou 'n meer politieke karakter gekry en in die geheim as voorvegter vir Afrikanernasionalisme begin optree. Hulle het hulle in die dertigerjare daarop toegelê om die ekonomiese mag van die Afrikaner te bevorder ten einde die klasseskeiding onder Afrikaners te verminder. D.F. Malan se Nasionale Party het die verkiesing in 1948 naelskraap gewen en hy het die nuwe Eerste Minister geword.

Suid-Afrikaanse magte was op verskillende fronte by die Tweede Wêreldoorlog betrokke en teen die einde van die oorlog is 6500 Suid-Afrikaners gedood.

Die eerste drie dekades van die twintigste eeu is verder gekenmerk deur 'n drastiese verstedelikingsproses. Die eerste stroom Afrikaners na die stede het vanweë baie faktore swaar gekry. Hulle was byvoorbeeld Engels nie goed magtig nie terwyl die meeste werkgewers Engels gepraat het. Engelssprekendes het ook die vakbonde vir geskoolde werkers oorheers sodat Afrikaners moeilik werk gekry het. Baie het ook 'n agterstand in

onderwys gehad – vroeg in die 1930's het slegs die helfte uit 462 arm wit gesinne laerskoolonderwys gehad terwyl 'n tiende heeltemal ongeletterd was. Teen 1936 het 50% van alle Afrikaners in stede en dorpe gewoon. (Giliomee 2004:274–276)

Tabel 5: Tydlyn 1925–1948

Jaargang → Kategorie ↓	1925	1928	1929	1930– 1935	1936– 1940	1941– 1943	1944– 1946	1948
Polities		Pakt-regering vergroot meerderheid in Algemene Verkiesing		Verenigde Party (NP en SAP) vorm *** Gesuiwerde NP skei af	1936: Wet op Naurrelverteening	SA magte by Tweede Wêreldoorlog betrokke	1944: ANC Jeugliga gestig *** SA stigterslid van die VVO	NP o.l.v. D.F. Malan wen algemene verkiesing
Ekonomies		Carnegie-kommissie ondersoek armblankevraagstuk	Wêreldwye Groot Depressie tref SA			Swart verstedeliking neem toe	70 000 mynwerkers staak aan Witwatersrand	
Opvoedkundig en kultureel	Afrikaans vervang Nederlands as 2de amptelike taal	Nuwe Unievlag gehys *** Stem van Suid-Afrika 1ste keer gesing *** FAK gestig	Universiteit van Pretoria kom tot stand	ATKV gestig	1938: Hoeksteenlegging Voortrekkermonument *** Ossewalandwag gestig			Hugenotemonument op Franschoek ingewy
Vroue			Mabel Malherbe word Volksraadslid	1930: Wit vroue kry 1ste keer stemreg		1943: ATKV-DAMES gestig		
Kerklik		Du Plessisstryd begin		Du Plessissaak in burgerlike hof besleg *** 1933: 1ste Afrikaanse Bybelvertaling voltooi	Suid-Afrikaanse Raad van Kerke (SARK) gestig *** 1937: Fakulteit Teologie aan UP gestig	NG Kerk onttrek aan SARK	Psalm- en Gesangeboek gepubliseer	

Jaargang → Kategorie ↓	1925	1928	1929	1930– 1935	1936– 1940	1941– 1943	1944– 1946	1948
Ander					SAUK gestig	80 000 Italiaanse krygsge- vangenis na SA		

(Uys 2007:298–302; Giliomee 2004:307–315; Brown & Hofmeyr 2002:23–24)

1.4 DIE AFRIKANERVROU SE ROL AS “VOLKSMOEDER” ONTWIKKEL

In die eerste paar dekades na afloop van die Anglo-Boereoorlog het daar ’n interessante samevoeging van rolle onder die Afrikanervrou plaasgevind wat haar vir die grootste deel van die twintigste eeu sou tipeer. Hierdie rol kan beskryf word as dié van ’n “volksmoeder” (Maritz 2004:8; Klein 2004:47–48; Kruger 1991:193–197). In hierdie diskoers word die Afrikanervrou beskou as die sagte, versorgende een, wat die hoeksteen van die huisgesin is, maar terselfdertyd ook die sentrale en inherente krag van die Afrikanervolk is (Brink 1990: paragraaf 2). Hierdie konsep het Afrikanervroue aan die een kant tot die huishoudelike sfeer verban as die moeder van die private huishouding, maar sy was terselfdertyd ook moeder van die “openbare huishouding” – die Afrikanervolk (Van der Watt 1996: paragraaf 1). Volgens Kruger (1991:193, 198) word die diskoers van volksmoeder deur gender en etnisiteit gekenmerk. Die opvatting dat ’n Afrikanervrou ook ’n moeder is, was sentraal in die genderdiskoers. Daarmee saam was die Boervrou ook die moeder van die volk. Haar rol om vir haar taal en volk op te staan, was net so belangrik as haar rol in die huisgesin.

In die eerste Afrikaanse vrouetydskrif is die woord “moeder” as sinoniem vir die woord “vrou” gebruik. Ander terme wat die verbintenis uitbeeld is “boervrou” en die woord “volksmoeder” self. Die identiteit van moeder is op só ’n manier gebruik dat dit as die natuurlike identiteit van vroue beskou is wat terselfdertyd ook God se roeping vir haar was (Kruger 1991:199–200). Kruger (1991:202) is van mening dat die Afrikanervrou se moederskapsrol voor 1915 heelwat minder aandag geniet het.

In die volksmoederdiskoers is die verhaal van die Afrikanervolk ook nou aan die verhaal van die Afrikanervrou verbind. Willem Postma het onder andere geskryf dat die Afrikanervrou vereer moet word omdat “... geen beter, edeler moeder het ooit in voller rijker sin ’n volk geteel nie, as die moeder van die Boerevolk” (Postma soos aangehaal in

Kruger 1991:206). Postma was ook van mening dat vroue, deur moeders in die private sfeer van hulle huise te wees, letterlik besig was om die volk sterk te maak. Hierdeur het vroue se voortplantingsfunksie in 'n sekere mate aan die volk behoort as Postma sê "... sig weet dat sij in haar skoot dra die toekoms van haar volk ..." (Postma soos aangehaal in Kruger 1991:233). Alhoewel moederskap in hierdie diskoers vroue van take in die publieke sfeer uitgesluit het, is dit in wat 'n paradoksale skuif genoem kan word, tog openbare betekenis en 'n gemeenskapskarakter gegee (Kruger 1991:232–233).

Die konsep van volksmoeder het 'n bykomende dimensie tot die hele konsep van Afrikanernasionalisme gelewer en daarmee 'n bepaalde politieke inhoud gekry (Brink 1990: paragraaf 6; Van der Watt 1996: paragraaf 1). Dié roluitbeelding van die Afrikanervrou as volksmoeder is volgens Van der Watt (1996: paragraaf 9) 'n belangrike beginpunt om die afwesigheid van vroue in die Suid-Afrikaanse geskiedskrywing te verklaar. Moederskap en die openbare domein was nie nou aanmekaar verbind nie. Daar is geskryf dat vroue nie in stemreg en die openbare domein hulle krag sou kry nie, maar eerder in die besef en aanvaarding van haar "roeping als moeder in stil vertrouwe op God" (Kruger 1991:223). Moederskap in hierdie diskoers is dus as 'n biologiese, religieuse en nasionale roeping beskou (Kruger 1991:238).

Elsabé Brink en Christina Landman voer aan dat die rol van volksmoeder manlik gemanipuleerd was (vgl. Maritz 2004:8–14; Landman 1994:109–116; Brink 1990: paragrawe 1–3). Hiervolgens kry vroue in 'n manlik gedomineerde samelewing 'n goed gedefinieerde en eerbare rol binne die betrokke samelewing (Brink 1990: paragraaf 1). Brink motiveer haar bewering uit die feit dat vroue nie gevra is om insette oor die bou van die Vrouemonument te lewer nie en dat daar slegs twee vroue langs die "ideale Afrikanerstaatsmanne" soos president M.T. Steyn, generaal Christiaan de Wet en dominee J.D. Kestell by die monument begrawe is (Maritz 2004:11; Brink 1990: paragraaf 15). Rachel Steyn, die ander vrou naas Emily Hobhouse wat by die Vrouemonument begrawe is, is beskou as die ware volksmoeder en is ook deur skrywers in hierdie terme beskryf as die "*hooggeagte en gegeeerde Volksmoeder*" (Brink 1990: paragraaf 15).

Die rol van die vrou as volksmoeder het met die onthulling van die Vrouemonument in 1913 ook visuele gestalte gekry. Die beeldhouwerk deur Anton van Wouw voor die naald van die Vrouemonument bestaan uit 'n vrou met 'n sterwende kind op haar skoot en 'n tweede vrou wat in die verte tuur. Die toneel is geïnspireer deur 'n insident wat in die konsentrasiekamp by Springfontein voor Emily Hobhouse afgespeel het. 'n Moeder het met

haar sterwende kind op haar skoot gesit. Sy kon niks meer doen nie en het nie beweeg of gehuil nie. Haar smart was dieper as alle trane. Volgens Hobhouse was die boodskap in die vrou se oë dat alhoewel haar kind dood is, haar volk nie uitgeroei sal word nie (Grundlingh s.a.: paragraaf 14–15). In hierdie konteks het die versorging van ’n kind uitgebrei tot die versorging van ’n volk en die lyding van ’n vrou wat haar kind verloor uitgebrei tot die lyding van ’n volk (vgl. Van der Watt 1996: paragraaf 8).

Landman (1994:109–114) is op haar beurt van mening dat die teologiese fundering vir die vrou se rol as volksmoeder deur Hollands-Afrikaanse predikante soos J.D. Du Toit (Totius) verskaf is, wat onder Abraham Kuyper in Nederland studeer het. Kuyper het as leier van ’n konserwatiewe party in Nederland, in 1914 ’n boek, *De eereposisie der vrou*, gepubliseer waarin hy hom teen die stemreg vir vroue uitgespreek het. Volgens hom was dit onnatuurlik vir vroue om as individu hulle stemme uit te bring omdat die man, volgens die Bybel, dit as gesinshoof namens die familie moes doen. Nederlandse teoloë soos Geesink en Hermann Bavinck het Kuyper hierin ondersteun. Du Toit het later ’n kommissie van die GKSA gelei wat hulle sinode in 1920 teen die stemreg vir vroue geadviseer het “om altyd te protesteer teen Vroue Stemreg op grond van Gods Woord”. Hierdie advies is na die parlement deurgestuur. Die inhoud van die aanbeveling stem grootliks ooreen met Kuyper se boek.

Generaal Hertzog se opmerking ten tye van Uniewording en na afloop van die Rebelle van 1914 ondersteun die “volks”-rol van Afrikanervroue. Tydens die proses van Uniewording het hy tydens ’n vergadering opgemerk dat daar baie Afrikanervroue in die gehoor is “wat ten sterkste staan vir Afrikaans, Afrikaanse tradisies en sedelike waardes”⁴ Ná die Rebelle van 1914, was Hertzog ook van mening dat vroue die grootste rebelle was. Die rol wat Afrikanervroue tydens die gewelddadige mynwerkerstaking van 1922 gespeel het, kan nie ongemerk gelaat word nie (Giliomee 2004:328).

1.4.1 Die geskrewe woord versterk die beeld van volksmoeder

In 1918 het Willem Postma, ’n Vrystaatse joernalis en uitgesproke voorstander van Afrikanernasionalisme, ’n boek getiteld *Die Boervrou, Moeder van Haar Volk*, gepubliseer. Dit was aan die einde van die Eerste Wêreldoorlog en verstedeliking het op hierdie stadium toegeneem. Daar was dus ’n besorgdheid oor die algemene moraliteit van ’n nuwe geslag jong manne en vroue wat hulle in die stede gevestig het. Hierdie boek was ’n soort

⁴ Ook ’n goeie voorbeeld van die Christelik-nasionale idee – EPB.

verheerliking van die Afrikanervrou en moes onder andere as 'n rolmodel vir 'n nuwer generasie vroue dien. Hulle is aangemoedig om eienskappe soos geloof, dapperheid, 'n gees van opoffering, huislikheid en voorbeeldigheid na te volg (Brink 1990: paragraaf 18).

Die eerste Afrikaanse vrouetydskrif het ook in 1918, onder redakteurskap van Mabel Malherbe, 'n susterskind van Eugène N. Marais, verskyn. Sy was 'n Engelsprekende dame wat haar bewustelik met die Afrikaner geïdentifiseer het. Sy het haar ook daarop toegespits om die Afrikanervrou se rol as moeder en draer van die Afrikaanse kultuur en nasionalisme uit te lig. In *Die Boerevrou* is sake soos gesondheid, huishoudelike aangeleenthede en kindersorg aangespreek met dien verstande dat as vroue hulle huise op 'n ordentlike wyse sou bestuur, hulle seuns en dogters suksesvol sou wees en dan die land sou kon opbou. Dit sou alles ook 'n bydrae tot die vooruitgang van die Afrikanervolk lewer (Giliomee 2004:327). Die Afrikanervrou se rol as volksmoeder is ook in detail in die godsdienstige rubriek in *Die Boerevrou* ondersteun deur artikels wat onder andere deur Postma en prof. JA du Plessis geskryf is (Kruger 1991:200).

Daar het 'n interessante insident rondom die voorblad van hierdie tydskrif plaasgevind. 'n Foto van Van Wouw se “*Nooientjie van die Onderveld*” op die voorblad het baie kommentaar uitgelok. Vir die een groep lesers het dié beeld die tradisionele Afrikanervrou uitgebeeld en hulle kon hulle vereenselwig met die waardes wat die beeld uitstraal omdat dit ware volksmoeder-eienskappe was: vredevol, ernstig, sterk, rein en nederig. 'n Ander groep het nie van die voorblad gehou nie omdat die klere oudmodies was en nie die ware Afrikanervrou van die dag verteenwoordig het nie. Die simboliek was nie vir hulle so duidelik nie en hulle was nog in 'n proses om die betekenis van die simbool te interpreteer (Van der Watt 1996: paragraaf 10–12).

In 1921 het nog 'n boek oor die Afrikanervrou verskyn. Die historikus Eric Stockenström se boek *Die Vrou in die Geskiedenis van die Hollands-Afrikaanse Volk* het die historiese agtergrond vir die ideologiese verheerliking van die Afrikanervrou verskaf. Volgens hom was die vroue op die Groot Trek al reeds bewus van hulle roeping as volksmoeders (Brink 1990: paragraaf 19).

1.4.2 Die ander kant van die verhaal kry min aandag

Terwyl hierdie boeke en tydskrif met hulle verheerlikte beeld van die Afrikanervrou verskyn het, het 'n paar vrouestemme daarteen geskop. Marie du Toit, die suster van die bekende digter en Afrikanervolksman, JD du Toit (Totius), het op haar beurt in 1921 'n

boek *Vrou en feminist of iets oor die Vrouevraagstuk* gepubliseer. Dit was nogal 'n waaghalsige titel vir hierdie tydvak waarin die beeld van Afrikanervolksmoeder begin blom het! Dit is ook betekenisvol dat Du Toit hierdie spesifieke standpunt ingeneem het terwyl haar broer aan die hoof van 'n kommissie in die GKSA gestaan het wat ondersoek moes instel oor die vraag of vroue daarop geregtig was om stemreg te kry (Landman 1994:110). Marie du Toit was haar tyd ver vooruit. Sy het krities gevra wat die natuurlike leefstyl vir 'n vrou sou wees. Feminisme was vir haar die “handhawing van al 'n vrou haar belange in alle omstandighede, te alle tye” (Du Toit 1921:33). Verder het sy die beperkinge wat op vroue gelê is in terme van hulle kleredrag, die verbod om nie te kan stem nie en die voorgehoue vorms van selfuitdrukking, as onnatuurlik beskou (Du Toit 1921:71–81; 107–130). Sy was ook in opstand teen die beeld wat van vroue geskep is as die swakkere en mindere geslag wat gedurig herinner is aan hulle verantwoordelikhede en die feit dat hulle dit sonder enige klagtes moes verdra omdat dit juis 'n posisie van eer is (Brink 1990: paragraaf 20)! Sy het daarteen geskop dat vroue nie as individue gesien word nie, maar net as iemand wat deel is van 'n huisgesin waarin sy 'n mindere posisie bekleed het. “Miskien is sy maar 'n besitting, soos een dominee hier te lande ons herhaalde male in die kake gooi; hy sê, aan die man behoort die vrou, die slaaf, die os en die muil, en word dan haar ereposiesie genoem!” (Du Toit 1921:39). Du Toit (1921:168–174) het ook andere in haar boek daarop gewys dat Jesus Christus vroue nie beperk het tot 'n streng private lewe nie.

Die Carnegie-kommissie is in 1928 in die lewe geroep om die armblankevraagstuk te ondersoek (Uys 2007:299; Giliomee 2004:269). H.F. Verwoerd het sy bekendheid verwerf deur die ontleding van die Carnegie-verslag op die Volkskongres van 1934 (Giliomee 2004:297). Die skrywer, M.E. Rothman, wat beter bekend onder die skuilnaam M.E.R. is, was die enigste vroulike navorser in die kommissie. Sy het 'n sosiologiese studie oor die probleme van moeders en dogters in arm wit families onderneem. Vroue was aanvanklik nie 'n aparte kategorie in die ondersoek nie, maar Rothman se bevindinge was só waardevol dat die kommissie besluit het om haar bevindinge in die verslag in te sluit. Sy het die probleme van arm wit vroue met deernis en respek hanteer, maar was ook opreg besorg oor die morele en sosiale ontwikkeling van jong meisies in die stede (Brink 1990: paragraaf 21–22).

Twee ander vroue het betekenisvolle akademiese studies in die dertigerjare onderneem, wat in skrilte kontras met die werke van Postma en Stockenström gestaan het. In Hansi Pollak en Erika Theron se studies het die Afrikanervrou nie 'n verheerlikte en veredelde beeld

gehad nie. Hulle prentjie van Afrikanervroue was ver verwyderd van die “heroïese en eendimensionele” weergawe van hulle manlike eweknieë (Brink 1990: paragrawe 23–24,25).

Pollak het ’n doktorsale studie onder wit vroue onderneem gedurende die depressiejare van 1930 tot 1932. Die klerebedryf was die grootste werkgewer van wit vroue. Sy het onder andere die toestande waaronder vroue in die fabriek moes werk en die finansiële bydrae wat vroue tot die gesin gemaak het, ondersoek. Sy is getref deur die jonkheid van hierdie vroue en die finansiële⁵ las wat hulle namens hulle gesinne moes dra (Brink 1990: paragraaf 23).

Theron het in haar studie onder leiding van H.F. Verwoerd die lewens van gekleurde en wit vrouens in die Wes-Kaap ondersoek in terme van opvoedingspeil, huis- en werksomstandighede en ontspanningsgeriewe tot hulle beskikking. Die uitslag van hierdie studie het ook min ooreenkomste met die geïdealiseerde beeld van Afrikanervroue vertoon (Brink 1990: paragraaf 24).

Die verheerlikte beeld sou egter die invloedryker en bemerkbare beeld word. Omdat Rothman se studie deel van die Carnegie-verslag was, was die reikwydte daarvan groter as Pollak en Theron s’n. Hulle bevindinge was hoofsaaklik tot die akademiese wêreld beperk, alhoewel daar vandag met nuwe oë na hierdie studies gekyk word. Die minder wetenskaplike werke van Postma en Stockenström is op verskillende maniere gepopulariseer en het ’n groot bydrae gelewer tot die geïdealiseerde beeld van die Afrikanervolksmoeder. Hulle werke het die “bloudruk” verskaf vir die manier waarop Afrikanervroue gemodelleer is (Brink 1990: paragraaf 24–25).

Een van die geleenthede waar die heroïese beeld van “volksmoeder” sterk gefigureer het en ’n groot impak gehad het, was tydens die hoeksteenlegging van die Voortrekkermonument. Een van die simboliese ossewaens is selfs “Vrou en Moeder” genoem en die toesprake wat oor die vrou tydens die Groot Trek gehandel het, het teruggeval op die beelde van Postma. Stockenström se invloed kan weer in ’n tydskrif soos *Die Huisgenoot* van 1938 se artikels oor die Groot Trek gevind word (Brink 1990: paragraaf 25).

⁵ Interessant genoeg was die meerderheid vroue in die tussen-oorlogjare (dus tussen ±1919 tot 1940) nie “huismoeders” nie, maar ekonomies aktief. Tot 90 persent van die vroue wat in klerefabriek gewerk het, was Afrikaanssprekend (Brink 1990: paragraaf 27).

Die uitsluiting van die alternatiewe stemme is 'n klassieke voorbeeld van hoe 'n bepaalde diskoers bevorder word deur sisteme van uitsluiting. Mense kan probeer om 'n diskoers toe te eien deur te luister en te lees, deur te studeer en aan allerlei gesprekke deel te neem, deur kreatief daarmee om te gaan en selfs kritiese afstand te hou. Sisteme van uitsluiting beteken dat die deelname aan 'n bepaalde diskoers nie vir almal dieselfde is nie. In 'n sisteem van uitsluiting speel die plek waar, die situasie waarin, die inhoud van, die onderwerp waaroor en die struktuur waarin iets gesê word alles 'n betekenisvolle rol. So het sommige plekke 'n groter gehoor en het sekere momente 'n sterker seggingskrag (Ijsseling 1978:151–153). In hierdie geval het die werke van Postma en Stockenström 'n groter gehoor gehad en so is die beeld van die Afrikanervrou as volksmoeder gepopulariseer.

1.4.3 'n Volksmoeder kan nie uit die huis uit wees nie

Binne die volksmoederdiskoers is die nuwe fenomeen van werkende vroue as 'n potensiële sosiale probleem beskou. Die besware het aanvanklik meer oor die moontlike morele degenerasie gegaan wat veral 'n werklikheid onder jong werkende meisies kon wees omdat hulle alleen in losieshuise in die stad moes bly. Later het die debat ook gehandel oor die praktiese probleme en impak wat dit op 'n huishouding kon hê (Kruger 1991:224–225). Mabel Malherbe het probeer om die volksmoederdiskoers te verbreed deur die realiteit van werkende vroue op die agenda te plaas, maar sy het negatiewe reaksie hierop ontvang. Moederskap is as 'n allesinsluitende rol gesien. 'n Leser het in *Die Boerevrou* geskryf dat as “'n vrou haar roeping wil beantwoord om 'n moeder te wees vir haar huis en volk, kan sy nie tyd hê om uit die huis te wees nie” (Kruger 1991:226–227).

Volgens Kruger (1991:232) het die hele saak rondom werkende vroue spanning in die volksmoederdiskoers te weeg gebring. Die realiteit van werkende vroue is as 'n sosiale probleem beskou en vroue het dit as onversoenbaar met die ideaal van moederskap en vrouwees gesien. Hierdie spanning sou later in die debat oor vrouepredikante sterk figureer.

1.4.4 'n Stem in die volk se huishouding

Louise Vincent (1999: paragraaf 3–4) vertel die verhaal hoe die verkryging van stemreg in 1939 in terme van 'n advertensie van Pears-badseep van 1899 begroet is. In die genoemde advertensie word die waarde van seep met beskawing en reinheid in verband gebring: “*Pear's soap is a potent factor in brightening the dark corners of the earth as civilization advances ...*”. Meer as dertig jaar daarna het M. Moldenbauer in 'n artikel die voordele van

stemreg vir vroue met 'n koekie seep vergelyk: vroue sou daarmee die vuil plekke in die land kon skoonmaak en só lig bring!

Die geskiedenis vertel egter 'n ander storie. Stemreg het Afrikanervroue se stemme stiller gemaak as wat dit hulle in staat gestel het om 'n daadwerklike verskil in die land te maak. Vroue is deur leiers oortuig dat die rol van volksmoeder ook die beste oplossing sou wees vir die genderprobleme, soos die feit dat hulle nie kon stem nie (Kruger 1991:313). Ten einde 'n volledige beeld te gee van die sosiale omstandighede waarin die debat van vrouepredikante gevoer is en omdat die veldtog om stemreg vir vroue raakpunte met die hele gesprek rondom die toelating van vroue tot die besondere ampte het, is dit belangrik om kortliks stil te staan by hierdie kritiese punt in die geskiedenis van vroue.

Ironies genoeg het die verkryging van stemreg vroue se politieke stem stil laat word. Die basis waarop Afrikanervroue hulle vir stemreg beywer het, het hulle stem uiteindelik stil laat word en uit die openbare arena laat verdwyn (Vincent 1999: paragraaf 37–38,44). Dit het die siening versterk dat 'n vrou se plek in die huis is en beslis nie op die kansel nie.

Afrikanervroue se betrokkenheid by die veldtog om stemreg te verkry word van twee kante af deur historici beoordeel. Aan die een kant is daar diegene wat aantoon dat die veldtogte hoofsaaklik deur vroue uit die Engelse middelklas in stede gevoer is. Historici soos Lou-Marie Kruger en Marijke du Toit is van mening dat Afrikanervroue só ferm onder die patriargale ideologie van die NG Kerk was, dat hulle nie die beginsel van manlike leierskap bevraagteken het nie (Vincent 1999: paragraaf 1; vgl. ook Maritz 2004:16). Dit was veral die GKSA wat as kerk 'n negatiewe beeld van stemreg vir vroue geskep het. Die besluit van die Sinode van die GKSA in 1920 was om “altyd te protesteer teen Vroue Stemreg op grond van Gods Woord” waarna hulle 'n verslag na die Parlement gestuur het om hulle hierteen te waarsku (Landman 1994:110). Dit wil voorkom asof dit vir baie vroue gerieflik was dat ander vroue die veldtogte namens hulle loods. Volgens M.E.R. was dit nie vir die Afrikanervrou van dringende belang om self veldtogte te loods nie omdat hulle besig was met die taalstryd en die stryd teen verarming. Hulle kon voorts nie insien hoe stemreg hierdie sake sou help nie (Maritz 2004:22). Ek sal in hoofstuk 4 aantoon hoe hierdie beskouing, dat ander die stryd moet voer, wel in die gesprek oor vrouepredikante neerslag gevind het.

Aan die ander kant is Vincent van mening dat bogenoemde beskouing nie behoorlik kennis neem van die volksmoederdiskoers en hoe dit deur Afrikanervroue self gebruik is nie. Die *Women's Christian Temperance Union* (WCTU) is reeds in 1899 gestig om vroue te

organiseer om hulle vir volledige stemreg, dus op dieselfde basis as mans, te beywer. Die propaganda was van die begin af in Engels en Afrikaans, terwyl beide groepe in alle politieke partye geteiken is (Vincent 1999: paragraaf 6–7). Afrikanervroue was om twee redes traag om hulle vir stemreg, op dieselfde grondslag as mans, te beywer. Dit het eerstens ongelukkig ’n rassekleur gehad. As vroue op dieselfde grondslag as mans stemreg sou verkry, sou dit die swart stempersentasie geweldig verhoog. Mabel Jansen, soos in Engels aangehaal deur Vincent (1999: paragraaf 12) het openlik gesê: “*I would rather forfeit the vote myself than that our white civilization should be placed in danger by extending the vote to native women*”. Tweedens sou die voorwaardes vir stemreg, naamlik opvoedkundige peil en eiendomsbesit, baie vroue van stemreg uitgesluit het omdat min vroue eiendom besit het. Daarom was Afrikanervroue nie baie simpatiek teenoor WTCU se stemregveldtog nie (Vincent 1999: paragraaf 15).

Op die Afrikanerfront was mans oor die algemeen nie ten gunste van stemreg vir vroue nie. Willem Postma het openlik verklaar dat daar nie plek vir vroue in die politieke arena is nie. Hy het verder aangevoer dat vroue nie belasting betaal nie en daarom nie die reg het om te sê hoe die belastingbetaler se geld aangewend moet word nie. ’n Verskil in politieke siening in een huis sou ook ’n negatiewe impak op die gesin kon hê. Hy was ook bang dat vrouestemreg die grondslag van die gesinslewe kon ondermyn en vernietig. Die bekende C.J. Langenhoven het gemeen dat die komplekse idees van die moderne staat aan Europese mans oorgelaat moet word. Mans het ook die indruk geskep dat vroue nie in stemreg belangstel nie. So het generaal Kemp, Minister van Landbou, gesê dat as daar ’n referendum onder Afrikanervroue gehou sou word, die oorgrote meerderheid teen stemreg vir vroue sou wees (Vincent 1999: paragraaf 16–19).

Vroue was egter nie so apaties soos voorgehou nie. Die verstedelikingsproses na die Eerste Wêreldoorlog het ’n groot Afrikaanse vrouewerkerklas gevestig en vroue se opvoedingspeil het ook verhoog. Die Nasionale Vroueparty (NVP), wat gestig is na die Vroue-optog van 1915, het die veronderstelling dat vroue nie wil stem nie, uitgedaag. Tydens die NVP-kongres in 1927 het meer as 5000 vroue hulle ten gunste van stemreg vir vroue uitgespreek. Daar is geargumenteer dat wit Afrikanervroue hulleself in die geskiedenis bewys het om te mag stem (Maritz 2004:20–27; Vincent 1999: paragraaf 20,31). Stemreg vir vroue was teen 1920 vir die Nasionale Party voordelig. Dit sou hulle in staat stel om die Wetsontwerp op Naturelle-verteenwoordiging deurgevoer te kry omdat

vroue se stem die twee-derdemeerderheid wat hulle nodig sou hê, moontlik gemaak het (Maritz 2004:23).

1.4.4.1 Die volksmoederdiskoers word in die stemregbeweging gebruik

Die heersende diskoers onder Afrikaners is ten einde laaste gebruik om vir vroue stemreg te bewerkstellig. Voorstanders van stemreg vir vroue het 'n wyer betekenis aan die konsep van “volksmoeder” gegee. Hiervolgens is geargumenteer dat die gesin 'n integrale deel van die staat is en dat vroue se kinders ook aan die staat behoort en dit maak politieke kwessies ook gesinskwassies. Verder vra die huishouding van die staat dieselfde kennis as 'n plaaslike huishouding – dit is kwessies soos orde, respek vir outoriteit, opvoeding, kindersorg, voeding, sanitasie, geboue en dekorasie (Vincent 1999:27–29)!

Die volksmoederdiskoers is gebruik om plattelandse vroue te oortuig dat vroue stemreg behoort te hê. Plattelandse vroue is oortuig dat stemreg en die meegaande oproep tot politieke regte nie beteken dat vroue hulle rug op hulle hoogste roeping as moeders moet draai nie. Stemreg sou die Afrikanervrou in staat stel om dit tot voordeel van haar kinders en haar volk aan te wend. Sy sou 'n stem in die volk se huishouding kry. Vroue moes nie so selfsugtig wees om hulle van so 'n edele verantwoordelikheid uit te sluit nie (Vincent 1999: paragraaf 34).

Nadat die Nasionale Party van generaal Hertzog in 1929 herkies is, is die wetsontwerp oor vrouestemreg geloods en in 1930 is die wetgewing uiteindelik goedgekeur.

Naïef genoeg het Afrikanervroue hulleself langs hulle manlike eweknieë gesien waarin hulle Suid-Afrika se toekoms in hulle hande hou. Hiervan sou egter niks kom nie. Die NVP is nadat vroue stemreg gekry het, gevra om te ontbind. Dit het nie sonder slag of stoot gebeur nie. Van die vroue was bang dat hulle net weer die “houthakkers en waterdraers” van die party sou wees (Maritz 2004:25). Hulle vrese was nie ongegrond nie. Vroue sou uiteindelik van die politieke toneel af verdwyn. Tussen Uniewording in 1910 tot 1974 het daar slegs drie vroue in die parlement gedien (Giliomee 2004:328).

Vroue het egter vir hulleself ander ruimtes geskep waarbinne hulle hulleself betekenisvol en afsonderlik van mans kon organiseer (Vincent 1999: paragraaf 43–44). Vincent gaan selfs so ver om te sê dat al die organisasies as 'n daad van weerstand gesien kan word. Myns insiens is dit eerder 'n ruimte waarin vroue op verskeie terreine 'n betekenisvolle bydrae kon lewer en hulleself kon uitleef. Op hierdie punt moet die vraag gevra word

watter invloed die stilte in die openbare ruimte op die debat oor vroue in die ampte sou hê. Hierdie vraag sal in hoofstuk 4 weer aandag kry.

1.4.5 Vroue-organisasies as vroueruimtes

M.E.R. het reeds in 1938 die mening gehuldig dat feminisme onder Afrikanervroue gemanifesteer het in hulle betrokkenheid by verskillende welsynsorganisasies in die land. Kruger (1991:233) en Brink (Brink 1990: paragraaf 26) is weer van mening dat vroue deur welsyns- en gemeenskapswerk ook moeders van die volk kon word. Hierdie organisasies was as't ware die ruimte waarin hulle iets vir die volk kon doen net soos wat hulle in hul huise dinge vir hulle kinders doen. Of Afrikanervroue se breër betrokkenheid in die samelewing as feministies beskou kan word, is sterk te betwyfel. Maar dat dit 'n ruimte vir diensbaarheid was, is nie te betwyfel nie. Vroue-organisasies op kulturele, maatskaplike en kerklike terrein sou vir baie lank 'n platform vir vroue skep om hulleself uit te leef, 'n verskil in die samelewing te maak en 'n ruimte skep om hulle stem te laat hoor. Dit is onmoontlik om hier 'n oorsig oor alle vroue-organisasies te gee, maar ek lig tog enkeles uit om die breë ondersteuning van die volksmoedergedagte aan te toon.

1.4.5.1 SAVF-lede word met volksmoederknopies beloon

Aanvanklik is die rol van volksmoeder sterk deur vroue-organisasies geassimileer. 'n Organisasie soos die Suid-Afrikaanse Vrouefederasie (SAVF), wat in 1905 gestig is, het aan middelklasvroue die ruimte gebied om maatskaplike werk op 'n vrywillige basis te doen. Daar was soortgelyke organisasies in ander provinsies soos die Oranje-Vrouevereniging (OVV) en die Natalse Christelike Vrouevereniging (NCVV). Hierdie organisasies se kwartaalblad is "Vrou en Moeder" genoem en hulle slagspreuk was "Ons sien haar wen, want haar naam is vrou en moeder". Die aanvanklike klem van hulle werksaamhede was nie op vroue gerig nie, maar op die behoeftes van die volk. Alhoewel hulle hulle "versigtig" van die stemregbeweging gedistaniseer het, het hulle deur die feit dat hulle in die publieke arena betrokke was, wegbeweeg van die tradisie dat vroue by die huis moet bly (Maritz 2004:13). Langdurige lidmaatskap is bekroon met die dekoratiewe knopie wat 'n "volksmoederknopie" genoem is. (Brink 1990: paragraaf 29–36).

1.4.5.2 Klerewerkersunie sien hulleself as opvolgers van die Voortrekkervroue

Vroue in die Afrikanerwerkersklas was nie in dieselfde posisie om deur middel van gemeenskapswerk die "status van volksmoeder" te verdien nie (Brink 1990: paragraaf 37). Die doel van vakbonde is om na die belange van hulle werkers om te sien. 'n

Afrikanervrou, Anna Scheepers, was vanaf 1938 tot 1984 president van die Klerewerkersunie. Uit hulle korrespondensie en publikasies is dit duidelik dat hulle die moeilikhede wat hulle in die industriële omgewing moes trotseer, met die moeilike omstandighede van die Voortrekkervrou vergelyk het. Hulle was ook terdeë bewus van die heersende diskoers dat vroue se plek in die huis was om hulle gesinne te versorg. Die dilemma en skuldgevoelens waarmee werkende vroue steeds vandag worstel, was ook hulle worsteling. Daar is 'n mooi verhaal van 'n klerewerkster, Anna Jacobs, wat deur 'n manlike kollega daarvan beskuldig is dat sy nie haar taak as moeder van die huis nakom nie. Sy het hom geantwoord deur te vra of dit enige doel dien as hulle met leë potte en panne by die huis werk. Daarna het sy die worstelinge van die klerewerkers veranker in die bekende woorde van Susanna Smit dat hulle kaalvoet oor die Drakensberge sal trek en gesê dat hulle as werkers vir al die vroue van die land die leiding sal neem en die Drakensberge weer sal klim. Scheepers het reeds in 1940 die belangrike bydrae wat werkende vroue tot die volk as geheel kan lewer, verdedig (Brink 1990: paragraaf 37–40; Maritz 2004:29–30,34). Hieruit en uit ander voorbeelde is dit duidelik dat die werkersklas ook met die volkmoeder-ideaal geïdentifiseer het, al was die inhoud verskillend (Brink 1990: paragraaf 46; Brink 2004:34). Later sou die Klerewerkersunie vanweë hulle veelrassige grondslag in onguns by Afrikanerleiers raak omdat hulle die suiwer oogmerke van Afrikanernasionalisme bedreig het (Maritz 2004:31–36).

In die kerk se besinning of vroue tot die amp van predikant toegelaat kan word al dan nie, het baie van hierdie vroeë worstelinge of vroue behoort te werk en of dit haar rol is, weer ter sprake gekom. In die NG Kerk was dit aanvaarbaar dat vroue op 'n vrywillige basis buite die huis betrokke mag wees, maar dit was problematies as vroue moes werk. Die problematiek van 'n werkende vrou sal in die NG Kerk se argumentasie teen die toelating van vroue tot die ampte uitgewys word.

1.4.5.3 Ander organisasies wat spesifieke rolle vervul het

Op die platteland het landbou-organisasies vir vroue 'n belangrike opvoedkundige, sosiale, kulturele en ekonomiese rol vervul. Daar is tussen 1925 en 1931 in al die destydse provinsies sulke organisasies gestig om die Suid-Afrikaanse Landbou-unie te vorm. Hulle het sedert 1936 by tye subsidies van die regering ontvang. In die tagtigerjare is hierdie subsidies aangewend vir die opvoeding van landelike swart vroue (Maritz 2004:124–125).

Uit die tabelle met die tydlyne, is dit duidelik dat verskeie kultuurgerigte-organisasies in die eerste dertig jaar van die twintigste eeu gestig is. Die Broederbond (nou die Afrikanerbond)

was slegs vir mans toeganklik. In 1930 is die Afrikaanse Taal en Kultuurvereniging (ATKV) as 'n organisasie onder spoorwegwerkers gestig met die oog daarop om die Afrikaner meer bewus van hulle taal en kultuur te maak. Hulle het maandelikse byeenkomste gehou wat met allerlei kulturele bedrywighede gevul is. In 1943 is 'n vrouebond, die ATKV-DAMES, in die organisasie gestig. Aanvanklik het die ATKV-DAMES hulle op gesin- en maatskaplike sorg toegespits (Maritz 2004:112–113). Vandag fokus die ATKV-DAMES meer op die bevordering van die Afrikaanse Taal en Kultuur en funksioneer nou net as 'n komitee van die ATKV en nie meer as 'n aparte organisasie nie.

1.4.5.4 Die Vrouesendingbond stuur vroue na die sendingveld

Op kerklike terrein het vroue hulleself reeds baie vroeër georganiseer. Die Vrouwen Zending Bond is in 1890 op Wellington gestig en daar is onmiddellik drie vroue as sendelinge na die diamantvelde gestuur. Hulle het 'n multikulturele bediening gehad en was in hulle werksaamhede hoofsaaklik gefokus op “de vrouwen en kinderen onder de heidenen” (Louw 2002:279). Die Hugenoteseminarie op Wellington het ook vrouesendinge opgelei. Nog twee opleidingsinstansies vir vrouesendinge is gestig. In 1931 het die Minnie Hofmeyr-kollege op Worcester vir bruin vroue en in 1943 die Decoligny in die Transkei beslag gekry. Die Transvaalse Vrouesendingbond is in 1905 gestig en die Oranje-Vrouesendingbond kort daarna in 1907 (Landman 2002a:154). Die Natalse Vrouesendingbond het eers in 1939 die lig gesien. Die Vrouesendingbond het by elke sinodale vergadering verslag gedoen (Louw 2002:279).

Daar is die mooi verhaal dat vroue alle hoendereiers wat op 'n Sondag gelê is, verkoop het en daardie geld vir sendingwerk geskenk het. Deur die jare het die verskillende sendingbonde groot bedrae geld vir sendingwerk ingesamel (Landman 2002a:154).

'n Mens sou nooit weet of hierdie vrouesendinge nie dalk eerder volwaardige predikante sou wou word nie, maar hulle is nooit die geleentheid gegun nie. Tog was hulle bereid om in dikwels pioniersomstandighede te gaan werk ten einde die Evangelie te verkondig en gemeenskappe sosiaal- en ekonomies op te hef. In hierdie vroueruimte kon vroue die Evangelie verkondig en hulle geloofsroeping nakom. Dit bly nog altyd onverklaarbaar hoekom vroue die Evangelie op die sendingveld, maar nie op 'n kansel in 'n kerk kon verkondig nie.

1.4.5.5 Afrikanervroue binne 'n patriargale samelewing

Patriargie beskryf die struktuur van 'n samelewing waar die vaders van die familie-eenheid primêr verantwoordelik is vir die welsyn van die familie. Die mees algemene familiebinding in Israel was die patriargale sisteem. Binne hierdie sisteem is die genealogie deur die vader se lyn bepaal. Hy het ook oor absolute gesag oor sy vrou en kinders beskik. Hierdie gesag is selfs uitgebrei na sy getroude kinders en hulle vroue. Hierdie gesag het bepaal dat hy die heer of meester van sy vrou is. In sy wese is 'n patriargale familiesisteem dus 'n hiërargiese en outoritêre sisteem (Louw 1989:34). Volgens De Klerk (2004:14; 2002:103–104) is 'n patriargale samelewing 'n samelewing waar mans se woorde wet is en hulle in beheer is. Vroue se woorde, idees en emosies word in so 'n samelewing as tweederangs beskou. Patriargie laat vroue glo dat hulle die behoeftes van mans moet dien en moedig mans aan om dit as vroue se plig te beskou (Horst s.a.: paragraaf 15).

Bons-Storm (1996:52–54) is van mening dat vroue se rol in 'n patriargale kultuur of samelewing baie nou aan dié van 'n man verwant is, byvoorbeeld:

- Sy is die dogter van haar pa en sal sy van dra totdat sy 'n man kry en trou;
- Sy is die vrou van 'n man en sy is verplig om sy beroep te bevorder.

Die Suid-Afrikaanse samelewing kan as 'n patriargale samelewing beskryf word. Die genealogie word deur die vader bepaal, die man se beroep was tot onlangs die belangrike en die bepalende binne 'n gesin. Volgens Augustine (2002:97) is die patriargale ideologie waarskynlik die één faktor wat binne al die verskillende kulturele en etniese groepe in Suid-Afrika voorkom. Barkhuizen (2004:24–25) het in 'n sosiologiese studie bevind dat godsdiens dikwels gebruik word om 'n patriargale sisteem in stand te hou.

Die volksmoederdiskoers het gemaklik binne die patriargale samelewing gefunksioneer. Die volksmoeder moes sorg dat alles by die huis reg verloop sodat die man sy taak kan vervul. In 'n sin het die volksmoeder die man gedien. Die patriargale sisteem is ook deur die kerk in stand gehou met dieselfde tekste wat gebruik is om vroue uit die ampte te hou. Al hierdie tekste is gebruik om die heersende posisie van mans te onderstreep.

Vrouepredikante se pad om toelating en aanvaarding binne die NG Kerk moet dus ook teen die agtergrond van 'n patriargale samelewing gesien word.

1.5 1949–1961: APARTHEID WORD GEVESTIG EN BESKERM

Nadat D.F. Malan die verkiesing in 1948 gewen het, het hy 'n kabinet saamgestel wat die beleid van afsonderlike ontwikkeling moes uitvoer (Coetzer 1986:271). Malan was eers 'n predikant wat onder andere in Utrecht teologie studeer het. Gedurende sy ampstermyn is die ongeskrewe apartheidstradisie wetlik begin omskryf. 'n Hele reeks apartheiswette, waaronder die Wet op die Verbod op Gemengde Huwelike, die Bevolkingsregistrasiewet, die Wet op die Ontwikkeling van Groepsgebiede en die Paswette, is vanaf 1949 tot 1961 goedgekeur en geïmplementeer (Coetzer 1986:278). Residensiële skeiding is in 1950 begin en in 1953 is die kleurskeidslyn in openbare geboue begin handhaaf met bordjies “Slegs vir Blankes”. Na Malan se uittrede het J.G. Strijdom hom opgevolg.

Die diskriminerende maatreëls het al meer vernet by swartmense ontlok. In 1955 is die Vryheidsmanifes tydens die *Congress of People* aanvaar. In hierdie manifest is daar onder andere aangedring op gelyke regte vir alle bevolkingsgroepe. Strijdom se regering het met polisie-aksie teen die manifest gereageer en party van die kongresgangers is ingeperk terwyl ander gearresteer en van hoogverraad aangekla is (Coetzer 1986:283). Tydens Strijdom se regering het die Tomlinson-kommissie 'n verslag uitgebring waarin aanbeveel word dat afsonderlike ontwikkeling as landsbeleid aanvaar word, maar dat afsonderlike gebiede vir swart mense ontwikkel sou moes word. Strijdom is in 1958 oorlede en H.F. Verwoerd het die premierskap oorgeneem.

Die Verwoerd-regering het die aanbevelings van die verslag aanvaar. Verwoerd se regering was egter nie bereid om finansieel genoeg in die ontwikkeling van die swart tuislande te belê nie (Coetzer 1986:280).

1960 sal altyd onthou word vir die gebeure by Sharpeville. Landswye betogings is deur die ANC aangevuur. Dit het tot 'n ernstige konfrontasie tussen swart mense en die polisie by Sharpeville gelei. Tydens hierdie menseslagting is 69 mense doodgeskiet. By Langa is twee mense doodgeskiet tydens 'n soortgelyke optog teen die paswette. Dit het 'n skadu oor Suid-Afrika se planne vir republiekwording gewerp omdat die buiteland die gebeure ten sterkste afgekeur het. Die regering het 'n verbod op die ANC en PAC geplaas en daarmee die wettige mondstuk van swart mense gesnoer (Coetzer 1986:287).

Verwoerd het in 1960 'n sluipmoordaanval oorleef. In Oktober 1960 is ook daar 'n referendum oor die voorgestelde republiekwording gehou wat die Republikeine gewen het. Daarna het die Republiek van Suid-Afrika op 31 Mei 1960 tot stand gekom.

Tabel 6: Tydlyn 1949–1961

Jaargang → Kategorie ↓	1949	1950	1952– 1954	1955	1956– 1957	1958– 1959	1960	1961
Polities	Wet op die Verbod op Gemengde Huwelike	Wet op onderdrukking van Kommuniste goedgekeur *** Groepsgebiedewet en Wet op Bevolkingsregistrasie goedgekeur	1952: ANC protesteer teen apartheidsbede-ling *** 1954: J.G. Strijdom nuwe Eerste Minister	Vryheidsmanifes word deur ANC aanvaar *** Inwoners van Sophiatown word verskuif	Kleurlinge mag nie meer stem nie	HF Verwoerd word Eerste Minister *** PAC in Soweto gestig *** 1959: Progressiewe Party gestig en breek weg	Sharpeville opstand *** ANC en PAC word verbied *** H.F. Verwoerd oorleef sluipmoord *** Referendum ten gunste van republiek	Republiek van Suid-Afrika op 31 Mei formeel uitgeroep *** C.R. Swart eerste Staatspresident *** ANC begin gewapende stryd; stig Umkhonto we Sizwe
Ekonomies		SASOL kom tot stand						Desimale munstelsel vervang vorige stelsel
Opvoedkundig en kultureel	Voortrekkermonument in Pretoria ingewy	UOVS kry volle universiteitsstatus	1952: 300-jarige Van Riebeeckfees		1957: Unievlag en Stem van Suid-Afrika word enigste vlag en volkslied			
Vroue				<i>Black Sash</i> gestig	1956: 20 000 vroue marsjeer na Uniegeboue in protes teen paswette			
Kerklik							Cottesloe-beraad	NG Kerk onttrek aan WRK

Jaargang → Kategorie ↓	1949	1950	1952– 1954	1955	1956– 1957	1958– 1959	1960	1961
Ander							Albert Luthuli (president ANC) ontvang Nobelprys vir Vrede	

(Uys 2007:302–304; Brown & Hofmeyr 2002:22–23)

1.5.1 Die God van die Afrikaner

Die drie Afrikaanse susterskerke het die regering se beleid ondersteun. Die eerste amptelike regverdiging van apartheid het die lig gesien op 'n vergadering van die Raad van Kerke in 1943 (Gaum 2002:238). Daarna het Totius in 1944 tydens 'n referaat oor God as die Skeidingsmaker op 'n Volkskongres in Bloemfontein die beleid weer gelegitimeer (Brits 2006:40,44). E.P. Groenewald het in 1947 daarop gewys dat apartheid nie in konflik met die beginsels van die Bybel staan nie. Die Sinodes van Natal, Vrystaat en die destydse Transvaal het in 1947 die Skriftuurlike grondslag van apartheid bevestig terwyl die Kaapse Sinode 'n meer genuanseerde uitspraak daaroor gehad het. Laasgenoemde Sinode het verklaar dat alhoewel die Bybel nie 'n definitiewe uitspraak oor afsonderlike ontwikkeling lewer nie, dit ook nie in stryd met die letter of gees van die Skrif is nie (Gaum 2002:238). In die Kerkbode van 22 September 1948 word daar verklaar dat die kerk op “die skeiding tussen hierdie twee bevolkingsgroepe” aangedring het en dat daar met reg gepraat kan word van apartheid as 'n kerklike beleid (Van der Watt 1987:84).

Volgens Van der Watt (1987:84–90) het die NG Kerk nie net die beleid van die Nasionale Party ondersteun deur dit Bybels te regverdig nie, maar ook by die regering om party van die wette aangedring. Kerke het hiermee die Afrikanerdiskoers bevestig dat God die Afrikaner met 'n spesifieke opdrag aan die suidpunt van Afrika geplaas het. Verder is die vergelyking van die Afrikaner met Israel ook in hierdie tyd verder uitgebrei (Brits 2006:43,46).

Enkele teoloë soos B.B. Keet en V. Pistorius het die begroning van apartheid bevraagteken, maar hulle stemme was nie sterk genoeg om die dominante diskoers te

verander nie. Teoloë soos F.J.M. Potgieter het in publikasies die apartheidsbeleid op grond van teksverse soos Deuteronomium 32:8⁶ en Handeling 17:26⁷ verdedig.

Die gebeure by Sharpeville het die NG Kerk nie onaangeraak gelaat nie. Die Wêreldraad van Kerke het na afloop van die menseslagting 'n kerkeberaad by Cottesloe in Johannesburg gehou. Die NG Kerk in Kaapland en Transvaal asook die Nederduitsch Hervormde Kerk in Afrika (NHKA) was toe nog lid van die Wêreldraad van Kerke en hulle het ook die beraad bygewoon. Na afloop van die beraad is 'n sterk bewoorde verklaring uitgereik waarin die verbod op gemengde huwelike onder meer veroordeel is en daar verklaar is dat almal die reg moet hê om grond te kan besit waar hy ook al bly en moet kan deel hê aan die regering (Gaum 2002:238).

1.5.2 Party vroue dien en ander protesteer

Die retoriek van die Afrikanervrou as volksmoeder is tydens die onthulling van die Voortrekkermonument in Pretoria voorgesit én met nuwe inhoud gevul. Sy was nou die simbool van rasseseiwigheid (Van der Watt 1996: paragraaf 2 en 21). Die Afrikanervrou is toe vereer omdat sy die wit beskawing na die binneland van Afrika gebring het. Anton van Wouw se beeldhouwerk van die Voortrekkervrou met kinders, by die ingang van die Voortrekkermonument is 'n duidelike visuele uitbeelding van hierdie beskouing. Hierdie beeldgroep in die amptelike program is kort en kragtig “Wit Suid-Afrika” genoem (Van der Watt 1996: paragraaf 21).

Tydens die hoogbloei van nasionalisme het veral Afrikanervroue 'n swygende groep geword, vasgevang in die retoriek van die groter en hoër doel. Hierdie swygende “gevangenskap” het die Afrikanerpatriargie soos 'n handskoen gepas (Grundlingh s.a.: paragraaf 45).

1.5.2.1 Bond van Dienaresse skep diensruimte vir vroue – onder toesig van mans

Die NG Kerk het met die ACVV onderhandel om dié organisasie as die kerklike vrouehulpdiens te omskep. Die redenasie was dat die Godgegewe taak wat die vrou in

⁶ Deuteronomium 32:8 (OAV): Toe die Allerhoogste aan die nasies 'n erfdeel gegee het, toe Hy die mensekinders van mekaar geskei het, het Hy die grense van die volke vasgestel volgens die getal van die kinders van Israel.”

⁷Handeling 17:26 (OAV): En Hy het uit een bloed al die nasies van die mensdom gemaak om oor die hele aarde te woon, terwyl Hy vooraf bepaalde tye en die grense van hulle woonplek vasgestel het ...

verenigings soos die ACVV uitgevoer het, nie aan liggame oorgelaat kon word oor wie die kerk geen beheer of seggenskap gehad het nie (Louw 2002:279). Die ACVV se leiers het dit ervaar as 'n poging van Afrikanermans om beheer oor vroue uit te oefen en het hard en duidelik gesê: “Die ACVV wil onder vroueleiding bly” (Maritz 2004:38–39).

Na dié mislukte onderhandelings, is die Bond van Dienaresse in 1950 deur die Sinode van die NG Kerk in Transvaal in die lewe geroep. Die doel van die bond was om 'n diensruimte vir vroue ten opsigte van kinders en vroue te wees. Die ACVV se vrese was gegrond, want die Bond van Dienaresse moes aan manlike kerkrade en sinodale kommissies verantwoording doen. Tydens die stigtingsvergadering het slegs (manlike) predikante toesprake gelewer (Landman 2002a:155)!

In 1959 in die eerste Vrouehulpdiens deur Margie Smuts gestig. Alle vroue was op grond van hulle lidmaatskap van die NG Kerk outomaties deel van die Vrouehulpdiens (Louw 2002:280). Die Bond van Dienaresse, die Vrouesendingbond en die Vrouehulpdiens het 'n ruimte vir vroue geskep het om diensbaar in die kerk te wees, maar tog moes die vroue vir hierdie dienslewering aan mans verantwoording doen. Hulle het dus net 'n beperkte stem oor hulle eie werksaamhede gehad.

Die diskoers van volksmoeder is hier duidelik sigbaar. Volgens Ackermann, soos aangehaal in Klein (2004:46) het die ideologie van vrouwees onder andere in vroue-organisasies in die kerk na vore gekom en in die proses is vrouesake op 'n ander manier aangespreek. Vroue het egter in die proses in gebreke gebly om 'n spesifieke teologiese respons op vrouwees te ontwikkel. Vrouegroep in die kerk was aan die een kant ruimtes waarin vroue hulleself kon uitdruk, maar aan die ander kant het dit vroue eenkant gehou.

1.5.2.2 Vroue protesteer teen apartheidswetgewing

Die meeste Afrikanervroue het hulle nie weer na die vroue-optog van 1940 openlik teen 'n politieke bestel teëgesit nie (Maritz 2004:44). Terwyl hulle politieke stem stil was, het 'n ander groep vroue hulle op verskillende maniere teen die apartheidbeleid van die regering verset. Hulle verset het Afrikanervroue ook nie in beweging gebring nie. In Mei 1955 is die *Black Sash* onder leiding van Ruth Foley gestig. Hulle het landswyd protesvergaderings gereël en versoekskrifte aan die kabinet voorgelê. Die *Black Sash* het met swart serpe oor hulle skouers by amptelike geleenthede gaan sit uit protes teen die regering se beleid. Hulle het ook adviesburo's in die stede geopen waar hulle regsadvies aan swart mense gegee het (Coetzer 1986:288).

Die Groepsgebiedewet en die daaropvolgende paswette, wat vroeg in die vyftigerjare deur die Nasionale Party ingestel is, het veral onder swart vroue protes ontlok. Die *Federation of South African Women* (FSAW) is in 1954 as 'n veelrassige sambreelorganisasie van verskillende vroue-organisasies gestig. Hulle het hulle daarvoor beywer om apartheidswette en diskriminerende gebruike teen vroue te laat verwyder. As 'n vrouebeweging het hulle hulleself met ander vryheidsbewegings geïdentifiseer (Gasa 2007:211–213; Maritz 2004:86–88). Maritz (2004:87) beskryf hierdie vroue se denke as “ver voor die algemene denke van vroue van die tyd”. Van hulle eise ten opsigte van die behoeftes van vroue en kinders is in die *Freedom Charter* opgeneem. Die eerste vroue-optog teen die paswette het op inisiatief van die FSAW in Oktober 1955 by die Uniegebou in Pretoria plaasgevind. Dit was die voorloper van die groot optog wat op 9 Augustus 1956 weer by die Uniegebou plaasgevind het. Daar word bereken dat ongeveer 20 000 vroue by hierdie protesaksie betrokke was (Maritz 2004:89). Ná 1994 is 9 Augustus as 'n openbare vakansiedag verklaar waarop Vrouedag jaarliks gevier word.

2. TWEE VROUEPREDIKANTE VIND 'N NUWE ROEPING IN HULLE POSISIE AS PREDIKANTSVROUE

In hierdie vestigingsfase van die Afrikanervrou as volksmoeder, het twee predikantsvroue in die eerste helfte van die twintigste eeu die eerste tree geneem in die manlike teologiese wêreld van die NG Kerk. Hierdie vroue se reis in die NG Kerk het byna ongemerk verbygegaan. Een vrou se stem is vir ewig stil omdat sy nie self haar verhaal kon vertel nie. Al waarna ek oor Jeanne Viljoen kon luister, was ander se verhale oor haar. Meer as honderd jaar na Anna Linde se geboorte het haar stem weer opgeklink. Haar seun, dr. Hans Linde, het drie jaar voor haar dood die visie gehad om sy ma se verhaal op te neem en hy het hierdie bandopname aan my verskaf. Hierdie bandopname toon nie dieselfde gesprekskarakter as die ander verhale nie, maar dit is tog haar eie verhaal in haar eie stem en soos deur haar eie oë gesien. Haar roepingsverhaal neem 'n prominente plek op die bandopname in.

2.1 ANNA LINDE VIND 'N NUWE ROEPING IN 'N NUWE LAND

2.1.1 'n Pa se verlore roeping

Anna Christina Olsen is op 15 Julie 1901 in Chicago in die VSA gebore (Smith 1981:424). Haar ouers het afsonderlik in hulle laat tienerjare vanaf Swede na die VSA geëmigreer omdat werksgeleenthede in Swede baie skaars was. Hulle het hulle eers in Minneapolis in Minnesota gevestig (Linde 1978). Hier in Minneapolis het haar pa 'n besondere ontmoeting met die Here gehad wat later 'n baie groot invloed op sy dogter se lewe sou hê.

Anna vertel dat daar pa een Sondagmiddag langs 'n spoor geloop het en 'n traktaatjie opgetel en in sy sak gesteek het. Die traktaatjie het oor sendingwerk in “donker Afrika” gegaan.

AL: Toe hy dit gelees het, was dit vir hom asof dit 'n roepstem van die Here was, dat hy hom moet voorberei om as sendeling na Afrika te gaan. Maar dit het nooit eintlik gebeur nie, want kort daarna het hy Moeder ontmoet en hulle is albei jonk getroud ... En toe het hy gevoel dat hy die Here teleurgestel het in sy lewe. Eintlik het hy dikwels gesê: “Ek het die Here se tweede beste in my lewe omdat ek ongehoorsaam was.” ... Ja, kyk, my vader, soos ek netnou gesê het, was baie hartseer en teleurgestel dat dié roeping, wat hy gemeen het hy ontvang het, dat hy dit nie kon volbring nie.

Anna se ouers het hulle nadat hulle in die huwelik getree het, in Chicago gevestig waar haar pa 'n winkel oopgemaak het wat skoene herstel het. Hier in Chicago is nege kinders vir die egpaar gebore. Anna was die middelste kind.

Haar pa het dikwels oor sy verlore roeping met sy dogter gepraat en 'n saadjie geplant wat aanvanklik met teësinigheid ontvang is. Sy het 'n fyn aanvoeling daarvoor gehad dat mense vir verskillende sake geroep kon word en dat die Here mense nie net vir die bediening in 'n gewone gemeente roep nie. Hierdie onderskeiding sou later in haar lewe 'n belangrike rol speel.

AL: En ek onthou as 'n jong dogter hoe dikwels het my vader met my gepraat oor sendingwerk in Afrika. Maar ek was baie bang en ek het selfs geweier om na 'n sendingdiens te gaan, want ek is (was) bang dat die Here vir my sou roep om soontoe te gaan. En ek het dikwels vir Vader gesê dat my broer, wat tweede ouer as ek was, met sy baie talente, dat hy die regte een is om te gaan. Hy het ook later predikant geword, maar (hy) het nooit die roeping ontvang om as sendeling na Afrika te gaan nie.

2.1.2 Sy dogter hoor ook die roepstem na Afrika

Anna het reeds as kind vir Jesus Christus as haar persoonlike Saligmaker aangeneem en haar geloof prakties uitgeleef deur geestelike werk onder boemelaars te doen. Sy het ook Sondagskool vir verwaarloosde kinders gehou (Smith 1981:423). Nadat sy sekerheid oor haar roeping gekry het, het sy haar ter voorbereiding van haar roeping in die teologie begin bekwaam. Tydens haar studies het sy 'n duidelike roeping as sendeling na Afrika ontvang.

AL: ... Na my bekering en eintlik algehele oorgawe aan die Here was ek bewus daarvan dat die Here my êrens in voltydse diens wil hê. En toe het ek ook met verdere studie begin met die gedagte dat as daar 'n roeping kom, dit maak nou nie saak waarheen die Here my wou stuur nie, sou ek moet gaan.

Maar terwyl ek besig was met my opleiding – ek het elke aand, want ek het in die seminarie gebly, elke aand in dié spesifieke tyd, het ek uitgery na ons gemeente waar daar spesiale dienste gehou was. En ek onthou die laaste aand was vir my 'n wonderlike aand. My vader wat toe baie ernstig siek was, kon nie die dienste bywoon nie. Maar hy het besluit dat daardie laaste diens wil hy bywoon. Ek glo dat die Here dit so beskik het dat hy daardie aand in die kerk moet wees. En terwyl die predikant besig was met sy boodskap, was dit vir my asof ek heeltemal omring was met 'n muur wat die Here self daar geplaas het. En ek was nie bewus van die boodskap of van die mense of van enigiets wat daar geplaas gevind het nie, maar ek het dikwels gesê, en ek sê dit weer vanoggend, die Here het werklik by my kom staan. Dit was asof ek Sy hand op my skouer gevoel het. En hy het net vir my gesê: “Anna, Ek wil hê jy moet na Afrika gaan om sendingwerk vir my te doen.”

Nou moet ek tot my skaamte erken dat ek die volle halfuur van die Boodskap met die Here gestry het dat ... ek het vir Hom gesê my broer is 'n man, en ek dink dit is die plig van 'n man om so ver van huis te gaan, maar nie van 'n dogter, 'n meisie nie.

Maar voordat die Boodskap klaar gegee is, het ek net vir die Here gesê: “Here, as U die deur vir my oopmaak, sal ek gaan.” En daar het 'n wonderlike vrede en blydschap in my hart gekom. En na die Boodskap klaar was, het die predikant dit goed gevind om aangesien dit die laaste aand is, om geleentheid te gee vir getuïenisse. En toe het ek besef, kyk, nou moet ek opstaan en sê wat gebeur het, anders sal dit 'n tweede stryd kos as ek by die huis kom en my huismense is dalk nie gewillig dat ek moet gaan nie.

En toe het ek opgestaan en ek het vir die mense gesê dat, dat die Here my geroep het om na Afrika te gaan en dat ek vir Hom gesê het dat ek is gewillig. 'n Mens kon spreekwoordelik 'n speld hoor val, want die mense het geweet van die vader se wens in dié verband. En toe het my vader wat in die kerk was dié aand, opgestaan en stadig het hy na vore gekom en toe hy

heel voor by die preekstoel gekom het, het hy omgedraai en net opgekyk en gesê: “Here, nou kan u u dienskneg neem, want ek het die antwoorde op my gebede gesien.”

En dit was ook net ses weke daarna dat Vader oorlede is en hy is gebêre.

Maar ek is so dankbaar dat hy voor sy dood geweet het dat ek ja gesê het en dat ek bereid was om te kom.

Sy het eers haar teologiese studies in Chicago voltooi (Smith 1981:423). Ekonomiese omstandighede in die VSA het haar roeping om na Afrika te gaan, belemmer. As gevolg van die wêreldwye depressie gedurende die 1920's het kerke nie baie sendelinge uitgestuur nie, maar eerder teruggeroep (Linde 1978). Die nodige finansiële ondersteuning om vir sendingwerk na Afrika te gaan sou op 'n besondere wyse voorsien word.

Anna het een aand in die kerk 'n solo gesing met die woorde “ready to go / ready to stay / ready to my place to fill / ready for service / lowly or great / ready to do Thy will ...”. Die lied het 'n lidmaat aan die hart gegryp en hy het na diens aangebied om haar onkoste vir 5 jaar te dra sodat sy na Afrika kan gaan. Na afloop van die vyf jaar, het die ondersteuner in 'n erediens getuig dat dit die beste belegging was wat hy ooit gemaak het (Linde 1978).

'n Pa se skynbaar verlore roeping het in sy dogter se lewe 'n werklikheid geword.

AL: Maar as ek terugkyk op dié gebeure en sy lewe en sy optrede daarna, dan beseft ek dit was nie werklik 'n roepstem vir hom nie. Ek meen dat die Here hom en my moeder voorberei het om gewillig te wees om eendag hulle dogter te laat gaan na Afrika as 'n sendeling.

Anna was gehoorsaam en het haar nou in die besonder begin voorberei om sendingwerk in Afrika te gaan doen.

2.1.3 'n Draai in Suid-Afrika ter voorbereiding van die Kongo

Alle voorgenome sendelinge moes eers vir 'n jaar verdere studie aan die Universiteit van Kaapstad onderneem. Hulle moes onder andere volkekunde neem. Hier het die jong Anna Olsen se paaie met dié van Johannes Linde gekruis.

Anna het gedurende haar studies by die Christen Studentevereniging (CSV) aangesluit en drie studente ontmoet wat met hulle voorgraadse teologiese studies aan die Universiteit van Kaapstad besig was. Hulle was Alphonso du Toit, Arnold Meiring en Hannes Linde. Die liefde het gou tussen Anna en Hannes geblom en hulle verlowing op 27 November 1927 sou haar roeping later in 'n nuwe rigting stuur (NG Kerk Jaarboek 2000:342; Viljoen 2006; Smith 1981:423).

Maar sy sou eers aan haar eerste roeping getrou bly. In 1928 het sy vir vier jaar na die Kongo vertrek terwyl Hannes eers sy studies aan die Kaapse Universiteit voltooi het en daarna in die VSA voortgesit het (Linde 1978).

Die Du Plessis-saak het dit baie onaangenaam op Stellenbosch gemaak. Hannes het daarom die begeerte gehad om 'n deel van sy teologiese studies in Amerika te gaan voltooi. Hy het 'n goeie beurs aan die *Presbyterian Seminary* te Louisvle, Kentucky gekry en sy teologiese opleiding daar gaan voltooi (Linde 1978).

Voor sy reis na die VSA het Hannes eers per trein na die Kongo gereis om vir Anna te gaan groet. Haar dienswerk in die Kongo was vir haar 'n besondere ondervinding en die pioniersomstandighede het haar nie afgeskrik nie.

AL: ... ek was te onnosel om bang te wees ... dit was donker toe ek in die verte Halleluja-liedere hoor sing het. Ek het geweet ons is nou naby die sendingstasie en dat die mense nou op pad is om my te kom ontmoet. En dit was vir my 'n wonderlike ondervinding, want vir jare het ek nou gedink aan die sendingwerk wat ek sou doen en nou was ek by die plek waar ek nou my lewenstaak sou begin.

Hier het sy eers Koeloeba geleer en gedurende die week begin skool hou. Sy en 'n "misses Berry" het elke Sondag na 'n buitepos uitgery en daar dienste gehou. Sy het hiermee volgehou tot in 1931 waarna sy na die VSA teruggekeer het.

Na afloop van haar dienswerk in Afrika is sy toe as predikant georden en na dieselfde gemeente as haar broer gestuur (Linde 1978). Anna sou egter nooit verder as geordende predikant werk nie, aangesien sy kort daarna, in 1932 in Chicago getroud is, haar kerk verlaat het, saam met haar man na Suid-Afrika gekom het en lidmaat van die NG Kerk geword het. Dit is opmerklik dat Anna se opleiding genoegsaam was om haar volledig as predikant in die Presbiteriaanse Kerk te bevestig, terwyl vroue in Suid-Afrika aan die Hugenoteseminarie moes gaan studeer as hulle sendelinge wou word. Die Teologiese Fakulteit van Stellenbosch was nie toeganklik nie.

2.1.4 Voluit Afrikaanse predikantsvrou

Hannes Linde is op 1 Januarie 1933 op Stellenbosch gelegitimeer en alhoewel hulle dieselfde kwalifikasies gehad het, kon sy vrou nie predikantsbevoegdheid in die NG Kerk kry nie omdat slegs mans as predikant bevestig kon word in die NG Kerk. Alhoewel Anna Linde dus nie in die NG Kerk opgelei is nie, was sy die eerste vrou in die NG Kerk wat

volledige teologiese opleiding deurloop het (NG Kerk Jaarboek 2000:342; Viljoen 2006; Smith 1981:423).

Die Lindes het eers sendingwerk in Witsieshoek gedoen en het daarna gemeentes in Durban, Wakkerstroom en Riviera (Pretoria) gedien (Linde 1978; Smith 1981:423).

Anna het haar baie gou in haar nuwe rol as predikantsvrou begin uitleef. Sy het ook moeite gedoen om haar by haar nuwe taal- en kulturomgewing aan te pas en ingekoop by die konsep van Afrikanernasionalisme.

AL: Ek het geweier om Engels te praat. Ek het vir die gemeentelede gesê hulle moet my help. Ek moet Afrikaans leer. En hulle het ook. Maar my boodskappe by die vrouebidure was in Engels vir 'n tyd en toe het ek probeer om 'n bietjie Afrikaans in te vleg, maar ek het gou my boodskappe in Afrikaans gegee. Maar wat nie maklik was nie, was om in Afrikaans te bid. Ek het vir die susters gesê hulle moet maar net geduldig wees, ek sal later in Afrikaans probeer, maar in die begin het ek net in Engels gebid. En ek sal nooit vergeet na ons 'n jaar in Durban was, het ek een môre vir hulle gesê: "Kyk, nou van vandag af sal ek in Afrikaans bid." En na my eerste gebed in Afrikaans het die susters net die Here gedank vir hulle predikantsvrou wat nou in hulle taal kan bid.

Mev. Sophie Meiring het later getuig dat Anna Linde Afrikaans só mooi gepraat het "dat sy dikwels vir ons gebore Afrikaners die loef afgesteek het". So het sy in Wakkerstroom selfs tydens 'n Dingaansdagfees (later Geloftedag en Versoeningsdag) die feesrede gevoer. Hiervoor het sy 'n Voortrekkerrok en -kappie aangetrek en vir die feesgangers gesê: "U wonder seker watter reg ek, 'n Amerikaanse vrou, het om u op hierdie, u eie volksdag te kom toespreek? Wel, laat my u sê: Ek dink ek het amper meer reg as u, want sien, u is Afrikaners van geboorte, ek is 'n Afrikaner uit vrye keuse. Ek mag kies! En u pragtige, soetklinkende taal het ek ook my taal gemaak" (Meiring 1981:425–426). Van der Watt (1996: paragraaf 15) en Brink (1990: paragraaf 46) wys daarop dat Afrikanervroue oor die hele spektrum met die volksmoederideaal geïdentifiseer het – hulle wou die volk waardig wees. Selfs Linde, as 'n gebore Amerikaner, het hierdie ideaal haar eie gemaak.

Anna het haar teologiese opleiding en sendingagtergrond in haar rol as predikantsvrou ingespan en dit wyer as die pastorie uitgeleef. Alhoewel sy nie amptelik as predikant kon werk nie, het sy nie haar roeping verloor nie.

AL: Ek het werklik gevoel my roeping en my taak het nie afgesluit toe ek uit die Kongo weg is nie, maar dat dit deel van my lewe moet bly. En in Natal was dit 'n baie wesentlike deel van my taak om belang te stel in die bevordering van die Koninkryk van God. En vandat ons in die

Transvaal gekom het, het ek ook soveel as moontlik my aandag aan sending gegee. Na ons in Pretoria gekom het, was dit my voorreg om vir 22 jaar op die Hoofbestuur te dien van die Vrouesendingbond en vir 16 jaar was ek die Presidente daarvan en baie van my tyd is gegee aan ons twee sendingvelde, Maandaghoek in Klipspruit asook plaaslike sendingwerk.

Haar seun Hans Linde vertel dat sy buiten haar werk in die Vrouesendingbond ook betrokke was by verpleegstersbearbeiding in Pretoria.

HL: Toe my Pa nou uit Riviera weg is en Sondagskoolsekretaris geword het, toe het die Kerkraad nou vir haar gevra, as iemand wat hulle geken het, om die verpleegstersbearbeiding waar te neem in Pretoria. Sy het vir 7 jaar lank, van 1954–1961, in al die hospitaalinstellings in die stad, en daar was 'n stuk of 12–14, die verpleegsters-bearbeiding gedoen. Sy het persoonlike besoeke ook gedoen of sy was vir spreekkamertye beskikbaar, maar hoofsaaklik het sy nou diensies gehou. Sy het 'n sekere aand van die week op 'n sekere plek en elke tweede week op hierdie plek ... En sy het, ek weet nou nie die presiese getal nie, maar dit was ver oor die 300 sulke dienste, wat sy per jaar vir die verpleegsters gehou het. Sy het gewikkel. Sy het drie, vier, vyf per week gehou om by al die verskillende punte uit te kom.

Verder het sy vir tien jaar op die *Young Women's Christian Association* (YWCA) se nasionale raad gedien en vir 5 jaar op die Hospitaalraad van die destydse H.F. Verwoerd Hospitaal (nou: Pretoria Akademies).

Sy was ook baie jare lank voorsitter van die destydse Vrouediens (of Vrouehulpdiens, soos dit genoem is) en die komitee wat jaarliks die Wêreldbiddag vir vroue gereël het. Haar tweetaligheid en teologiese opleiding het haar besonder bekwaam gemaak vir hierdie rol. Sy het jaarliks hierdie dienste gelei en selfs die oggendgodsdien op hierdie dag oor die radio gelei. Sy het dit tot drie jaar voor haar dood waargeneem (NG Kerk Jaarboek 2000:342; Viljoen 2006; Linde 2006; Meiring 1981:426). Anna kon dus sonder enige probleme vir vroue preek!

2.1.4.1 Genoeg ruimte om haar roeping uit te leef?

Die rol van predikantsvrou is tot laat in die twintigste eeu as 'n besondere roeping en selfs beroep beskou. Dit blyk duidelik uit die huldeblyke oor Anna Linde. In geneen van die geskrewe materiaal oor haar lewe word die feit betreur dat sy nie as predikant in die NG Kerk werksaam kon wees nie. In twee stukke wat deur mans geskryf is, word daar uitgelig dat sy “voluit predikantsvrou van die NG Kerk geword” het en dat sy haar “volle gewig by haar man se kerk en werk ingegooi” het (Smith 1981:423; NG Kerk Jaarboek 2000:342). Haar beroep word aangedui as 'n “Afrikaanse predikantsvrou” (Smith 1981:423). In die oë

van die manlike skrywers was haar rol as predikantsvrou dus die belangrikste aspek van haar lewe. In 'n koerantberig oor haar afsterwe word daar ook gemeld dat sy beter bekend was as “mev. ds. J.F. Linde” (Die Kerkbode 1981). Hiervolgens was sy dus onder haar man se naam bekend – byna soos Lot se vrou.

In 'n huldeblyk wat deur 'n vrou geskryf is, word daar wel melding gemaak van die feit dat sy 'n bevestigde predikant (in die Presbiteriaanse Kerk) was én dat hierdie kwalifikasie, saam met die feit dat sy 'n predikantsvrou in die NG Kerk was, haar volgens die skrywer besonder geskik gemaak het om voorsitter van die komitee van die Wêreldbiddag vir Vroue te wees (Meiring 1981:426).

In die lig van die latere toelating van vroue tot die besondere ampte, wonder 'n mens of Anna Linde ooit daarna verlang het om as bevestigde predikant te werk en of die vele terreine waarop sy haar uitgeleef het en die nie-amptelike Woordverkondiging en ander diensterreine vir haar genoegsaam was om haar roeping uit te leef. In die kassetopname waarin sy haar lewensverhaal vertel, sonder sy dié tydperk waarin sy sendingwerk in die Kongo gedoen het, uit as “van die gelukkigste (jare) wat die bediening betref” (Linde 1978). Dit is opmerklik dat sy hierdie opmerking vyftig jaar ná haar sendingwerk in die Kongo gemaak het! Dit moes beslis 'n besondere indruk op haar gemaak het. Haar ware gevoelens oor die feit dat sy nooit as predikant van die NG Kerk bevestig kon word nie sal ons altyd ontwyk, maar haar seun, dr. Hans Linde, laat hom só hieroor uit:

HL: Jy vra of sy ooit teleurgesteld was dat sy nie as geordende in die NG Kerk kon wees nie? Ek glo nie die gedagte het ooit by haar opgekom nie. Ek dink sy het die nuwe situasie in 'n nuwe land doodgewoon aanvaar en geleenthede gesoek om diens te lewer en geleenthede gekry om dienste te lewer, te preek, pastorale werk te doen en so meer. Ek glo nie sy het ooit gedink daaraan dat sy dit in 'n geordende hoedanigheid kan doen nie. Daai tyd was dit nooit, daar is nie eers oor gepraat nie ...

... Sy was so besig om diens te lewer en geleenthede te benut, dat ek glo nie sy het ooit daarvoor getob nie. Ek het dit nooit by haar gehoor nie.

Hans Linde kon ook nie onthou of sy ouers ooit oor die saak met mekaar gepraat het nie. Hy het ook nie regtig geweet wat sy pa se gevoel oor vroue in die besondere ampte was nie, bloot omdat dit nie 'n onderwerp was waaroor gepraat is nie.

HL: Nee wat, daai jare toe hulle aktief in die bediening was, was die gesprek nog nie aan die gang nie. Hulle het wel gepraat oor Jeanne Viljoen wat toe die studie gedoen het, en nou ja, toe nie

georden kon word nie. Maar dit was meer in terme van, dit is nou interessant dat 'n vrou nou die studie doen, maar dit was nooit 'n debatspunt of 'n punt van bitterheid nie.

Dat sy haar wel volledig met haar rol as predikantsvrou vereenselwig het, blyk uit die feit dat sy na haar man se aftrede 'n vereniging vir die vroue van afgetrede predikante in Pretoria gestig het (Linde 2007). Die naam van hierdie vereniging, die Marta-Maria-kring, spreek boekdele oor haar eie lewe. Sy was 'n dienende vrou, maar ook 'n dissipel wat grense deurbreek het deur aan die voete van die Here te gaan sit en luister. Sy was tot haar dood toe voorsitter van die groep.

Soos reeds in hoofstuk een vermeld het Anna Linde, alhoewel sy nie as NG Kerk-predikant opgelei was nie, tog deur die besondere uitlewing van haar roeping in haar rol as predikantsvrou gewys watter waardevolle bydrae 'n vrou met teologiese opleiding in die NG Kerk kan maak. Daarby het sy besondere leierseienskappe gehad en nie geskroom om op vele terreine leiding te neem nie. Gesien in die lig van die tydvak waarin sy haar nuwe roeping uitgeleef het, is dit tog merkwaardig. Dit is opmerklik dat sy egter nie 'n kampvegter of openlike voorstander van vrouepredikante was nie. Enersyds was die saak gedurende haar bedieningstyd as predikantsvrou nog nie op die kerk se agenda nie. Dit het eers aan die einde van haar en haar man se bedieningstyd op die Algemene Sinode se agenda gekom. Andersyds is dit duidelik dat haar rol as predikantsvrou vir haar genoegsame ruimte gebied het om haar uit te leef. Sy het baie geleenthede gehad om te preek en boodskappe te gee – weliswaar net vir vroue – maar dit was ten minste 'n “kansel”.

2.2 JEANNE VILJOEN IS NET TOEGELAAT TOT OP 'N PUNT

1944 is 'n belangrike datum in die verhaal van vrouepredikante. Die Vrystaatse Sinode het in hierdie jaar oor die plek van vroue in die kerk nagedink en hiermee het die saak amptelik op die kerklike agenda geland. Die ring en predikante van Bloemfontein het twee voorstelle na die sinode gebring waarin gevra is dat die amp van die Nuwe Testamentiese diakones weer in ere herstel sal word en as hulpdiens ingestel word met die oog op die ernstige toestande en vraagstukke van minderbevoorregtes in die dorpe en stede. Hierdie voorstel is egter deur die sinode verwerp (NG Kerk Vrystaat 1944:266,468–469). Hulle was die eerste kerklike vergadering wat oor die saak begin besin het. In 1948 was daar weer so 'n versoek

wat uiteindelik in 1952 goedgekeur is.⁸ Later meer oor die funksionering van die diakonesse. Dit was ook die jaar waarin die eerste vrou in die NG Kerk haar teologiese studies aan 'n teologiese fakulteit begin het.

2.2.1 Geïnteresseerd in Grieks

Jeanne Viljoen (née Fourie) is in 1925 in Cradock gebore. Die gesin het daarna na die distrik Sannieshof verhuis waar haar pa verskeie plase besit het. Sy het matriek aan Potchefstroom Girls High geskryf waar sy onder andere Latyn en Grieks as vakke geneem het. Na afloop van haar skoolopleiding is sy aan die Universiteit van Pretoria vir 'n B.A.-graad ingeskryf waar sy weer Grieks en Latyn geneem het. Op aanbeveling van prof. E.P. Groenewald het sy met die volle teologiese kursus (B.D.-graad) voortgegaan. Saam met haar was daar dertien teologiese studente in haar jaargroep. Haar teenwoordigheid in die teologiese kursus is verdra omdat almal in elk geval geweet het dat die kerk se deure vir vroue toe is. Sy was geen bedreiging nie en kom daarom sonder enige probleme deel van die groep word.

DV: Daar was nooit, nie by die professore of iemand 'n probleem dat sy teologie loop nie. Almal was maar bewus gewees dat sy sal nie aangaan nie. En sy ook. Sy was heeltemal bewus daarvan, sy loop die teologiese kursus en ... daar is dit.

Sy het saam met haar man, Dirk Viljoen, die graad B.D. met lof ontvang, maar kon nie die proponentsjaar voltooi nie (Viljoen 2006; Begrafnisbrief 1975; *Sarie Marais* 1951).

DV: Daai tyd het die kerk dit vir haar duidelik gesê dat daar nie eers sprake is dat die vrou op die kansel sal wees nie ... Toe moes sy natuurlik agterbly.

Jeanne het toe saam met dr. Beyers Naudé, studenteleraar, onder die studente as “studentebearbeidster” gewerk en voortgegaan met 'n M.A. in Grieks (Viljoen 2006; Begrafnisbrief 1975). Later sou meer dames wat teologie studeer het, in universiteitskoshuise en verpleegterstehuise werk.

2.2.2 Háár roeping geld nie

Na afloop van haar man se legitimasie is hulle getroud en het hy by 'n gemeente in Brits gaan afloswerk doen. Daarna was ds. Dirk Viljoen in verskeie gemeentes werksaam totdat

⁸ Die stelling in *NG Kerk 350*, dat die Vrystaatse Sinode vroue reeds in 1944 as diakonesse toegelaat het, is dus nie korrek nie (vgl. Landman 2002b:214).

hy in 1973 predikant in sinodale diens van die NG Kerk in Transvaal geword het. Gedurende hierdie tyd het Jeanne haar plek as predikantsvrou volgestaan.

DV: Sy was nou saam met my in al die gemeentes en sy het gewoonlik die Kinderkrans vir haar rekening geneem en die sustersbidure en die CSV en sulke goed. En so hier en daar, sy het 'n paar keer gepreek, onder my toesig. Dan is daar 'n Wêreldbiddag (vir Vroue), dan het mense vir 'n groot aardigheid gekom.

Alhoewel 'n groot gedeelte van die argumente teen die toelating van vroue tot die amp van predikant oor die verbod om te mag leer en regeer gegaan het, was dit skynbaar nooit 'n probleem as 'n vrou ander vroue leer nie. Sy mag vroue in Bybelstudies geleer het en die eerste twee vrouepredikante kon sonder 'n probleem die dienste tydens Wêreldbiddag vir Vroue gelei het. Dit is egter hartseer dat mense na 'n vrou kom luister vir die aardigheid en nie oor die geleentheid om na die verkondiging van die Woord te luister nie.

Vroue se persoonlike roeping is in 'n tydvak waar die diskoers van volksmoeder prominent was, nie ernstig geag nie soos blyk uit Dirk Viljoen se opmerking oor sy vrou se roeping. Hy het dit meer as 'n belangstelling as 'n roeping beskou.

DV: **Nee kyk, in daai tyd was daar nie eintlik sprake (van haar roeping) nie, dit was maar eintlik my roeping gewees.** Sy het maar meer in die kursus ingeval omdat sy baie geïnteresseerd was in die teologie. Maar daar was nie daai tyd sprake dat iemand geroep kan word nie, 'n vrou altans, vir die bediening nie ... [My beklemtoning donkerder gedruk – EPB]

Dit het nie net in die teologiese wêreld gebeur nie. Maritz (2004:51–52) wys uit hoe Maria Louw, tweede vrou van D.F. Malan, predikant en eerste minister, 'n lewendige belangstelling in die politiek gehad het, maar na haar troue al haar ideale en ambisies prysgegee het. Later het politici soos Connie Mulder openlik gesê dat vroue polities ingelig moet wees, maar mans tuis moet ondersteun sodat hulle hulle openbare rol kan vervul (Maritz 2004:51).

Dieselfde verwagting is vir 'n baie lang tyd aan predikantsvroue gestel. In 'n boek oor predikantsvroue skryf Margie Smuts “die vrou van die predikant is nie alleen die persoon wat hom versorg en inspireer nie, maar sy moet ook haar liefde en hulp toon deur hom voortdurend tot die hoogste uit te daag ... Een van haar take is tog om haar man te beskerm, en te probeer help om sy taak effektief uit te voer ...” (Smuts 1981:24–25).

Later in dieselfde boek brei sy in 'n hele hoofstuk uit oor die arbeidsterreine in die kerk waarby “die susters” betrokke moet wees, naamlik Evangelisasie, Jeugsorg, Diens van Barmhartigheid, Sending en Leer- en Aktuele Sake. Sy gaan ook van die standpunt uit dat die predikantsvrou verantwoordelikheid moet neem vir die insameling van fondse vir die gemeente. Verder sien sy dit as die predikantsvrou se taak om die voorsitter van die Vroue-aksie te wees wat “slegs in tyd van ernstige siekte of ander oorkoomlike omstandighede hierdie heerlike plig aan iemand anders” kan delegeer (Smuts 1981:76, 83–102). Hier is geen sprake van haar eie roeping nie, intendeel, die boek veronderstel dat geen predikantsvrou 'n eie beroep mag beoefen nie. Hierdie rolverwagting is baie diep ingebed by predikantsvroue. Terwyl ek deur bogenoemde boek gelees het, het ek op 'n notatjie afgekam van iemand wat die boek voor my uitgeneem het. Dit was duidelik 'n predikantsvrou. Na aanleiding van die inhoud van die boek het die betrokke persoon 'n lysie van haar take gemaak. Alles op die lysie sentreer rondom haar man, gemeente en huishouding. Daar is nêrens sprake van enige persoonlike roeping of 'n eie beroep nie.

Binne die sosiaal-konstruksionistiese epistemologie speel sosiale en kulturele diskoerse 'n belangrike en invloedryke rol. Brits (2006:41) wys daarop dat daar moeilik van die diskoerse wat tot “dominante stories” binne 'n gemeenskap ontwikkel het, afgewyk kan word. Hierdie verhale bepaal as't ware hoe die wêreld daar moet uitsien. Sulke diskoerse kan volgens hom ook as die waarheid funksioneer en in die proses verhoudings tot magsverhoudings verhef wat die verhoudings binne daardie gemeenskap organiseer en reguleer. Een van die dominante diskoerse gedurende die tydperk 1944–1970 en selfs verder aan, was die diskoers van volksmoeder wat reeds uitgewys is. Historici het bepaal dat daar 'n belangrike verborge agenda onderliggend aan die diskoers van volksmoeder was, naamlik dié van mag en beheer oor vroue. Die diskoers is eintlik volgens McClintock paradoksaal – aan die een kant erken dit die mag van wit moederskap en aan die ander kant word hierdie ikoon se magte beperk tot huishoudelike diens (Van der Watt 1996: paragraaf 18). Die rol van 'n predikantsvrou het perfek binne hierdie diskoers geval. Sy was grootliks beperk tot huishoudelike diens en ondersteuning en in die kerk was sy onder die mag en beheer van mans. Dit sou werklik moed verg om teen hierdie diskoers in opstand te kom of om dit te probeer verander.

Ds. Dirk Viljoen het hom daarvan weerhou om 'n kampvegter vir die toelating van vroue tot die predikantsamp te wees. Alhoewel sy vrou en dogter beide teologie studeer het, het hy nie aan die kerklike debatte rondom die saak deelgeneem nie.

DV: ... ek was te betrokke ... ek het maar altyd bietjie stilgebly, want ek wil nou nie vir my eie vrou pryk nie ... Hulle sal in elk geval vir my sê: “Jy is bevooroordeeld”. Nee, ek het maar nie deelgeneem nie. Nee wat, ons het dit aanvaar, so is dit en ons het nie baie daarteen geskop nie en net aangegaan ... Ek het nou nie spesifiek daarin belanggestel nie. Ek het nie daaraan gedink nie. Nee wat, ek het baie meer ander goed gehad om oor te *worry*.

Jeanne Viljoen het nooit die geleentheid gehad om haar diepste roeping uit te leef nie. Sy is op 49-jarige ouderdom as gevolg van swak gesondheid oorlede (Viljoen 2006). Sy het toe reeds geweet dat haar dogter, Jeanne Fourie, ook in die teologie belangstel. Ten tye van haar dood was Jeanne reeds besig met haar voorgraadse studies. In haar begrafnisbrief is ’n stukkie gepubliseer wat sy vir Vroue-aksie se blad twee jaar voor haar dood geskryf het. Dit was woorde wat iets van haar lyding vertel het, maar ook iets van ’n dieper worsteling waarvan net sy geweet het. Sy sou nooit haar eie gevoel kon weergee oor haar roeping wat sy nie kon uitleef nie.

En nou maak dit hier binne seer ... dis asof alles wat ek ooit besit het, altyd afgesny word. Vinnige, seker snye met die ritme van die sekel .. simbool van my vroeë donker dood ... ek wou lééf en my wese was deurweef met ’n gedurige ontworsteling uit één bestaan na ’n ander. Ek het met skugter eerbied die lewe aangeraak .. ek het wolke en wind geken, ek het saamgelag ... wanneer ek deel was van die sonlig-lewe om my; ek kon pyn voel ...

(Jeanne Viljoen soos aangehaal in haar begrafnisbrief 1975).

3. DIE GROTER LANDKAART: 1962–1977

3.1 TOENEMENDE ISOLASIE EN INTERNE ONRUS

Republiekwording in 1961 het teen die agtergrond van die groter dekoloniasieproses in Afrika plaasgevind waarin voormalige kolonies een na die ander onafhanklikheid verkry het. Waar hierdie nuwe onafhanklike state hulle plek in die internasionale gemeenskap ingeneem het, is die Republiek van Suid-Afrika toenemend geïsoleer vanweë sy apartheidsbeleid. Suid-Afrika het in 1961 uit die Statebond bedank en na die Sharpeville-opstande uit die Kommissie vir Tegnieuse Samewerking in Afrika, suid van die Sahara geskors (Van Aswegen 1986:293). Teen 1966 het die druk om Suid-Afrika uit die VVO en ander belangrike internasionale liggame te skors, al hoe groter geword. Terrorisme-aanvalle

vanuit Suid-Afrika se buurlande het 'n al hoe groter werklikheid geword en kommunistiese lande het vryheidsbewegings in Afrika ondersteun en van wapens voorsien. In die lig van dié gevaar was dit dus vir Suid-Afrika noodsaaklik om goeie betrekkinge met ander lande in Afrika op te bou, ekonomiese hulp te verleen en te sorg vir politieke stabiliteit (Van Aswegen 1986:295).

Vanaf 1966 het daar ook 'n internasionale dispuut rondom Suid-Afrika se beheer oor die destydse Suidwes-Afrika (nou: Namibië) ontstaan. In 1973 het die Verenigde Volkeorganisasie (VVO) Suid-Afrika se teenwoordigheid in Suidwes-Afrika onwettig verklaar en die *South West African People's Organisation* (SWAPO) as die enigste wettige verteenwoordiger van Suidwes-Afrika se bevolking erken. Teen 1973 was daar 'n gewapende stryd tussen SWAPO en Suid-Afrika aan die gang (Van Aswegen 1986:297).

Interne onrus is aanvanklik deur streng wetgewing beheer soos om verdagtes vir al hoe langer tydperke sonder verhoor aan te hou, die Wet op die Onderdrukking van Kommunisme wat huisarres toegelaat het en streng sensuurmaatreëls (Davenport 1986:303–304; Giliomee 2004:485). H.F. Verwoerd het gepoog om tuislande te ontwikkel, maar hy en sy regering het nie gesorg dat daar genoegsame ekonomiese ondersteuning en ander noodsaaklike beplanning soos streekontwikkeling plaasvind nie. Verwoerd is in 1966 deur Dimitrio Tsafendas, 'n bode van die Parlement, doodgesteek en deur B.J. Vorster as Eerste Minister opgevolg (Giliomee 2004:484–489).

Vorster het Verwoerd se beleid voortgesit en hom toegespits op die daarstelling van tuislande vir swart mense. Transkei het in 1976 en Bophuthatswana in 1977 onafhanklik geword. Die Ciskei en Venda het onderskeidelik in 1979 en 1981 gevolg. Swart mense wat burgerskap van hierdie tuislande gehad het en die taal van die betrokke tuisland gepraat het, het hulle Suid-Afrikaanse burgerskap verloor (Davenport 1986:305).

Intussen het verset in swart woonbuurte opgebou en in 1976 tot uitbarsting gekom met die Soweto-opstande. Die verpligte gebruik van Afrikaans as onderrigmedium was die finale vonk in die kruitvat. Konfrontasie het uitbreek en sowat 700 swart mense het gesterf. Die onrus in skole het tot in die tagtigerjare voortgeduur. Die politieke onrus is aangewakker deur die dood van Steve Biko in 1977 terwyl hy deur die Veiligheidspolisie aangehou is (Davenport 1986:305–306).

Die posisie van bruin mense is in 1973 deur die Theron-kommissie ondersoek wat onder andere aanbeveel het dat bruin mense volgens meriete by blanke sportspanne ingesluit moet word en dat na hulle grondwetlike regte gekyk moet word (Davenport 1986:309).

3.2 1962–1977: DIE HOOGBLOEI VAN APARTHEID

Tabel 7: Tydlyn 1962–1977

Jaargang → Kategorie ↓	1962	1963– 1967	1965– 1967	1968– 1969	1970– 1974	1975	1976	1977
Polities		1964: Rivonia-verhoor. Nelson Mandela kry lewenslange gevangenisstraf	1966: HF Verwoerd word vermoor *** 1966: Distrik Ses word as blanke woonbuurt verklaar	1969: Verteenwoordigende Kleurlingraad word ingestel *** 1969: HNP kom tot stand	1970: NP wen verkiesing wees	1974: NP verhoog sy meerderheid in algemene verkiesing	Soweto-opstande	Steve Biko sterf in polisie-aanhouding *** Inligting-skandaal *** PFP kom as wit opposisie-party tot stand
Ekonomies	VVO stel sanksies teen SA in							
Opvoedkundig en kultureel		UPE word gestig		RAU word gestig	1974: 1820-Setlaarsmonument in Grahamstad ingewy	Taalmonument in Paarl onthul		
Kerklik	Eerste Algemene Sinode van NG Kerk	1963: Christelike Instituut word gestig *** 1963: NGKA word gestig		1968: Eerste sinode van RCA	1974: Ras, volk en nasie word gepubliseer *** 1974: Jeug-tot-jeugaksie			
Vroue			1965: Digter Ingrid Jonker pleeg selfmoord					

Jaargang → Kategorie ↓	1962	1963– 1967	1965– 1967	1968– 1969	1970– 1974	1975	1976	1977
Ander		1964: SA uit Olimpiese beweging gekors	1967: Dr. Chris Barnard doen eerste hartoorplanting		1973: Sterrewag by Sutherland geopen	1975: Eerste TV-uitsending in SA vind plaas		

(Uys 2007:304–306; Brown & Hofmeyr 2002:24–25)

3.3 NOG STEEDS “VROU EN MOEDER”

Die beeld van die Afrikanervrou as volksmoeder sou ’n baie lang tyd deurslaggewend wees. In die gedenkbundel wat met die ingebruikneming van die gerestoureerde Bloedrivierterrein in 1971 uitgegee is, word die vrou tydens die Groot Trek van 1838 weer eens in terme van “Vrou en Moeder” beskryf met ’n lynregte toepassing op die vrou van die twintigste eeu. Getruida Groenewald skryf in hierdie bundel onder andere:

Die taak van die Christenvrou is toegespits op die vorming van haar kind, maar omvat ook oneindig méér in die samelewing waar die soewereiniteit van vader en moeder in hulle eie huis steeds ondermyn word deur hulle wat saamsweer om te heers oor die gees van die mens. In radeloosheid, omdat sy nie langer die teuels kan saamvat en styfhou nie, gee meninge moeder haar gesag en haar verantwoordelikheid prys. In ’n Christenvolk kan so ’n verlies nie geduld of bekostig word nie. Die bresse moet geheel word – nou!

(Groenewald 1971:71)

In hierdie toespraak kan duidelik gesien word dat die rol van die Christenvrou tot haar huis verskraal word met die oog op die opbou van die volk. Die feit dat hierdie bundel deur die NG Kerk uitgegee is, maak dit verder betekenisvol. As die rol van ’n Christenvrou tot haar huis beperk was, sou die kerk nog nie gereed wees om vroue ’n leidende rol in die kerk te gee nie!

Vroue se rol is ook vanuit ander oorde tot die huis beperk. Die bekende skrywer Alba Bouwer het in 1974 tydens ’n toespraak by die Vroueklub van die Parlement gesê: “Ons Boermense glo gelukkig nog aan die huwelik as instelling en aanvaar dat die man die hoof van die gesin moet wees, omdat dit fisiologies, sielkundig, ekonomies en prakties natuurlik is” (soos aangehaal in Maritz 2004:46). Die sogenaamde “natuurlike” rolle van mans en

vroue het ook sterk in kerklike argumentasie gefunksioneer wanneer daar oor die toelating van vroue tot die besondere ampte geredeneer is. Maritz (2004:46–64) is van mening dat die patriargale sisteem nie altyd noodwendig deur mans afgeforseer is nie, maar wel deur hulle veronderstel is en op 'n subtiele wyse bevestig is deur vroue se unieke rol as tuisteskepper te bevestig, haar vroulikheid te besing, die verskille tussen mans en vroue uit te lig en haar as bewaker van die volk uit te beeld. Die ekonomiese welvaart wat die Afrikaner vanaf die sewentiger jare begin beleef het, het dit vir baie vroue moontlik gemaak om nie te werk nie. Dieselfde Alba Bouwer het haar sterker oor die invloed van die ekonomiese welvaart op vroue se politieke betrokkenheid uitgelaat: “As ek van ons koerante en tydskrifte moet oordeel, bly die vrouetjies teenswoordig baie besig om hulle voorkoms te versorg en om in 'n terrasrok op die patio te onthaal ...” (soos aangehaal in Maritz 2004:57).

3.3.1 Tipies manlik en tipies vroulik

Die diskoers van die Afrikanervrou as volksmoeder is ook van politieke kant af aangemoedig. Dr. Nic Diederichs, tóe Minister van Finansies en later Staatspresident, het tydens 'n simposium mans en vroue in terme van prominente eienskappe gekategoriseer en die verskille deurgetrek na hulle rol in die volk. Volgens hom het mans meer te doen met die “verstandelike” en het daarom meer te doen met die “uiterlike van die volk”. Vroue daarenteen het meer te doen met die “innerlike, die waardes, die gevoelsmatige” en hierdie eienskappe maak van haar die “filtreerbuis” waardeur die volkslewe moet gaan om dit wat goed, edel en skoon is te behou (Maritz 2004:48). “U as vrou, u werk in die politiek ... u taak is veral om te help om die volk te bewaar ... om die innerlike wese van 'n volk veilig en onaantasbaar te hou om die gevare te voel kom en te waarsku sodat die man sy verstand sal gebruik om die middele te soek om die volk te verdedig en te bewaar teen die aanvalle wat dreig” (Diederichs 1974, soos aangehaal in Maritz 2004:52).

Diederichs se tipering van tipiese manlike en vroulike eienskappe is uit 'n Christelike oogpunt problematies. Sy onderskeiding impliseer dat vroue nie verstand het nie en slegs op gevoel funksioneer. Eerstens kan intellek nie aan geslag gekoppel word nie en tweedens hang sekere eienskappe grotendeels van die individu af, hetsy man of vrou. Jy kan mans kry wat meer gevoelvol is as vrouens en vice versa. Verder behoort goeie waardes regdeur die politieke proses gehandhaaf word.

Diederichs en senator De Klerk het tydens dieselfde simposium interessante opmerkings gemaak oor vroue wat hulle in 'n tipiese manswêreld soos die politiek begewe. Diederichs het gepleit dat vroue wat die “vuil” (sy tipering) politieke wêreld wel betree, dit soos vrouens moet doen en nie soos 'n man nie. Indien sy dit soos 'n man sou doen, sou sy haar gevoelsvermoë verloor (Maritz 2004:48–49). De Klerk het in 'n huldeblyk aan Tibbie Visser gesê dat sy haar vir die regte van vroue beywer het, maar “nie vir die mannetjiesvroue nie, maar die Afrikaanse vrou en moeder” (Maritz 2004:49). Ek is dit met Maritz eens dat die genoemde politici vroue probeer prys het en nie eers agtergekom het hoe patriargaal hulle in werklikheid is nie. Hulle sou die implikasies van hulle argumente – dat vroue byvoorbeeld nie goed is met die verstandelike nie – nie eers bevraagteken het nie. Die diskoers is só sterk in die samelewing gevestig dat dit nie nodig was om dit af te forseer nie. Die kerk het die diskoers versterk deur dit telkens teologies te bevestig en toe die vraag oor vroue in die ampte op die tafel gekom het, het die kerk dit nie net bevestig nie, maar met mening begin verdedig. Dit sal breedvoerig in die weergawes van die kerklike debatte uitgewys word.

3.3.2 Afrikanervroue leef hulleself binne vroue-organisasies met 'n kultuuroogmerk uit

Soos vroeër uitgewys, het die eerste vroue-organisasies hoofsaaklik op welsynswerk gefokus en saam met die kerklike organisasies was daar dus baie ruimte en geleentede vir vroue om diens te lewer. In die sestiger- en sewentigerjare het nuwe vroue-organisasies met 'n ander fokus die lig begin sien. Intellektuele stimulasie en kulturele opbou het nou 'n groter rol begin speel alhoewel die uitlewing van die Christelike geloof by almal óf 'n voorwaarde vir lidmaatskap óf een van die doelwitte was.

Die Dameskring is op 18 Oktober 1967 deur Marthella Pretorius gestig nadat sy 'n goddelike openbaring gehad het toe sy Jesaja 6:8⁹ gelees het. Die Dameskring het as 'n private en vertroulike organisasie gefunksioneer en nuwe lede kon slegs op uitnodiging aansluit. Hierdie lede is met groot omsigtigheid gekies en hulle invloed en leierskapsposisies was van kardinale belang. Hulle funksionering het grootliks met die destydse Broederbond ooreengestem. Die organisasie het haarself toegespits op die praktiese uitlewing van Christenskap, gesinswaardes, die Afrikaner se kultuur, geskiedenis

⁹ Jesaja 6:8 (OAV): Daarop hoor ek die stem van die Here wat sê: Wie sal Ek stuur? En wie sal vir ons gaan? Toe antwoord ek: Hier is ek, stuur my.

en tradisies, geestelike weerbaarheid op verskillende lewensterreine en goeie menseverhoudinge met alle inwoners van Suid-Afrika (Maritz 2004:118).

Die vroue-organisasie, Dames Aktueel, het in 1977 as die openbare arm van Die Damekring begin funksioneer. Die aanvanklike doel was om die Afrikanerkultuur onder Afrikanervroue te bevorder, aktuele sake onder lede se aandag te bring en vroue op 'n geestelike vlak paraat te hou. Dames Aktueel se fokus kan saamgevat word in die intellektuele stimulasie en kulturele verryking van Afrikanervroue. Plaaslike takke se programme het egter die meeste van die tyd oor aktuele sake “in en om die huis” gehandel (Maritz 2004:114–115).

Jong Dames Dinamiek (JDD) is ook in 1977 as 'n kultuurorganisasie vir jonger vroue gestig. Die ouderdomsperk van die organisasie sou deur die jare heelwat verander. Aanvanklik kon vroue jonger as 33 jaar aan JDD behoort, later het die ouderdomsperk na 35 jaar, toe na 38 jaar verander en tans is dit 40 jaar.

JDD het in haar eerste paar bestaansjare Afrikaanse taal- en kultuurprogramme aangebied, aktuele besprekings oor sake van die dag gehou, klem gelê op die geestelike weerbaarheid van jong vroue, drumpelkursusse vir skoolmeisies aangebied en diensleweringprojekte geloods (Marx 1980:4–5).

4. 1966: DIE VRAAGSTUK RONDONOM DIE VROU IN DIE AMP KOM OP DIE TAFEL

Die saak oor die toelating van die¹⁰ vrou in die amp het reeds tydens die tweede Algemene Sinode in 1966 op die tafel gekom.

Die Sinode van Midde-Afrika het die eerste tree hierin geneem deur te vra dat 'n studiekommissie ingaan op die saak rondom die posisie van die vrou in die amp sodat duidelike leiding aan die kerk daarvoor gegee kan word. Die Sinode het dit so goedgekeur en

¹⁰ Ten tye van die skrywe van hierdie proefskrif het verskeie vroue-akademici op verskillende plekke informeel beswaar gemaak teen die gebruik van die frase “die” vrou in die amp. Daar word gevra na wie die “die” presies verwys. As alternatief word gevra dat daar na slegs na vroue of 'n bepaalde groep vroue verwys word. By die bestudering van die Sinodale Agendas en Handelinge blyk dit dat die frase “die vrou” van die begin af gebruik is. Die GES gebruik die meervoudsterm “women” sonder 'n bepalende lidwoord. Ek verkies dit ook om nie die lidwoord te gebruik nie. Wanneer sinodale verslae aangehaal word, sal ek egter die terme gebruik wat die betrokke kommissie of vergadering gebruik het.

die Kommissie vir Leer en Protestantse Aksie het uiteindelik vir hierdie opdrag verantwoordelikheid geneem. Die kommissielede was prof. F.J.M. Potgieter (sameroeper), drr. J.T. Jordaan, W.D. Jonker, di. L.E. du Toit, J.F. du Toit, E.M. van Graan en S.J. Pieterse (NG Kerk 1966:387, 455, 556, 559).

Ds. E.M. van Graan het binne die kommissie die opdrag gekry om aan die vraagstuk rondom die vrou in die amp aandag te gee en kontak met persone soos dr. A. König, dr. J.A. Heyns en dr. P.B. van der Watt te maak (NG Kerk Kommissie Leer en Protestantse Aksie 1967:22). Daar is nêrens in een van die notules 'n aanduiding dat König en Van der Watt enige rol rondom hierdie saak gespeel het nie. Teen die volgende Kommissievergadering in 1968 is daarvan kennis geneem dat daar nog geen studiestukke ontvang is nie, maar dat die saak sal oorstaan tot na afloop van die Gereformeerde Ekumeniese Sinode (hierna: GES; in Engels, *Reformed Ecumenical Synod* genoem en as RES in bronverwysings aangehaal) omdat hulle reeds besig is om 'n verslag hieroor op te stel. Daar is dus doelbewus 'n besluit geneem om na hierdie ekumeniese liggaam te draai vir leiding (NG Kerk Kommissie vir Leer en Protestantse Aksie 1968:27–28).

4.1 ANDER SAKE OP DIE AGENDA

In reaksie op die totstandkoming van die NG Kerk in Afrika in 1963 en die RCA in 1968, het hierdie Sinode ook breedvoerig aandag gegee aan die kerklike verhoudinge tussen die NG Kerk en haar “dogterkerke”. Die Kommissie vir Leer en Protestantse Aksie se fokus was beslis nie op die saak van vroue gerig nie, maar wel op rasseverhoudinge. Gesien in die lig van die breër politieke gebeure en die opkoms van Afrikanernasionalisme was die fokus op sake soos ras, volk en nasie in die lig van die Skrif, gemengde huwelike en bevolksverhoudinge glad nie vreemd nie. Verder het hierdie sinode hom uitgespreek oor sake soos Sondagsport, die sterilisering van vroue, sede-ondermydende letterkunde, die hou van danse ten gunste van die Polisie se Weduweefonds en Sondagwette (NG Kerk 1966:120–179). Wat ander vrouesake aanbetref, is daar ook tydens hierdie sinode 'n oorkoepelende skakelkomitee vir al die Vrouehulpdienste gestig (Louw 2002:280).

5. NADENKE IN EKUMENIESE KRINGE

5.1 EKUMENIESE NADENKE KOM STADIG AAN DIE GANG

Die Gereformeerde Kerke in Nederland het tydens die vergadering van die GES van 1958 wat in Potchefstroom plaasgevind het, 'n beskrywingspunt ingedien oor die funksie van die amp in die gemeente. In die laaste sin van hierdie beskrywingspunt word gevra dat daar ook ingegaan word op die vraag of die Skrif vroue wel toegang verleen tot die amp. Die Sinode het 'n kommissie benoem om aandag aan hierdie beskrywingspunt te gee (RES 1958:24,199). Daar het klaarblyklik nie veel van hierdie beskrywingspunt gekom nie aangesien die GES, wat in 1963 in Grand Rapids vergader het, die opdrag herhaal het en 'n komitee benoem het met die mandaat om in die lig van die Skrif ondersoek in te stel na die algemene gereformeerde gebruik om vroue uit die verskillende besondere ampte uit te sluit (RES 1963:64). Waar die formulering van die 1958-opdrag positief gestel was en gevra het watter tekste vroue wel toelaat, is die formulering van 1963 negatief gestel. Die formulering van hierdie spesifieke opdrag sou vir latere kommissies van die GES uiters problematies word.

'n Verslag oor die toelating van vroue is uiteindelik tydens die 1968-byeenkoms van die GES hanteer (RES 1968:31–39;144–160,325–326). Vier van die komiteelede was Nederlands¹¹ en die ander lid was van Noord-Ierland¹² afkomstig. Die Noord-Ierse lid was nie regtig betrokke by die vergaderings rondom die saak nie en is slegs deur middel van briewe op hoogte gehou (RES 1968:144). Die verslag wat voor die GES gedien het, het uit die volgende afdelings bestaan:

- 'n Skriftuurlike besinning oor vroue in die ampte
- Sekere aspekte oor die rol van vroue in die vroeë kerk
- Die Reformasie oor vroue in die besondere ampte
- Praktike in gereformeerde kerke

Ds. W.J. Grier was egter verantwoordelik vir dié deel van die verslag waarin die praktike in gereformeerde kerke uiteengesit word (RES 1968:144).

¹¹ Professor C. van der Woude het as sameroeper opgetree en die ander Nederlandse komiteelede was ds. N. J. Hommes en proff. J.L. Koole en B.J. Oosterhoff.

¹² Ds. W.J. Grier was van Noord-Ierland afkomstig.

Interessant genoeg is daar 'n aanvullende bylaag tot die verslag wat die werk van die Vrouesendingbond in die NG Kerk en die rol van vroue in die GKSA kortliks uiteensit. Hoekom net hierdie twee lidkerke uitgesonder word in 'n aanvullende bylaag en nie saam met die ander lidkerke behandel word nie, is nie duidelik uit die verslag nie (RES 1968:156–159, 325–326).

5.2 DIE NG KERK LEUN SWAAR OP DIE GES-NADENKE

Die verslae wat tydens die Algemene Sinodes van 1970 tot 1978 gebruik is, het almal swaar geleun op die GES se verslag van 1968 en 1972 of baie daarna verwys. Daarom word die inhoud van beide verslae breedvoerig weergegee. Dit sal ook die volg van die argumentasie, wat tydens die gemelde sinodes gebruik is, vergemaklik.

Die Algemene Sinode van die NG Kerk het op 12 Oktober 1962 gekonstitueer en daarmee is die organisatoriese kerkverband herstel, byna 100 jaar nadat die afgevaardigdes uit die destydse Transgariëp op 26 November 1862 die sinodale vergadering van die Kaapse Sinode (amptelik die NG Kerk in Suid-Afrika) moes verlaat. As verkleinde sinode (*synodus contracta*) was dit onder andere die taak van die Algemene Sinode om oor sake van gemeenskaplike belang te besluit wat ook die vereistes vir die opleiding van bedienaars van die Woord en sake rondom teologiese opleiding ingesluit het (artikel 43.3 en 43.4 van die Kerkorde) (Kleynhans 1985:76).

Reeds tydens die eerste Sinodesitting in 1962 is daar besluit om lid van die GES te word (NGK 1962:246). Lidmaatskap van hierdie ekumeniese liggaam is nooit gedurende die NG Kerk se ekumeniese isolasie as gevolg van die apartheidsbeleid opgeskort nie. Na die Cottesloeberaad het die NGK in Transvaal en die NGK in die Kaap in 1961 wel uit die Wêreldraad van Kerke (hierna: WRK) getree. Die Wêreldbond van Gereformeerde Kerke (WBGK), waaraan die NG Kerk sedert 1966 behoort het, het die NG Kerk se lidmaatskap in 1982 voorwaardelik opgeskort. Die enigste buitelandse kerk met wie die NG Kerk bande gehad het was die Gereformeerde Kerke in Nederland. Hierdie betrekkinge is egter gedurende 1978 beëindig (Strauss 1989:159).

Die NG Kerk se deurlopende ekumeniese bande met die GES verklaar haar sterk oriëntering in die sewentiger- en tagtigerjare op hierdie liggaam. Die sinodale verslae se woordelike navolging van die GES se verslae en notules is tekenend hiervan.

5.3 'N SKRIFTUURLIKE BESINNING OOR VROUE IN DIE BESONDERE AMPTE

Vervolgens 'n bespreking van die Skriftuurlike besinning¹³ van die GES oor vroue in die besondere ampte.

5.3.1 Ou Testament nie bruikbaar om vroue se rol te bepaal nie

Oor die algemeen het vroue nie amptelike funksies verrig gedurende die tye waarin die Ou Testament geskryf is nie. Die koning het meestal regeer. Tussen die profete het die mans die belangrikste rol gespeel en die feit dat geen profeteboek na 'n vrou vernoem is nie, spreek volgens die verslag boekdele. Die teenwoordigheid van profetesse soos Gulda¹⁴ en Debora¹⁵, die amptelike status en funksies van die koningin-moeder¹⁶ asook die dienswerk wat sommige vroue in die heiligdom¹⁷ verrig het, word tog erken. Die uitsluiting van vroue in die priesterlike amp word uitbalanseer deur die profesie in Joël 2:28–29¹⁸ (RES 1968:31–32, 144–145).

Dit is opmerklik dat die verslag dit stel dat die Ou Testament vroue prinsipiële nie verbied tot enige ampte nie. Ten spyte van al hierdie voorbeelde in 'n hoogs patriargale samelewing, is dit volgens die verslag nie genoegsaam om te bepaal of vroue in die Nuwe Testament en die vroeë Christelike kerk uitgesluit is van enige kerklike funksies nie en kan

¹³ In die beskrywing van hierdie verslag en die amptelike besluitnemingsprosesse van die Algemene Sinode, sal so veel as moontlik van die Skrifgedeeltes wat in die argumente en verslae gebruik is, in voetnote weergegee word. Dit vergemaklik die volg van die debat. Hierdie Skrifgedeeltes maak immers deel uit van die geskiedenis. Ek gebruik aanvanklik die Ou Afrikaanse Vertaling (1933- en 1953-uitgawes) (hierna: OAV) by die aanhaling van die tekse omdat dit die amptelike vertaling was ten tye van die opstel van die verslae. Die Nuwe Afrikaanse Vertaling, ook die 1983-vertaling genoem, (hierna: NAV) sal vanaf die verslae van 1986 gebruik word waar van toepassing.

¹⁴ 2 Konings 22:14 (OAV): ¹⁴Toe gaan die priester Hilkía en Ahikam en Agbor en Safan en Asája na die profetes Hulda, die vrou van Sallum, die seun van Tikwa, die seun van Harhas, die klerebewaarder – sy het in Jerusalem in die Nuwe Stad gewoon – en hulle het met haar gespreek.

(Die naam Hulda word in latere vertalings as Gulda vertaal.)

¹⁵ Rigters 4:4 (OAV): ⁴En Debóra, 'n profetes, die vrou van Láppidot, het in dié tyd Israel gerig; ...

¹⁶ Jeremia 13:18 (OAV): ¹⁸Sê aan die koning en aan die gebiedster: Gaan baie laag sit, want julle hoofsierraad, julle sierlike kroon, het geval. (Die term “gebiedster” word in die NAV as koningin-moeder vertaal.)

¹⁷ 1 Samuel 2:22 (OAV): ²²Maar Eli was baie oud, en as hy hoor alles wat sy seuns aan die hele Israel doen, en dat hulle gemeenskap hou met die vroue wat dien by die ingang van die tent van samekoms, ...

¹⁸ Joël 2:28–29 (OAV): ²⁸En daarna sal Ek my Gees uitgiet op alle vlees, en julle seuns en julle dogters sal profeteer, julle ou mense drome droom, julle jongelinge gesigte sien. ²⁹En ook op die diensknegte en op die diensmaagde sal Ek in dié dae my Gees uitgiet.

die Ou Testament ook nie regtig gebruik word om te bepaal wat die rol van vroue in die Nuwe Testament was nie (RES 1968:31–32, 144–145).

5.3.2 Die Evangelies bied nie 'n duidelike antwoord nie

In die verslag word die besondere posisie van Maria, die moeder van Jesus uitgelig, maar dit word opgeweeg teen die feit dat Jesus slegs mans as apostels verkies het. Tog word die vraag gevra of die apostolaat sonder meer op die bediening wat toe in die kerk funksioneer het, toegepas kan word. Sonder om 'n definitiewe antwoord te gee word ook gevra of Jesus doelbewus nie vroue gekies het om sodoende nie die Jode aanstoot te gee nie (vergelyk Matteus 17:27¹⁹).

Die Evangelies bied daarom volgens die verslag nie 'n duidelike antwoord op die vraag of vroue tot die bediening toegelaat kan word nie (RES 1968:32). Die bediening van vroue, soos dit in Lukas 8:1–3²⁰ uiteengesit word, is eerder 'n aanduiding dat dit in lyn met God se wil is dat vroue vir die behoeftiges moet sorg (vergelyk Matteus 25:40²¹) het.

Dit is ook in lyn met die opdrag wat Paulus in 1 Timoteus 5:8–10²² gee (RES 1968:32, 145). Die taak wat so 'n vrou moet verrig is nie die mees opvallende nie, maar wel die karaktereenskappe wat iemand moet hê wat in 'n bediening staan.

5.3.3 Handeling dui aan dat mans én vroue spesiale gawes ontvang het

Die boek Handeling, wat die verhaal van die eerste Christelike gemeentes vertel, is positief jeens vroue. In die vroeë Christelike kerk is spesiale gawes aan mans én vroue

¹⁹ Matteus 17:27 (OAV): ²⁷Maar dat ons hulle geen aanstoot mag gee nie, gaan na die see toe, gooi 'n hoek uit en neem die eerste vis wat opkom; en as jy sy bek oopmaak, sal jy 'n stater kry; neem dit en gee dit aan hulle vir My en vir jou.

²⁰ Lukas 8:1–3 (OAV): *Die vrou wat Jesus met hulle goed gedien het.* ¹En daarna het Hy die een stad en dorp ná die ander deurgereis en gepreek en die evangelie van die koninkryk van God verkondig; en die twaalf was saam met Hom, ²ook sekere vroue wat genees was van beseerde geestes en siektes: Maria wat Magdaléna genoem word, uit wie sewe duiwels uitgegaan het, ³en Johanna, die vrou van Gusa, 'n bestuurder van Herodes, en Susanna en baie ander wat Hom almal met hulle besittings gedien het.

²¹ Matteus 25:40 (OAV): ⁴⁰En die Koning sal antwoord en vir hulle sê: Voorwaar Ek sê vir julle, vir sover julle dit gedoen het aan een van die geringstes van hierdie broeders van My, het julle dit aan My gedoen.

²² 1 Timoteus 5:8–10 (OAV): ⁸Maar iemand wat vir sy eie mense, en veral sy huisgenote, nie sorg nie, het die geloof verloën en is slegter as 'n ongelowige. ⁹Laat 'n weduwee gekies word, nie minder as sestig jaar oud nie, wat die vrou van een man gewees het ¹⁰en getuienis het van goeie werke, as sy kinders grootgemaak het, gasvry gewees het, die voete van die heiliges gewas het, verdruktes gehelp en elke goeie werk nagestreef het.

gegee. Hiervan is Filippus se dogters²³ Priscilla²⁴ en Dorkas²⁵, wat die gawe van profesie ontvang het, 'n bewys (RES 1968:145–146).

In die Nuwe Testament is die lyn tussen die gawes (charisma) en bediening redelik vloeibaar, daarom kan daar nie argumenteer word dat die besit van besondere gawes nie verbind kan word met die besondere bediening nie. Die besondere bediening is volgens Handeling 14:23²⁶ bediening waarvoor iemand gekies en bevestig of aangestel moet word (RES 1968:146). In Romeine 12:6²⁷ word daar in een asem melding gemaak van die gawe van profesie, bediening, lering en vermaning.

5.3.4 Die probleem rondom Paulus se uitsprake word anders benader

In die verslag word die problematiek rondom al Paulus se uitsprake op die tafel geplaas. Daar word nie detailleke geseg oor die problematiese tekste gedoen nie, maar eerder 'n nuwe hermeneutiese sleutel bekend gestel waarmee die gedeeltes benader sou kon word. Die komitee het om die een of ander rede egter nie self die voorgestelde sleutel gebruik nie en die GES slegs met 'n voorstel en vraag gelos.

5.3.4.1 Paulus se positiewe erkenning van vroue as medewerkers

Aan die een kant is daar 'n hele rits tekste waar Paulus positief oor vroue en hulle geestelike werk is. In 'n teks soos 1 Korintiërs 11:5²⁸ word daar erken dat vroue kan bid en

²³ Handeling 21:8–9 (OAV): ⁸En die volgende dag het ons, die geselskap van Paulus, vertrek en in Cesaréa aangekom; en ons het ons intrek geneem in die huis van Filippus, die evangelis, wat een van die sewe *diakens* was, en by hom gebly. ⁹En hy het vier ongetroude dogters gehad wat die profetiese gawe besit het.

²⁴ Handeling 18:24–26 (OAV): ²⁴En 'n sekere Jood met die naam van Apollos, wat in Alexandrië gebore was, 'n welsprekende man, het in Éfese aangekom; en hy was magtig in die Skrifte. ²⁵Hy het onderrig ontvang in die weg van die Here; en vurig van gees, het hy gespreek en die dinge aangaande die Here noukeurig geleer, alhoewel hy net van die doop van Johannes geweet het. ²⁶En hy het vrymoediglik in die sinagoge begin spreek; maar nadat Áquila en Priscilla hom gehoor het, het hulle hom by hulle geneem en hom noukeuriger die weg van God uitgelê.

(Priscilla se naam word in die Grieks eerste genoem en dit word ook so in die verslag as argument gemeld. Die OAV het Áquila se naam eerste gesit.)

²⁵ Handeling 9:36 (OAV): ³⁶En in Joppe was daar 'n sekere dissipelin met die naam van Tabíta, wat, as dit vertaal word, beteken Dorkas. Sy was oorvloedig in goeie werke en aalmoese wat sy gedoen het.

²⁶ Handeling 14:23 (OAV): ²³En hulle het in elke gemeente vir hulle ouderlinge gekies, en hulle, ná gebed en vas, opgedra aan die Here in wie hulle geglo het.

²⁷ Romeine 12:6 (OAV): ⁶En ons besit genadegawes wat verskil volgens die genade wat aan ons gegee is: ⁷is dit profesie, na die maat van die geloof; of bediening, in die werk van bediening; of wie leer, in die lering; ⁸of wie vermaan, in die vermaning; wie uitdeel, in opregtheid; wie 'n voorganger is, met ywer; wie barmhartigheid bewys, met blymoedigheid.

²⁸ 1 Korintiërs 11:5 (OAV): ⁴Elke man wat bid of profeteer met iets op sy hoof, doen sy hoof oneer aan; ⁵maar elke vrou wat bid of profeteer met onbedekte hoof, doen haar hoof oneer aan; want dit is een en dieselfde asof haar hoof geskeer is.

profeteer, sonder om dit af te keur. Die afkeuring gaan oor die hoofbedekking. In Romeine 16:1–3 erken Paulus in sy groet vir Fébé as dienaars en Priscilla as medewerker. In dieselfde trant word Maria, Triféna, Trifósa en Pérsis as arbeiders vir die Here in Romeine 16:6 en 12²⁹ erken. In 1 Timoteus 5:13–16 (let veral op vers 9–10)³⁰ word weduwees tot dienswerk verkies en in Filippense 4:2–3³¹ word Euódia en Síntiché as medearbeiders erken. Titus 2:3³² erken die ouer vroue as leraresse (RES 1968:146).

Nêrens in een van hierdie gedeeltes word hulle dienswerk afgewys nie, maar slegs na die karaktereenskappe van arbeiders van die Here verwys of gevra dat hierdie persone ondersteun moet word in hulle werk (RES 1968:146).

5.3.4.2 'n Hermeneutiese sleutel vir die problematiese gedeeltes

Die twee tekste waarin Paulus hom negatief uitspreek teen vroue wat lerend of regerend in die kerk optree, is 1 Korintiërs 14:34–35³³ en 1 Timoteus 2:11–12³⁴. Hierdie gedeeltes word meestal gebruik om aan te toon dat Paulus vroue verbied het om onderrig in die kerk te gee en daarom nie toegelaat kan word om die Woord te bedien nie. Verder word die tekste gebruik om te bewys dat vroue uitgesluit moet word van die regering van die kerk.

Die verslag toon ook aan dat die twee gemelde tekste egter nie gebruik kan word om vroue uit te sluit van die funksie wat diakens verrig nie. Die saak word verder bemoeilik deur die feit dat daar mense is wat van mening is dat hierdie tekste vroue nie heeltemal uitsluit uit bediening nie (RES 1968:147).

²⁹ Romeine 16:1–3, 6 en 12 (OAV): ¹Ek beveel by julle aan ons suster Fébé, wat 'n dienaar is van die gemeente in Kenchréë, ²dat julle haar ontvang in die Here, soos dit die heiliges betaam, en haar bystaan in elke saak waarin sy julle nodig mag hê. Want sy was vir baie 'n beskermster en ook vir my. ³Groet Priscilla en Áquila, my medewerkers in Christus Jesus, ... ⁶Groet Maria wat baie vir ons gearbei het. ¹²Groet Triféna en Trifósa, vroue wat in die Here arbei. Groet Pérsis, die geliefde vrou, wat baie in die Here gearbei het.

³⁰ 1 Timoteus 5:9–10 (OAV): ⁹Laat 'n weduwee gekies word, nie minder as sestig jaar oud nie, wat die vrou van een man gewees het ¹⁰en getuienis het van goeie werke, as sy kinders grootgemaak het, gasvry gewees het, die voete van die heiliges gewas het, verdruktes gehelp en elke goeie werk nagestreef het.

³¹ Filippense 4:2–3 (OAV): ²Ek vermaan Euódia en ek vermaan Síntiché om eensgesind te wees in die Here. ³En ek vra jou ook, opregte metgesel, wees hierdie vroue behulpsaam wat met my saamgestry het in die evangelie, ook saam met Clemens en my ander medearbeiders wie se name in die boek van die lewe is.

³² Titus 2:3 (OAV): ³Die ou vroue moet ook in hulle gedrag wees soos dit die heiliges betaam, geen kwaadspreeksters of aan baie wyn verslaaf nie, maar leraresse van wat goed is, ...

³³ 1 Korintiërs 14:34–35 (OAV): ³⁴Julle vroue moet in die gemeentes swyg; want dit is hulle nie toegelaat om te spreek nie, maar om onderdanig te wees, soos die wet ook sê. ³⁵Maar as hulle iets wil leer, laat hulle tuis hul eie mans vra, want dit is lelik vir vroue om in die gemeente te spreek.

³⁴ 1 Timoteus 2:11–12 (OAV): ¹¹Die vrou moet haar in stilte laat leer in alle onderdanigheid. ¹²Ek laat die vrou egter nie toe om onderrig te gee of oor die man te heers nie, maar sy moet haar stil hou.

Daar word verder ook geredeneer dat beide gedeeltes in die lig van die totale leer van die apostel Paulus gesien moet word. Daar word 'n vraag gevra na die invloed wat 'n fundamentele teks soos Galasiërs 3:28, waar die gelykheid van man en vrou gestel word, op hierdie tekste van Paulus het. Volgens die verslag ontken Galasiërs 3:28 nie die ongelykheid of verskil tussen 'n man en vrou wat in die skepping gevind word nie. Paulus het die gedeelte geskryf in reaksie teen die Judaïsme wat vroue as minderwaardige wesens beskou het (RES 1968:147).

Dit is op hierdie punt dat die kritiese vraag gevra word of hierdie twee tekste regtig 'n altyd geldende verbod plaas op vroue in die bediening, en waar 'n nuwe hermeneutiese sleutel op die tafel geplaas word.

Aan die een kant kan die teks in die lig van die tydvak hanteer word. Hiervolgens toon 'n teks soos 1 Korintiërs 14:35 'n ooreenkoms met 'n teks soos 1 Korintiërs 11:13³⁵. Gedurende die betrokke tydvak was dit nie gepas as 'n vrou in die publiek aandag trek nie. As die sogenaamde *morals of the time*-argument gebruik word, sou dit beteken dat Paulus se argument vandag net nog van toepassing sal wees op plekke waar vroue nog nie toegelaat word om 'n openbare rol te vervul nie. Dus, as die staat vroue sou verbied om te regeer, sou dit nie gepas wees as sy dit in die kerk doen nie en omgekeerd.

Hierdie tipe benadering bied geen bevredigende antwoord nie. Die wet waarna daar in 1 Korintiërs 14:34 verwys word, is die skeppingsbepaalde aard van die vrou soos opgeteken in Genesis 3:16³⁶. Die verslag kom tot die gevolgtrekking dat die probleem eerder hanteer moet word in die lig van die spesifieke aard van die vrou, dit wil sê, soos sy geskep is en volgens haar natuur. Dit gaan dus nie oor 'n skeppingsbepaalde strukturele verhouding nie, maar eerder oor die skeppingsbepaalde aard van vroue. Die vraag wat gevra moet word is of die funksies in die kerk sal harmoniseer met vroue se spesifieke aard of natuur.

Hierdie voorgestelde sleutel word dan gebruik om 'n teks soos 1 Timoteus 2:11–13 te beoordeel. Volgens die kommissie is Paulus se argumentasie nie baie duidelik vir hulle nie. Ten spyte van die onduidelikheid is dit tog vir hulle wel duidelik dat Paulus se argumentasie by die besondere aard en kwaliteite van 'n vrou begin (vir my is hierdie

³⁵ 1 Korintiërs 11:13 (OAV): ¹³Oordeel self: Is dit betaamlik dat 'n vrou met onbedekte hoof tot God bid?

³⁶ Genesis 3:16 (OAV): ¹⁶Aan die vrou het Hy gesê: Ek sal grootliks vermeerder jou moeite en jou swangerskap; met smart sal jy kinders baar; en na jou man sal jou begeerte wees, en hy sal oor jou heers.

argumentasie glad nie duidelik nie – EPB). Daarom kan vroue slegs funksies verrig wat met hulle aard sal harmonieer (RES 1968:148).

Die gedeelte oor Paulus se sienswyse word egter met twee vrae afgesluit, naamlik of Paulus se beredenering nog vandag toegepas en as bindend beskou kan word. Verder word daar gevra of die aard van eredienste in die vroeë kerk dieselfde is as eredienste in die gereformeerde kader. In die vroeë kerk het die dienste meer 'n gesprekskarakter gehad teenoor die preekkarakter van gereformeerde dienste (RES 1968:149).

Ten spyte van die hermeneutiese sleutel wat voorgestel is, gee die verslag nie regtig 'n duidelike antwoord of verklaring op die tekste wat die sogenaamde swyggebod bevat nie. 'n Deeglike eksegetiese studie ontbreek in die verslag.

5.4 VROUE SE ROL IN DIE VROEË CHRISTELIKE KERK MET AGTERDOG BEJEËN

Vroue het in die vroeë Christelike kerk 'n belangrike rol gespeel. Baie van die vroeë Christelike en kerklike skrywers het die rol van vroue in hulle geskrifte uitgelig. So berig Policarpus en Tertullianus onderskeidelik in *ad. Phil.* 4 en *ad Uxorem*, 1.7 van 'n orde waaraan weduwees en maagde behoort het. Hierdie orde is die Altaar van God (*Thysiasterion tou Theou*) genoem en is gestig na aanleiding van die verwysing na weduwees wat gekies moet word om vir ander te sorg in 1 Timoteus 5:9.³⁷ Tertullianus beskryf die verskillende ampte in die orde as die biskoppe, diakens, weduwees en maagde. Daar is bewyse dat daar ook vroue was wat as diakens gedien het (RES 1968:149–150).

Die Romeinse skrywer, Plinius, berig weer op sy beurt aan die heerser Trajanus dat hy twee vroue in die *diakonia* ondervra het. Justinus, die martelaar, (in *Dial.c. Tryphone*, 88), Tertullianus (in *Apol.* 3) en Clemens van Alexandrië (in *Strom. III*, 6, 53) het die belangrike rol wat vroue in die verkondiging van Evangelie gespeel het in hulle werke uitgelig (RES 1968:150).

Nie-Christelike intellektuele en filosowe soos Celsus en Profrigus, het beide op 'n sarkastiese wyse na die kerk verwys toe hulle geskryf het oor die groot invloed wat vroue op die kerk het (RES 1968:150).

³⁷ 1 Timoteus 5:9–10 (OAV): ⁹Laat 'n weduwee gekies word, nie minder as sestig jaar oud nie, wat die vrou van een man gewees het ¹⁰en getuienis het van goeie werke, as sy kinders grootgemaak het, gasvry gewees het, die voete van die heiliges gewas het, verdruktes gehelp en elke goeie werk nagestreef het.

Gedurende die tweede eeu het vroue 'n groot rol in die Montanistiese, Gnostiese en Manicheïstiese sektes gespeel. Dit het daartoe gelei dat die amptelike kerk 'n terughoudende houding jeens die invloed van vroue begin ontwikkel het en hulle later suspisius in die oë van die kerk gemaak het. Eusebius en Hieronimus het breedvoerig hieroor geskryf. Ambrosius, wat onder die naam Pous Damasus (366–384) geskryf het, en een van die eerste kommentare oor Paulus se briewe geskryf het, het gesê dat die bevestiging van vroue in kerklike ampte of bedieninge as 'n fout van die Montanisme beskou moet word. Hierdeur het vroue in die gevegslinie teen kettere beland (RES 1968:150).

Die verslag meld ook dat dieselfde tekste wat in die huidige debat vir en teen vroue gebruik word, ook in die vroeë kerk gebruik is.

Die stryd oor vroue in die bediening het 'n lang en uitgerekte stryd geword. Kerke in die Ooste het 'n meer gematigde houding teenoor vroue gehad en vir 'n lang tyd vroue as diakone bevestig. Vroue kon as diakonisse dien tot ongeveer 1200 n.C. (RES 1968:152). In die westerse kerke is alle vroue na 'n fel stryd uit bedieninge verwyder. Die Konsilie van Oranje het in 441 n.C. bepaal dat geen diakonisse bevestig mag word nie (die *Diaconae omnimodo non ordinandae*) (RES 196:151).

'n Tweede faktor het bygedra tot die stryd teen vroue. Buiten die vrees vir kettere, was die Joodse diskriminasie en degradering van vroue ook 'n onderliggende beginsel. In die lig hiervan sou sommige skrywers dit betwyfel het of vroue enigsins as beeld van God beskou kon word (RES 1968:151).

In die derde plek het daar onsekerheid bestaan oor die interpretasie van tekste soos Handeling 21:9³⁸ en 1 Korintiërs 11:4–5³⁹.

Vierdens het die sosiologiese struktuur van die samelewing van die dag, waar vroue se bydrae tot die openbare sektor baie klein was, nie bygedra tot 'n stil en onpartydige besinning oor die gegewens in die Woord oor hierdie saak nie (RES 196:151).

³⁸ Handeling 21:9 (OAV): ⁹En hy het vier ongetroude dogters gehad wat die profetiese gawe besit het.

³⁹ 1 Korintiërs 11:4–5 (OAV): ⁴Elke man wat bid of profeteer met iets op sy hoof, doen sy hoof oneer aan; ⁵maar elke vrou wat bid of profeteer met onbedekte hoof, doen haar hoof oneer aan; want dit is een en dieselfde asof haar hoof geskeer is.

5.5 DIE REFORMASIE OOR VROUE IN DIE BEDIENING

5.5.1 'n Middeleeuse siening

Om reg te laat geskied aan die reformatore se siening oor vroue, moet daar eers stil gestaan word by die Middeleeuse siening wat oor vroue geheers het.

Onder die invloed van die askese is seksualiteit, die huwelik en vroue as minderwaardig geag. In 568 n.C. het die Konsilie van Auxerre vroue uit vrees vir besoedeling verbied om nagmaalsbrood met hulle kaal hande te neem. In 585 v.C. het die Konsilie van Macon die vraag bespreek of vroue as mense beskou kan word of nie. Thomas van Aquinas het gesê dat vroue in 'n staat van onderwerping en diensbaarheid aan die man moet leef en onbevoeg is om te heers (RES 1968:152).

Ten spyte van hierdie siening was vroue darem nie heeltemal verlore vir dienswerk in die kerk nie. Vroue het in kloosters saamgetrek en hulleself toegewy aan meditasie, lering en die versorging van die armes en siekes. Tog het die kerk aangehou om hulle uit enige amptelike dienswerk uit te sluit. In die Rooms-Katolieke kerk het die bevestiging tot 'n bediening 'n hoë posisie aan 'n persoon gegee, iets wat geen vrou beskore was nie (RES 1968:152).

5.5.2 Die Reformasie wyk van die asketiese ideaal af, maar is nie heeltemal bevry nie

Gedurende die Reformasie is daar afgewyk van die asketiese ideaal wat tydens die Middeleeue geheers het. Baie nonne het die kloosters verlaat en getrou. Vroue het hulle plek in die burgerlike samelewing begin inneem. 'n Vrou kon haar roeping nou in die huwelik en in haar gesin begin uitleef. Sy kon egter slegs haar invloed buite die gesin via haar man uitoefen. Dit was veral die vroue van geestelikes wat dit kon doen. Bekende figure wat so 'n invloed begin uitoefen het, was Catherine Booth, Idelette van Buren en Catherina Zell. Tog is hierdie vroue nie tot die amptelike bediening toegelaat nie (RES 1968:152).

5.5.2.1 Luther sukkel om Middeleeuse kombes af te gooi

Luther het dit nie heeltemal reggekry om die Middeleeuse kombes van die vrou af te gooi nie. Hy het aan die begin nog gesê dat vroue meer toeganklik is vir bygelowe en nie in staat is tot openbare optrede nie. Hy het so ver gegaan om te sê dat hy 'n “manlike en geestelike priesterskap” bo 'n “sataniese bygelowige vroulike priesterskap” verkies (RES 1968:152).

Luther het eers later 'n leer van die algemene priesterskap begin verkondig waarvolgens elke Christen, man en vrou, geroep is op grond van hulle doop. Hiervolgens sou vroue ook die Woord van God kon verkondig en die nodige geestelike kwaliteite daarvoor kon besit. Uit die algemene priesterskap het 'n spesifieke bediening ontstaan, soos deur Christus self ingestel, en hiervoor was vroue nie geroep nie. Luther het sy siening gegrond op die feit dat vroue ondergeskik aan die man is volgens “die wet” (Genesis 2:18; 3:16⁴⁰). Hy het ook swaar geleun op die sogenaamde swyggebod in 1 Korintërs 14:34 en 1 Timoteus 2:12. Hy het verder gesê dat 'n mens net in 'n noodgeval van hierdie geboorte sou kon afwyk soos wanneer daar geen man sou wees nie of waar geen man bereid sou wees om te preek nie of waar die gemeente slegs uit vroue sou bestaan (RES 1968:152–153)!

5.5.2.2 Calvin stel twee soorte diakens voor

Calvin het grootliks met Luther saamgestem in soverre dit die swyggebod aangaan. Hy het die bediening van die Woord as die onderkoningskap in die kerk beskou en dit as ongewens beskou dat 'n vrou, wat ondergeskik aan 'n man is, hoof van die liggaam kon wees. 'n Vrou mag geen outoriteit of seggenskap oor 'n man hê nie. Volgens die verslag het Calvin vroue tog onderwaardeer as hy die vrou as 'n toevoeging tot die man beskryf wat net daar is om hom (die man) te help en verder beskou word as 'n ondergeskikte hulp (RES 1968:153).

Net soos Luther het Calvin in sommige omstandighede uitsonderings toegelaat. Maar Calvin het dit 'n tree verder as Luther gewaag: Hy het die amp van diaken oopgemaak vir vroue op grond van Romeine 12:8 en 1 Timoteus 5:9 (Calvijn 1956:63–64). Hy het gepraat van diakonesse wat gekies het om in die kerk diens te lewer teenoor die armes en hulleself aan hierdie taak toe te wy (RES 1968:153–154).

Calvin was van mening dat vroue wel diens kon doen as diakens omdat hulle “geen enkel ander openbaar ambt waarnemen, dan ze zichzelf gaven tot het dienen der armen”. In die lig daarvan behoort daar volgens hom twee soorte diakens te wees, naamlik dié wat die sake van die armes bestuur en dié wat die armes versorg. Die “beheerders van de openbare

⁴⁰ Genesis 2:18 en 3:16 (OAV): ¹⁸Ook het die HERE God gesê: Dit is nie goed dat die mens alleen is nie. Ek sal vir hom 'n hulp maak wat by hom pas. (3)¹⁶Aan die vrou het Hy gesê: Ek sal grootliks vermeerder jou moeite en jou swangerskap; met smart sal jy kinders baar; en na jou man sal jou begeerte wees, en hy sal oor jou heers.

armenkas” se oorsprong, instelling en amp kan na Handeling 6⁴¹ herlei word (Calvijn 1956:63–64).

By die Konvent van Wesel (1568 n.C.) het Calvyn se *Ordonnances Ecclésiastiques* ’n groot rol gespeel. Calvyn het sy gedagte oor dubbele diakenamp in hierdie werk uiteengesit. Sy mening dat vroue wel diens kon doen as diakens, is egter nie in die *Ordonnances Ecclésiastiques* uiteengesit nie, maar het in sy Institusie verskyn. Tydens hierdie konvent is daar wel besluit dat vroue as diakens toegelaat mag word: “We hold that in those places where this will be suitable, women of trusty faith and of chaste conduct and of mature age, can likewise be admitted to this ministry, following the example of the apostles” (RES 1968:154).

Hierdie besluit het egter nie in die kerke grondgevat nie. Tydens die Sinode van Middelburg, wat in 1581 gehou is, is dié besluit bevraagteken. Daar is toe besluit dat dit nie raadsaam sal wees om diakonesse toe te laat nie. Die toelating van diakonesse sou tot ongemaklikhede lei. Indien siek vroue versorg moes word, wat nie as ’n betaamlike werk vir ’n diaken beskou is nie, moes dit deur huisvroue of ander mense wat hiervoor geskik is, gedoen word. Volgens die verslag is dit onduidelik wat die ongemaklikhede is waarna daar verwys word (RES 1968:154). Die besluit is dus nie op grond van beginsels geneem nie, maar bloot op grond van praktiese oorwegings.

5.5.2.3 Voetius as advokaat vir diakonesse

Voetius, skrywer van *Politica Ecclesiastica*, se standpunt het grootliks met dié van Calvyn ooreengestem. Hy het op grond van 1 Korintiërs 11 en 1 Timoteus 2 gesê dat vroue ondergeskik aan mans is. Tog het hy die praktyk waar vroue in die huwelik as slawe beskou is of waar mans vroue geslaan het, afgekeur (RES 1968:154–155).

Voetius het ’n onderskeid getref tussen openbare en private byeenkomste. Vroue mag wel nie deelneem aan openbare byeenkomste deur stemreg, regering of die handhaaf van orde en dissipline nie (*publicum munus docendi*), maar kon wel by die huis deelneem aan gesprekke en selfs sulke byeenkomste lei (*exercitia pietatis*) (RES 1968:155)

⁴¹ Handeling 6:1–4 (OAV): ¹En in dié dae toe die dissipels vermeerder het, het daar ’n murmuring ontstaan van die Griekssprekende Jode teen die Hebreërs, omdat hulle weduwees in die daaglikse versorging oor die hoof gesien is. ²En die twaalf het die menigte van die dissipels byengeroep en gesê: Dit is nie reg dat ons die woord van God nalaat om die tafels te bedien nie. ³Kyk dan uit, broeders, na sewe manne uit julle, van goeie getuienis, vol van die Heilige Gees en wysheid, wat ons oor hierdie nodige saak kan aanstel; ⁴maar ons sal volhard in die gebed en die bediening van die woord.

Voetius kan as 'n advokaat vir diakonesse beskou word. In sy *Politica Ecclesiastica* erken hy dat daar wel diakonesse in die tyd van die apostels was (Romeine 16:1 en 1 Timoteus 5:10⁴²). Hulle taak was om die armes, siekes en gevangenes te versorg. Hy het die praktyk dus voorgestaan op grond van die volgende redes:

- in navolging van die voorbeeld wat die apostels gestel het;
- op grond van die feit dat diakens nie met al die werk kan volhou nie,
- en omdat dit nie fatsoenlik vir manlike diakens sou wees om siek vroue of dogters te besoek nie.

Hy noem verder voorbeelde uit die vroeë kerk waar hierdie praktyk algemeen was en waar vroue selfs ander vroue gedoop het. Tog is hy van mening dat die kerk nie al hierdie praktyke hoef na te volg nie, tensy die situasie in die kerk dit vereis. (Dit blyk dus dat Voetius meer oorweging aan die praktyk as die beginsel sou gee – EPB). Hy het verder gemeld dat alhoewel diakonesse in gereformeerde kerke verdwyn het en byvoorbeeld nie in kerke in Frankryk gevind sou word nie, 'n mens wel diakonesse in Nederlandse kerke sou vind. Hy sluit sy betoog af met die woorde: “*quidni liceat subsidiarias eiusmodi diaconissas advocare*” – waarom kan dit nie toegelaat word om sulke diakonesse as hulp te ontbied nie? Die vereistes is volgens hom reeds duidelik in 1 Timoteus 5:6⁴³ uiteengesit.

Die kommissie sluit hierdie afdeling af met 'n opmerking dat diakonesse 'n amptelike kerklike funksie besit het omdat hulle amptelik verkies en bevestig is.

5.6 DIE PRAKTYK IN GEREFORMEERDE KERKE

Teen 1968 het 40 lidkerke van die Wêreldraad van Kerke reeds vroue in die bediening toegelaat. Teen dieselfde tyd het 'n groot aantal van die groter gereformeerde kerke reeds vroue toegelaat terwyl die kleiner kerke hulle teen die praktyk uitspreek.

Die Kommissie lys vervolgens 'n klomp kerke. Inligting oor die NG Kerk en die GKSA is in 'n aanhangsel in die verslag vervat.

Vervolgens 'n weergawe van die stand van sake in verskillende kerke soos in die verslag vervat:

⁴² Beide teksverse is reeds vroeër aangehaal.

⁴³ Reeds aangehaal.

- Church of England

Die aartsbiskop van Canterbury en York het in 1962 'n kommissie benoem om die kwessie te ondersoek. Na drie jaar is 'n verslag van 60 000 woorde (ongeveer 200 getikte bladsye) gelewer. Die gevolgtrekking waartoe hierdie kommissie gekom het, was dat die toelating van vroue die Church of England sou verdeel en verhoudinge met die Rooms-Katolieke Kerk en die Ortodokse Kerk sou vertroebel. Daarom sou dit onwys wees om enige saak toe te laat wat hierdie eenheid kon verbreek. Volgens hulle gee die Nuwe Testament nie 'n duidelike antwoord hieroor nie en sou die toelating van vroue teen die tradisie van die kerk ingaan (RES 1968:156–157).

- Engelse Presbiteriaanse Kerk

Hierdie kerk het reeds in 1956 haar deure vir vroue in die bediening oopgemaak (RES 1968:157).

- Church of Scotland

Die Church of Scotland het tydens dié kerk se Algemene Sinode in 1966 met oorweldigende meerderheid besluit dat vroue wel as ouderlinge gekies mag word. Daar was min Skriftuurlike beredenering oor die saak en diegene wat die toelating van vroue voorgestaan het, het hulle opponente daarvan beskuldig dat hulle nie in voeling met die tendense van die tyd was (RES 1968:157)!

- United Free Church of Scotland

Hierdie kerk het vroue reeds kort na hulle ontstaan in 1929 tot die bediening toegelaat (RES 1968:157).

- Ander Engelse kerke

Die Free Church of Scotland, die Free Presbyterian Church in Skotland en die Reformed Presbyterian Church het almal teen 1968 nog vroue uit die ampte in hulle kerke uitgesluit (RES 1968:157).

- Irish Presbyterian Church

Hierdie kerk het 'n interessante onderskeid getref. Ten tye van die verslag het hulle vroue as ouderlinge toegelaat, maar nie as predikante nie (RES 1968:157).

- Ander kerke in Ierland

Die Reformed Presbyterian Church, Evangelical Presbyterian Church en die Free Presbyterian Church in Ierland laat nie een vroue as predikante toe nie (RES 1968:157).

- Presbyterian Church in the U.S.A.

Vroue is reeds sedert die 1920's tot ouderlinge verkies en in 1930 het die Algemene Sinode besluit dat die tersaaklike afdeling in die *Form of Government* só generies geïnterpreteer moet word dat sowel mans as vroue as ouderlinge en diakens kan dien. Daar is egter 'n skerp onderskeid getref tussen diakens en vroue wat as diakens dien, daarom was vroulike diakens ten tye van die verslag 'n redelike jong fenomeen in die kerk. In 1956 is vroue toegelaat om as predikante bevestig te word (RES 1968:157).

- Presbyterian Church in the U.S. (Southern Presbyterian Church)

Hierdie kerk het in 1964 haar kerkorde verander sodat vroue as diakens, ouderlinge en predikante bevestig kon word (RES 1968:158).

- Presbyterian Church in Canada

Na 'n lang en heftige debat het hierdie kerk gedurende die Algemene Sinode van 1966 besluit dat vroue wel tot die bediening toegelaat kan word (133 persone het ten gunste daarvoor gestem, 72 daarteen en 34 het buite stemming gebly) (RES 1968:158).

- United Church of Canada

Hierdie kerk het teen 1948 vroue tot die bediening toegelaat (RES 1968:158).

- Die Hervormde Kerk in Nederland

Daar is in 1958 met 'n baie klein meerderheid ten gunste van vroue as diakens en ouderlinge gestem (27 teen 24). Tydens dieselfde Sinode is vroue onder spesiale omstandighede en in spesiale gevalle as predikante toegelaat. Die verslag maak nie melding wat hierdie spesiale omstandighede behels nie (RES 1968:158).

- Die Gereformeerde Kerke in Nederland

Tydens die 1966-Sinode is daar die volgende besluite oor vroue geneem:

- i) Die Gees van God herstel vroue om ten volle mens van God te wees en so word hulle ten volle in die bediening van Sy kerk geïntegreer.

ii) Dit mag tot nadeel van die gemeente strek (die gemeente verarm) as die gawes wat vroue ontvang het permanent van die geïnstitusioneerde kerk weggehou word.

iii) Vroue behoort toegelaat te word om deel te hê aan die amptelike bedieninge in die kerk wat leiding aan die gemeente gee.

iv) As vroue toegelaat word, behoort hulle 'n besondere plek langs mans in te neem in ooreenstemming met die beginsel dat mans en vrouens komplementêrend besig is met 'n gemeenskaplike taak (RES 1968:158).

- Die Christelike Gereformeerde Kerke

Vroue word nie tot enige ampte in hierdie kerk toegelaat nie (RES 1968:158).

- Presbyterian Church of New Zealand

Hulle aanvaar vroue in die regerende ampte, maar die kleiner gereformeerde kerke in Nieu-Seeland het teen 1968 nog nie vroue toegelaat nie (RES 1968:158).

- Presbyterian Church of Australia

Nie die Presbiteriane of enige van die kleiner gereformeerde kerke in Australië het teen 1968 vroue tot die ampte toegelaat nie (RES 1968:159).

- Nederduitse Gereformeerde Kerk van Suid-Afrika (Kaapse Kerk)

Die besonderhede van die NG Kerk is in 'n bylaag tot die verslag hanteer. Die verslag wat deur die NG Kerk ingestuur is, word woordeliks aangehaal. Die verslag maak daarvan melding dat daar groot waardering in die NG Kerk is vir die werk wat vroue met betrekking tot Christelike opvoeding, evangelisasie en welsynsdienste verrig. Daar word verder genoem dat die Vroue-Hulpdiens en die Vrouesendingbond 'n aktiewe rol in gemeentes speel en die volle goedkeuring van die Sinode wegdra. Hulle maak ook melding van die groot geldinsamelings wat die vroue jaarliks loods ten einde die werk van die kerk moontlik te maak. Die enigste plek waar vroue stemreg het is wanneer 'n nuwe gemeente gevorm het en die eerste kerkraad deur die gemeente verkies word (RES 1968:325–326).

- Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika

Die GKSA laat vroue toe om in 'n hulpdiens dienswerk te lewer en dit is hoog op die prys gestel (RES 1968:326).

5.7 GEVOLGTREKKINGS WAARTOE DIE VERSLAG KOM

Die verslag eindig deur 'n klomp vrae op die tafel te plaas. Die enigste duidelike gevolgtrekking waartoe daar gekom word, is dat vroue wel tot diakens toegelaat moet word. Die Skrif verbied dit nie, Calvyn en Voetius was albei voorstanders daarvan en die tye noodsaak dit (RES 1968:159).

Een van die vrae wat die Kommissie nou eers op die tafel geplaas het, was wat die invloed van vrouediakens op die ander ampte sou wees. Die Kommissie is van mening dat die verskillende ampte 'n eenheid moet vorm, maar dat daar ook tussen die ampte gedifferensieer moet word.

Sonder om 'n antwoord te bied, word daar ook gevra of vroue steeds onderdanig in die kerk moet wees as hulle op alle ander samlewingsterreine op 'n gelyke grondslag hanteer word.

Die verslag sluit met twee aanbevelings af waarin die GES gevra word om te verklaar dat, in die lig van die Skrif en die praktyk in die vroeë kerk, vroue wel as diakens gekies mag word. Verder word kerke gevra om verdere ondersoek in te stel oor die ampte van ouderling en diakens. met inagneming van die unieke aard van vroue (RES 1968:160).

5.8 GEEN EENSTEMMIGHEID OOR DIE AANBEVELINGS NIE

Tydens die lewering van die verslag is daar kortliks 'n oorsig gegee oor die Skriftuurlike gewens rakende vroue in die ampte. Die gevolgtrekkings en aanbevelings wat genotuleer is, verskil effens van dié in die verslag. Dit blyk ook uit die stemming oor die aanbevelings en die verskillende mosies wat ter tafel gekom het dat daar geen eenstemmigheid oor die aanbevelings was nie.

Een van die bykomende gevolgtrekkings waartoe gekom is, handel oor die skeppingsorde. Hiervolgens is die vrou volgens Genesis 2:18 as hulp vir die man gemaak en daarom mag sy nie enige outoriteit oor 'n man hê nie. Dit het natuurlik verreikende implikasies vir die vraag of vroue in die ampte mag dien of nie.

Die lede van die GES het duidelik nie heeltemal met die aanbevelings van die Kommissie saamgestem nie.

'n Aanbeveling dat 'n kommissie benoem word om verder te gaan navorsing doen oor die verskillende gevarieerde ampte soos dit in die Nuwe Testament voorkom en hierdie studie

aan lidkerke te stuur, is effens gewysig. Die studie moes eers aan die volgende GES voorgelê word.

'n Aanbeveling dat kerke verder navorsing moet gaan doen oor die vraag of alle ampte nie vir vroue oopgemaak moet word nie, met inagneming van hulle eie unieke aard en die gewig wat tekste soos 1 Timoteus 2:12, Efesiërs 5:22–24 en Genesis 2:18 dra, het vir groot debat gesorg. Dit is vervang met 'n mosie wat deur stemming afgedwing is (25 teenoor 22). Hierdie mosie het gelui dat die Skrif duidelik leer dat vroue nie in enige regerende en lerende amp mag dien nie.

Gedurende die volgende sessie is 'n prosedure aanvaar oor die hantering van verslae tydens die GES. Volgens die nuwe prosedure kon nuwe mosies nie tydens die lewering van 'n verslag ingedien word nie. Dit sou eers kon gebeur na deeglike bespreking van 'n verslag. 'n Bykomende mosie is aanvaar wat gestel het dat 'n mosie met 'n tweederde meerderheid deur die vergadering aanvaar moes word. Die vergadering het kennis geneem van die veranderde prosedure en daar is ook gevra dat die prosedure om die sessie, wat handel oor vroue in die ampte, toegepas word. Laasgenoemde mosie is nie aanvaar nie (RES 1968:36–37).

Daar was duidelik 'n groep in die sinode wat teen vroue in die ampte gekant was en wou selfs verhoed dat vroue eers diakens kon word. 'n Nuwe mosie is met 22 stemme teen 20 aanvaar wat lidkerke versoek het om versigtig te wees om vroue tot die amp van diaken toe te laat. Dit is besluit teenoor 'n aanbeveling dat kerke vry moet voel om in die rigting van vrouediakens te beweeg (RES 1968:37). Alhoewel die teenstemme elke keer met 'n skrale meerderheid gewen het, het hulle dit reggekry om die toon van die oorspronklike verslag heeltemal te verander van 'n pleit na verdere studie tot 'n duidelike “nee”.

Daar was van beide kante af openlike teenstand teen die verslag en teen van die besluite wat geneem is. Na die lewering van die verslag het ene ds. C. Graham laat notuleer dat hy hom van die verslag distansieer. Dit is ook genotuleer dat nie alle lede met van die detail in die verslag saamstem nie (RES 1968:34). Die verloorstemme het egter nie so maklik by die besluite berus nie.

Aan die einde van die laaste stemming oor die verslag het Dr. Koole namens die Gereformeerde Kerke in Nederland (hierna: GKN) 'n verklaring gelees waarin daar gestel word dat die GKN reeds besluit het dat hulle vroue tot die ampte gaan toelaat. Hierdie kerk het egter besluit om met die implementering te wag tot na afloop van die GES. Daar was 'n

verwagting dat die Sinode prinsipiële argumente sou lewer. In die verklaring spreek die GKN haar teleurstelling uit met die besluit van die Sinode dat daar duidelike Skriftuurlike gronde teen vroue in die ampte bestaan in weerwil van die Kommissie se versoek dat die saak verder ondersoek moet word. Daar is versoek dat die beswaar van die GKN net so genotuleer word (RES 1968:39).

6. 1970: TER SPRAKE, MAAR HERBESINNING GEVRA

In 1970 het die benoemde Kommissie vir Leer en Protestantse Aksie “hom” eenvoudig met die besluit van die GES van 1968 vereenselwig en ’n besluit van die GES woordeliks (nogal in Engels! – EPB) weergegee, gevolg deur ’n Afrikaanse motivering wat hoofsaaklik gehandel het oor die sogenaamde “swyggebod” in 1 Korintiërs 14:34–35⁴⁴ en 1 Timoteus 2:11–12⁴⁵ wat die vrou verbied om in ’n lerende en regerende hoedanigheid op te tree. “That Synod declare that it is the plain and obvious teaching of scripture that women are excluded from the office of ruling and preaching elders”. Hulle maak geen melding van die feit dat die aanbeveling met ’n skrale meerderheid aanvaar is en dat die GKN, met wie die NG Kerk noue bande gehad het, beswaar aangeteken het teen die besluit nie.

Die “swyggebod” wat as motivering vir die besluit gedien het is reglynig met die skeppingsordinansie verbind waarvolgens die man die hoof van die vrou is en “derhalwe aangesê word” om net so “aan julle eie manne onderdanig te wees” (1 Petrus 3:1⁴⁶) (NG Kerk 1970:149). Die Kommissie het die frase “aan julle eie manne” probleemloos op die geloofsverhouding tussen mans en vroue in die kerk van toepassing gemaak. In ’n letterlike navolging van die opdrag van die Algemene Sinode van 1966, maak die Kommissie geen formele aanbeveling nie, maar posisioneer homself duidelik teen vroue in die lerende amp in die studiestuk.

⁴⁴ 1 Korintiërs 14:34–35 (OAV): ³⁴Julle vroue moet in die gemeentes swyg; want dit is hulle nie toegelaat om te spreek nie, maar om onderdanig te wees, soos die wet ook sê. ³⁵Maar as hulle iets wil leer, laat hulle tuis hul eie mans vra, want dit is lelik vir vroue om in die gemeente te spreek.

⁴⁵ 1 Timoteus 2:11–12 (OAV): ¹¹Die vrou moet haar in stilte laat leer in alle onderdanigheid. ¹²Ek laat die vrou egter nie toe om onderrig te gee of oor die man te heers nie, maar sy moet haar stil hou.

⁴⁶ 1 Petrus 3:1–2 (OAV): ¹Net so moet julle, vroue, aan jul eie mans onderdanig wees, sodat, as sommige aan die woord ongehoorsaam is, hulle ook deur die wandel van die vroue sonder woorde gewin kan word ²as hulle jul reine, godvresende wandel aanskou het.

Wat die diakenamp betref, het die Kommissie hulle “gevoele” gedeel in reaksie op die aanbeveling van die GES, naamlik dat kerke toegelaat moet word om na “deeglike besinning oor Skriftuurplekke soos Romeine 16:1,3,12⁴⁷ en Filippense 4:2–3⁴⁸” self te besluit of vrou hierdie amp mag beklee. Die Kommissie was van mening dat die kerk nie daartoe moes oorgaan die diakenamp as ’n besondere amp te erken nie, alhoewel die amp van diaken toe reeds deel was van die breë Kerkraad. As ’n troosgedagte is daar bygevoeg dat daar wel “van die vrou se hulpdiens ten opsigte van die barmhartigheidswerk van die diakonie met grote vrymoedigheid en dankbaarheid gebruik gemaak (*moet*) word” (NG Kerk 1970:150). Vrou kon dus die werk doen, maar dit mag net nie in die hoedanigheid van ’n besondere amp wees nie! Die tamentele dat vrou reeds die werk van die diakonie gedoen het, is bloot kerkgeregtelik gesystap deur die gedagte dat die amp van diaken nie amptelik as ’n besondere amp erken moes word nie.

Die inhoud van die debatte rondom hierdie saak is nie bekend nie. Daar is egter geen amptelike aanbevelings uit die studiestuk geformuleer nie. Die sinode het op aanbeveling van dr. A.C. Barnard en ouderling N.J.S. van der Merwe besluit om die hele aangeleentheid terug te verwys na die Permanente Kommissie vir Leer en Protestantse Aksie vir verdere besinning.

7. 1972: GES BESTUDEER DIE VERSKILLENDE AMPTE IN DIE BYBEL IN DIEPTE

Op grond van die besluit wat die GES in 1968 in Amsterdam geneem het, het ’n kommissie aan ’n verslag gewerk, wat aan die GES gelewer is tydens die vergadering gedurende 1972 in Sydney, Australië. Die Kommissie het ’n studie gedoen oor die verskillende ampte in die Nuwe Testament, ondersoek ingestel na die aard van die ampte en ordening in ’n spesifieke amp ten einde aanbevelings te maak oor die praktyk wat kerke moet volg met betrekking tot

⁴⁷ Romeine 16:1–2, 3 en 12 (OAV): ¹Ek beveel by julle aan ons suster Fébé, wat ’n dienaar is van die gemeente in Kenchré, ²dat julle haar ontvang in die Here, soos dit die heiliges betaam, en haar bystaan in elke saak waarin sy julle nodig mag hê. Want sy was vir baie ’n beskermster en ook vir my. ³Groet Priscilla en Áquila, my medewerkers in Christus Jesus ... ¹²Groet Triféna en Trifósa, vroue wat in die Here arbeid. Groet Pérsis, die geliefde vrou, wat baie in die Here gearbeid het.

⁴⁸ Filippense 4:2–3 (OAV): ²Ek vermaan Euódia en ek vermaan Síntiché om eensgesind te wees in die Here. ³En ek vra jou ook, opregte metgesel, wees hierdie vroue behulpsaam wat met my saamgestry het in die evangelie, ook saam met Clemens en my ander medewerkers wie se name in die boek van die lewe is.

die funksie, die taak en voorregte van die verskillende ampte. Die opdrag het verder gevra dat daar in die besonder na die volgende tekste gekyk moet word: Efesiërs 4:12⁴⁹, Romeine 12⁵⁰ en 1 Korintiërs 14:12, 23, 26, 31 en 39⁵¹ (RES 1972:167).

In teenstelling met die kommissie van 1968 wat hoofsaaklik uit Nederlanders bestaan het, is daar vir die lewering van die 1972-verslag, vier streekskommissies gevorm. Hierdie streekskommissies het insae in die volle verslag gehad, maar nie saamgewerk aan die verslag in sy geheel nie. Vir die doeleindes van hierdie studie is die Afrika-lede belangrik. Dr. B. Spoelstra van die GKSA het as sameroeper opgetree en die ander lede was dr. H.M. Beets, dr. D.J. Bosch (NG Kerk) en dr. J.D. Vorster (NG Kerk). Twee van die lede was dus lidmate van die NG Kerk. David Bosch is wêreldbekend in sendingkringe en dr. J.D. Vorster was aktuaris van die eerste Algemene Sinode van die NG Kerk. Hy het ook vanaf 1978 op die kommissie gedien wat die verslae oor vroue in die amp moes opstel.

Die kommissie erken aan die begin reeds dat die filosofiese uitgangspunt van 'n kerk en ander invloede die resultate uiteindelik sal beïnvloed en kon veroorsaak dat kommissielede op sommige punte sal verskil. Hulle is egter saamgebind deur al die kerke se gereformeerde belydenis en het dit gekoester (RES 1972:167).

Soos reeds genoem, word die inhoud redelik breedvoerig weergegee omdat daar in die verslae wat tydens die Algemene Sinode van 1974 en 1978 gelewer is, ruimskoots van hierdie verslag gebruik gemaak is.

⁴⁹ Efesiërs 4:11–12 (OAV): ¹¹En Hy het gegee sommige as apostels, ander as profete, ander as evangeliste, ander as herders en leraars, ¹²om die heiliges toe te rus vir hulle dienswerk, tot opbouing van die liggaam van Christus, ...

⁵⁰ Romeine 12 (OAV): ¹Ek vermaan julle dan, broeders, by die ontferminge van God, dat julle jul liggame stel as 'n lewende, heilige en aan God welgevallige offer – dit is julle redelike godsdien. ²En word nie aan hierdie wêreld gelykvormig nie, maar word verander deur die vernuwning van julle gemoed, sodat julle kan beproef wat die goeie en welgevallige en volmaakte wil van God is. ³Want deur die genade wat aan my gegee is, sê ek vir elkeen wat onder julle is, dat hy nie van homself meer moet dink as wat 'n mens behoort te dink nie; maar dat hy daaraan moet dink om besadig te wees na die maat van geloof soos God dit aan elkeen toebedeel het. ⁴Want soos ons in een liggaam baie lede het en die lede nie almal dieselfde werking het nie, ⁵so is ons almal saam een liggaam in Christus en elkeen afsonderlik lede van mekaar. ⁶En ons besit genadegawes wat verskil volgens die genade wat aan ons gegee is: ⁷is dit profesie, na die maat van die geloof; of bediening, in die werk van bediening; of wie leer, in die lering; ⁸of wie vermaan, in die vermaning; wie uitdeel, in opregtheid; wie 'n voorganger is, met ywer; wie barmhartigheid bewys, met blymoedigheid.

⁵¹ 1 Korintiërs 14:12, 23, 26, 31 en 39 (OAV): ¹²So moet julle ook, terwyl julle streef na geestelike gawes, probeer om uit te munt tot stigting van die gemeente. ²³As die hele gemeente dan saam vergader het en hulle sou almal in tale spreek en daar kom onkundiges of ongelowiges binne, sal hulle nie sê dat julle kranksinnig is nie? ²⁶Hoe staan die saak dan, broeders? Wanneer julle saamkom, dan het elkeen van julle 'n psalm of 'n lering of 'n taal of 'n openbaring of 'n uitlegging – laat alles tot stigting geskied. ³¹Want julle kan almal een vir een profeteer, sodat almal kan leer en almal bemoedig word. ³⁹Daarom, broeders, beywer julle om te profeteer en moenie verhinder dat daar in tale gespreek word nie.

7.1 AMPTE IN DIE BYBEL

Die verslag begin met 'n breedvoerige besinning oor die verskillende ampte in die Nuwe Testament.

Die terme amp van predikant, ouderlingsamp en diakensamp word baie algemeen in gereformeerde kerke gebruik, maar daar bestaan nie ooreenstemmende terme daarvoor soos dit tans in die kerk funksioneer nie. Die konsep eerder as die woord word dus in die Woord gevind. Die woorde *leitourgia* en *leitourgein*, wat in die Griekse vertaling van die Ou Testament (die sogenaamde LXX) gebruik is om die amp van priester mee te beskryf, kom selde in die Nuwe Testament voor en beskryf nie die amp van enige apostel of ander dienaar van Christus nie. Daarom is dit belangrik om na die struktuur van ampte in die Skrif te kyk en uit te vind wat die Bybel leer oor persone wat besondere gawes ontvang het en hoe die ooreenstemmende funksies beoefen is (RES 1972:54,168).

7.1.1 Geestelike leiers in die Ou Testament tree nie buite grense van outoriteit op nie

Gedurende die patriargale periode het God deur Abraham, Isak en Jakob met sy volk gekommunikeer. Verder was die hoof van die stam die goddelike verkose ampsdraer. Soos Israel as volk gegroei en ontwikkel het, het die amp van oudstes of leiers ontwikkel, soos in Eksodus 3:16⁵². Terselfdertyd het die amptelike priesterschap onder die leiding van Aäron en sy nageslag ontwikkel. Nadat Israel die beloofde land ingegaan het, het God rigters geroep om hulle te lei. Hulle plek is later deur konings ingeneem. Al hierdie leiers het hulle amp uitgeoefen met die wete dat God self Koning is oor sy volk. Hulle wat deur God geroep is, mag nie Sy plek ingeneem het of die perke van hulle outoriteit oorskry het nie (RES 1972:168).

Moses is die eerste persoon na wie as profeet verwys is. Sonder profete sou die volk nie God se wil geken het nie. Profete is beskou as God se verteenwoordiger om Sy wil te leer ken en priesters was God se verteenwoordiger wat offers aan Hom moes bring. Die amp van profeet was dus merkbaar anders as dié van 'n priester of 'n koning. God het profete van tyd tot tyd geroep wanneer die omstandighede dit vereis het (RES 1972:169).

⁵² Eksodus 3:16 (OAV): ¹⁶“Gaan roep nou die leiers van Israel bymekaar en sê vir hulle: ‘Die Here die God van julle voorvaders, die God van Abraham, Isak en Jakob, het aan my verskyn en gesê: Ek weet van julle en Ek weet ook wat julle aangedoen word in Egipte.

Die profetiese amp is in die Nuwe Testament voortgesit terwyl dié van teokratiese konings en priesters verdwyn het. Alle gelowiges het die taak gekry om koninklike priesters te wees (vgl. 1 Petrus 2:9⁵³) (RES 1972:169).

Hierdie Ou Testamentiese feite dien as waarskuwing om nie ongeoorloofde afleidings oor die ampte van konings, priesters en profete – of die *munus triplex* van Christus – te maak nie. 'n Direkte lyn tussen hierdie drie ampte en die Nuwe Testamentiese leraars (profeties), ouderlinge (konings) en diakens (priesters) kan kwalik gehandhaaf word (RES 1972:169).

Met die opkoms van die Sinagoge het 'n nuwe groep ampsdraers na vore getree, naamlik die skrifgeleerdes of rabbi's. Daar het ook 'n ander ontwikkeling ten opsigte van die oudstes of leiers plaasgevind. Gedurende Moses se leierskap was die leiers die verteenwoordigers van die stamme van Israel op grond van hulle senioriteit. Later het elke stad én stam 'n "oudste" of leier gehad wat die volk moes verteenwoordig. In die Nuwe Testamentiese tye was die benaming van toepassing op die lede van die Sanhederin. Die "oudstes" het gedui op 'n posisie waar die persone verantwoordelikheid moes neem vir die sake van die volk of die stad. Hierdie term is gebruik vir die leiers en verteenwoordigers van die volk. Dit was nie 'n statiese posisie nie en het nie op Goddelike instelling berus nie. Dit was eerder 'n posisie wat deur die eeue heen ontwikkel het van 'n natuurlike senioriteit tot die belangrike posisie wat die oudstes in die Nuwe Testament ingeneem het (RES 1972:169).

7.1.2 Ampte in die Nuwe Testament groei en ontwikkel

Die Nuwe Testament verklaar alle gelowiges tot 'n koninklike priesterdom in 1 Petrus 2:9. Jesus het self die toon aangegee oor die karakter wat die ampte behoort te hê, naamlik dié van 'n dienskneg (vgl. Johannes 13⁵⁴ en Matteus 23:8–11⁵⁵). Paulus het die ampte as gewes aan die kerk beskou. Hierdie verskeidenheid van gewes kan ook as 'n verskeidenheid van dienste beskou word met die gevolg dat die woord diens (*diakonia/diakonos*) 'n kernwoord

⁵³ 1 Petrus 2:9 (OAV): ⁹Julle, daarenteen, is 'n uitverkore volk, 'n koninklike priesterdom, 'n nasie wat vir God afgesonder is, die eiendomsvolk van God, die volk wat die verlossingsdade moet verkondig van Hom wat julle uit die duisternis geroep het na sy wonderbare lig.

⁵⁴ Johannes 13:14–15 (OAV): ¹⁴As Ek dan, die Here en die Meester, julle voete gewas het, is julle ook verplig om mekaar se voete te was. ¹⁵Want Ek het julle 'n voorbeeld gegee om, net soos Ek aan julle gedoen het, ook so te doen.

⁵⁵ Matteus 23:8–11 (OAV): ⁸Maar julle, laat jul nie Rabbi noem nie, want een is julle leermeester: Christus, en julle is almal broeders. ⁹En julle moet niemand op die aarde julle vader noem nie, want een is julle Vader, Hy wat in die hemele is. ¹⁰Julle moet julle ook nie leermeesters laat noem nie, want een is julle leermeester: Christus. ¹¹Maar die grootste van julle moet jul dienaar wees.

vir sowel die amp van gelowige as die besondere amp geword het. Volgens die kommissie het die kerk hierdie basiese riglyne van Jesus vergeet toe die ampte van gelowiges deur die geestelikes onderdruk is. Die Reformasie het weer die belangrikheid van die amp van gelowige beklemtoon (RES 1972:170).

Die kommissie stel dit ook dat die tekste wat in die opdrag van die GES vervat is, nie die vraag beantwoord nie oor wat 'n amp 'n permanente bediening in die kerk maak en meewerk aan die regering van die kerk. Die rede daarvoor is dat daar in die genoemde tekste funksies voorkom wat nie meer in die kerk vervul word nie en dat die gawes in die lysie verskil ten opsigte van die funksie en status. Die verskillende tekste in die Nuwe Testament behoort verder in die lig van die historiese groei en ontwikkeling ten opsigte van die tyd en plek geëvalueer te word. Die kerk in Jerusalem het in 'n unieke posisie verkeer na die uitstorting van die Heilige Gees. Hulle het die voorreg beleef om deur die apostels self bedien te word. Ander gemeentes is sporadies deur die apostels besoek, maar het spoedig 'n nuwe manier van bediening benodig. In die na-apostoliese tyd het 'n nuwe situasie in die lewe en werk van die kerk ontwikkel. Die konsepte rondom die ampte het dus 'n breë spektrum van die bediening van Paulus tot dié van sy medewerkers, soos Timoteus en Apollos, gedek totdat dit in 'n tegniese term ontwikkel het wat die besondere amp wat in die besonder met dienswerk gemoeid was ('n diaken), aangedui het (RES 1972:54).

Uit die verskillende terme wat in verband met die verskillende gawes en bedieninge gebruik is, het 'n verdere patroon ontwikkel wat twee besondere ampte aandui diegene wat regeer en onderrig gee asook diegene wat hulp en diens gelewer het. Die onderskeid tussen dié twee ampte lê uitsluitlik in die kwalifikasies en take wat vir elkeen nodig is (RES 1972:54).

Wat die amp van ouderlinge betref, is daar sekere waarhede in die Skrif wat duidelik uitstaan. Hieronder tel die beginsel dat die toesig en regering altyd aan 'n groep ouderlinge toevertrou is. Dit het in 'n normatiewe patroon in die Nuwe Testament ontwikkel. Binne die ampte was daar ook diegene wat hulle toegespits het op die verkondiging van die Woord en onderrig gegee het (RES 1972:55).

Vervolgens 'n uiteensetting van die ampsbeskouing wat in verskillende boeke of groepe boeke in die Nuwe Testament, gevind word.

7.1.2.1 Handelinge weerspieël nuwe ontwikkelinge

In die boek Handelinge is daar verskeie bewyse hoe nuwe ampte in die vroeë kerk ontwikkel het. In Handelinge 1:1–2⁵⁶ word daarvan melding gemaak dat die apostels deur Jesus self uitverkies is om die Evangelie, wat hulle eerstehands gesien en gehoor het, te gaan verkondig. Ná Jakobus se dood en die vertrek van die apostels uit Jerusalem is hulle nie vervang nie.

Naas die apostels was daar ook ouderlinge (vgl. Handelinge 11:29–30⁵⁷) en 'n groep van sewe mans is aangestel om die tafels te bedien sodat die apostels hulle kon toelê op die bediening van gebede en die Woord (Handelinge 6:1–6⁵⁸). In Handelinge 11:27⁵⁹ is Agabus as profeet geroep om 'n spesifieke taak te gaan verrig en Handelinge 13:1⁶⁰ maak melding van leraars in Antiogië. Handelinge 14:23⁶¹ dui aan dat daar ouderlinge in die gemeentes aangestel is om in beheer van die bediening in die gemeente te wees. Dit lyk asof die terme *presbyteros* en *episkopos* na dieselfde persone verwys. In Handelinge 13:1 word Paulus en Barnabas profete en leraars genoem en in Handelinge 14:14⁶² apostels. Daar was

⁵⁶ Handelinge 1:2 (OAV): ¹Die eerste verhaal, Theófilus, het ek opgestel oor alles wat Jesus begin doen en leer het ²tot op die dag dat Hy opgeneem is, nadat Hy aan die apostels wat Hy uitverkies het, deur die Heilige Gees bevele gegee het;

⁵⁷ Handelinge 11:29–30 (OAV): ²⁹En die dissipels het besluit dat iedereen van hulle na sy vermoë *iets* sou stuur tot versorging van die broeders wat in Judéa woon. ³⁰En dit het hulle ook gedoen en dit deur Bárnabas en Saulus aan die ouderlinge gestuur.

⁵⁸ Handelinge 6:1–6 (OAV): ¹En in dié dae toe die dissipels vermeerder het, het daar 'n murmurering ontstaan van die Griekssprekende Jode teen die Hebreërs, omdat hulle weduwees in die daaglikse versorging oor die hoof gesien is. ²En die twaalf het die menigte van die dissipels byeengeroep en gesê: Dit is nie reg dat ons die woord van God nalaat om die tafels te bedien nie. ³Kyk dan uit, broeders, na sewe manne uit julle, van goeie getuienis, vol van die Heilige Gees en wysheid, wat ons oor hierdie nodige saak kan aanstel; ⁴maar ons sal volhard in die gebed en die bediening van die woord. ⁵En die woord het byval gevind by die hele menigte; en hulle het gekies: Stéfanus, 'n man vol van geloof en van die Heilige Gees, en Filippus en Próchorus en Nikánor en Timon en Pármenas en Nikóláüs, 'n Jodegenoot uit Antióchië, ⁶wat hulle voor die apostels gestel het; en hulle het gebed en hulle die hande opgelê.

⁵⁹ Handelinge 11:26–27 (OAV): ²⁶En hulle het 'n hele jaar lank in die gemeente saam vergader en aan 'n aansienlike skare onderwys gegee; en die dissipels is in Antióchië vir die eerste keer Christene genoem. ²⁷En in dié dae het daar profete van Jerusalem na Antióchië afgekom.

⁶⁰ Handelinge 13:1 (OAV): ¹En daar was in die plaaslike gemeente in Antióchië sekere profete en leraars, naamlik Bárnabas en Simeon wat Níger genoem word, en Lúcius, die Cirenéër, en Manáen, wat saam met Herodes, die viervors, grootgeword het, en Saulus. ²En terwyl hulle besig was om die Here te dien en te vas, het die Heilige Gees gesê: Sonder nou Bárnabas en Saulus vir My af vir die werk waarvoor Ek hulle geroep het.

⁶¹ Handelinge 14:23 (OAV): ²³En hulle het in elke gemeente vir hulle ouderlinge gekies, en hulle, ná gebed en vas, opgedra aan die Here in wie hulle geglo het.

⁶² Handelinge 14:14 (OAV): ¹⁴Maar toe die apostels, Bárnabas en Paulus, dit hoor, het hulle hul klere geskeur en onder die skare inspring en geroep

klaarblyklik 'n vrye gebruik van woorde en beskrywings om die diens wat hulle verrig het, te beskryf (RES 1972:171–172).

7.1.2.2 Lys gawes in Romeine nie eksklusief nie

Romeine 12:6–8⁶³ gee 'n lys gawes wat uit genade aan die kerk gegee is. By nadere beskouing van hierdie gawes is dit duidelik dat die lyn tussen die gawes redelik vloeibaar is en dat die gawes nie as eksklusief beskou kan word nie. Sommige van hierdie gawes kan aan sekere ampte verbind word en ander kan weer op enige plek in die kerk bruikbaar wees. 'n Voorbeeld hiervan is die term *diakonia* wat diens beteken. Hierdie term kan op enige persoon in die kerk van toepassing wees en is algemeen gebruik om diens aan God te beskryf. In hierdie konteks dui dit nie op 'n spesifieke geïnstitusioneerde amp nie. Daarteenoor is onderrig (*didaskalia*) meer spesifiek en dit word van gawe van profesie onderskei. Vermaning (*paraklesis*) is 'n werk wat later aan ouderlinge en leraars gegee is om sondaars met die Here te versoen. Dit is eerder deel van 'n bediening as 'n amp (RES 1972:172–173).

7.1.2.3 Korintiërs se lys gawes gegee tot opbou van die liggaam van Christus

Die lys gawes in 1 Korintiërs 12:8–10⁶⁴ word op min of meer dieselfde wyse hanteer as dié een in Romeine. Die spesifieke gawes word genoem, maar dit is moeilik om 'n definitiewe lyn te trek tussen dit wat by die ampte tuishoort en wat meer algemeen op die gemeente van toepassing is (RES 1972:173–175).

Die lys in 1 Korintiërs 12:28 is nie net genommer nie, maar noem ook nuwe bedieninge wat nie vroeër genoem is nie. Die Heilige Gees speel 'n deurlopende rol in die gawes wat vir die kerk gegee word. Die feit dat die laaste gawes nie saam met vers 8–10 gelys word nie, beteken nie dat die Gees nie betrokke daarby is nie. Die Heilige Gees gee besondere gawes aan spesifieke gelowiges; hierdie gelowiges word deur die Gees aan die kerk gegee en in sommige gevalle gebeur dit dat die kerk van hierdie persone wat besondere gawes ontvang

⁶³ Romeine 12:6–8 (OAV): ⁶En ons besit genadegawes wat verskil volgens die genade wat aan ons gegee is; ⁷is dit profesie, na die maat van die geloof; of bediening, in die werk van bediening; of wie leer, in die lering; ⁸of wie vermaan, in die vermaning; wie uitdeel, in opregtheid; wie 'n voorganger is, met ywer; wie barmhartigheid bewys, met blymoedigheid.

⁶⁴ 1 Korintiërs 12:8–10, 28 (OAV): ⁸Want aan die een word deur die Gees 'n woord van wysheid gegee, en aan die ander 'n woord van kennis vanweë dieselfde Gees; ⁹aan 'n ander weer geloof deur dieselfde Gees, en aan 'n ander genadegawes van gesondmaking deur dieselfde Gees; ¹⁰aan 'n ander werkinge van kragte, aan 'n ander profesie, aan 'n ander onderskeiding van die geeste, aan 'n ander allerhande tale, aan 'n ander uitleg van tale. ²⁸En God het sommige in die gemeente gestel: in die eerste plek apostels, ten tweede profete, ten derde leraars, daarna kragte, daarna genadegawes van gesondmaking, helpers, regeringe, allerhande tale.

het, kies vir 'n amp. 'n Gawe beteken dus nie dat daar 'n outomatiese roeping tot 'n amp sal wees nie, maar die teendeel is wel waar: Sonder die gawe daartoe behoort 'n persoon nie vir 'n amp te kwalifiseer nie (RES 1972:175).

Volgens die verslag dui die nommering van die gawes in vers 28 op 'n tydsorde sowel as belangrikheid. Die ander ampte spruit voort uit die basiese amp van apostelskap. Die lys van gawes is dus nie 'n sistematiese beskrywing van die verskillende ampte nie, maar eerder 'n beskrywing van die gawes wat aan die kerk as geheel gegee is tot opbou van die liggaam van Christus (RES 1972:173–175).

Deel van die opdrag aan die kommissie was om in die besonder na die problematiese tekste in 1 Korintiërs 14 te kyk. Die swyggebod in Korintiërs 14:34 word later in die verslag hanteer. Die kommissie trek op hierdie punt 'n paar breë lyne met betrekking tot 1 Korintiërs 14. Hoofstuk 12 en 14 behoort as geheel hanteer te word. In 1 Korintiërs 14 word die balans herstel en handel oor 'n spesifieke situasie in die gemeente van Korinte. Paulus wou die leierskap en die gemeente weer bewus maak van die doel van die verskillende gawes wat die Here aan Sy kerk gegee het. Alle gawes moes tot opbou van die gemeente gebruik word. Hierdie hoofstuk handel dus oor hoe die *charismata* aangewend moes word. Daar was klaarblyklik groter deelname in die eredienste as waaraan die gemiddelde gereformeerde gemeente gewoond was. Paulus se betoog in 1 Korintiërs 14 handel oor die orde tydens 'n erediens en nie oor die ampte nie (RES 1972:176–177).

7.1.2.4 Volgens Efesiërs word gelowiges toegerus vir hulle dienswerk deur die ampte

Die ampte wat in Efesiërs 4:11–16⁶⁵ gelys is, is gegee om die gelowiges toe te rus vir hulle dienswerk in die kerk. Die kerk is nie God se gawe aan die bediening nie, maar die bediening is Jesus se gawe aan die kerk. Die verslag lys soos voorheen elke gawe en gee kortliks kommentaar oor elkeen (RES 1972:177–179).

⁶⁵ Efesiërs 4:11–16 (OAV): ¹¹En Hy het gegee sommige as apostels, ander as profete, ander as evangeliste, ander as herders en leraars, ¹²om die heiliges toe te rus vir hulle dienswerk, tot opbouing van die liggaam van Christus, ¹³totdat ons almal kom tot die eenheid van die geloof en van die kennis van die Seun van God, tot 'n volwasse man, tot die mate van die volle grootte van Christus; ¹⁴sodat ons nie meer kinders sou wees nie wat soos golwe geslinger en heen en weer gedryf word deur elke wind van lering, deur die bedrieëry van die mense, deur sluhed om listiglik tot dwaling te bring; ¹⁵maar, terwyl ons in liefde die waarheid betrag, in alles sou opgroei in Hom wat die Hoof is, naamlik Christus, ¹⁶uit wie die hele liggaam – goed saamgevoeg en saamverbind deur die ondersteuning wat elke lid gee volgens die werking van elke afsonderlike deel in sy mate – die groei van die liggaam bevorder vir sy eie opbouing in liefde.

7.1.2.5 Filippense gee 'n blik op die struktuur van die ampte in die kerk

Die aanhef van die brief aan die Filippense 1:1–2⁶⁶ is die enigste brief wat nie net aan 'n gemeente gerig is nie, maar wel aan sy geestelike leiers. Hierdie aanhef gee ten minste 'n blik op die struktuur van die ampte in die kerk. Die opsieners word in die meervoud genoem en dui in die rigting van ouderlinge. Die tweede groep wat genoem word is die diakens. Daar het 'n tyd verloop sedert Paulus sy brief aan die Korinte geskryf het en sedertdien het diakens algemener geword en was permanent deel van die kerk in Filippi. Die term *diakonia* het duidelik hier ontwikkel tot 'n amp in die kerk.

7.1.2.6 'n Nuwe blik op die ampte gewerp in 1 Petrus en Jakobus

1 Petrus 4:10–11⁶⁷ verdeel die gawes in twee groepe, naamlik die gawe om te praat en die gawe om te dien of te doen. In beide gevalle is die ontvangers van die gawes rentmeesters van die woorde en die krag wat God aan hulle toevertrou het.

Jakobus 5:14⁶⁸ werp lig op die taak van 'n ouderling. Hier skets hy 'n ander prentjie as dié in Korintiërs waar die gawes van gesondmaking gelys is. Nou is dit deel van die taak van 'n ouderling om vir siekes te bid (RES 1972:179).

7.1.2.7 Die Pastorale Briewe werp die meeste lig op die funksionering van die ampte

Die Pastorale Briewe bevat die meeste relevante materiaal met betrekking tot die verskillende ampte in die Nuwe Testament. Timoteus en Titus was medewerkers van Paulus. Timoteus is georden en hy en Titus het weer op hulle beurt ouderlinge aangestel (vgl. 1 Timoteus 4:14; 5:22⁶⁹ en Titus 1:5⁷⁰).

⁶⁶ Filippense 1:1 (OAV): ¹Paulus en Timótheüs, diensknegte van Jesus Christus, aan al die heiliges in Christus Jesus wat in Filíppi is, saam met die opsieners en diakens: ²Genade vir julle en vrede van God onse Vader en die Here Jesus Christus!

⁶⁷ 1 Petrus 4:10–11 (OAV): ¹⁰Namate elkeen 'n genadegawe ontvang het, moet julle mekaar daarmee dien soos goeie bedienaars van die veelvuldige genade van God. ¹¹As iemand spreek, laat dit wees soos woorde van God; as iemand dien, laat dit wees soos uit die krag wat God verleen, sodat God in alles verheerlik kan word deur Jesus Christus, aan wie die heerlikheid en krag toekom tot in alle ewigheid. Amen.

⁶⁸ Jakobus 5:14 (OAV): ¹⁴Is daar iemand siek onder julle? Laat hom die ouderlinge van die gemeente inroep, en laat hulle oor hom bid nadat hulle hom in die Naam van die Here met olie gesalf het.

⁶⁹ 1 Timoteus 4:14; 5:22 (OAV): ¹⁴Verwaarloos nie die genadegawe wat in jou is nie, wat jou gegee is deur die profesie met die handoplegging van die ouderlinge. (Hoofstuk 5) ²²Moenie haastig iemand die hande oplê nie, en moet ook nie met die sondes van ander gemeenskap hê nie. Hou jou rein.

⁷⁰ Titus 1:5 (OAV): ⁵Om hierdie rede het ek jou in Kreta agtergelaat, dat jy nog verder sou regmaak wat oorgebly het, en van stad tot stad ouderlinge sou aanstel soos ek jou beveel het ...

1 Timoteus 3:1–13⁷¹ gee 'n uitvoerige uiteensetting van die karaktereenskappe wat die verskillende ampsdraers behoort te hê. Dit is net hier en in Filippense 1 waar in die Nuwe Testament van diakens as ampsdraers gepraat word.

1 Timoteus 5:3–16 maak melding van 'n spesifieke kategorie van weduwees, maar daar kan moeilik hieruit afgelei word dat daar 'n spesifieke amp van weduwees bestaan het (RES 1972:180–181).

In Titus 1:5–9⁷² word daar weer eens 'n lys van die karaktereenskappe van ouderlinge gegee. Die Bybel praat duidelik meer oor die karakter as die taak van ampsdraers. Later in Titus word daar melding gemaak van die onderrig wat ouer vroue aan jonger vroue moes gee. Omdat 1 Timoteus 2:12 openbare onderrig deur vroue verbied, kan daar afgelei word dat die onderrig waarvan hier gepraat word, privaat geskied het (RES 1972:181–182).

7.1.3 Die Nuwe Testament oor bevestiging

Die Bybelse siening oor die bevestiging van persone in 'n bepaalde amp is belangrik vir die besluit oor die toelating van vroue in die ampte en daarom was 'n ondersoek na hierdie saak een van die spesifieke opdragte wat die kommissie moes ondersoek. Daar is egter geen aanduiding in die aanbevelings watter rol die praktyk rondom bevestiging in die besluit oor vroue speel nie. Die kommissie meld net in sy verslag voor die Sinode dat daar 'n verskeidenheid van praktyke in die lidkerke voorkom en dat 'n volledige studie oor ordening en die betekenis daarvan goed sal wees (RES 1972:55).

⁷¹ 1 Timoteus 3:1–13 (OAV): ¹Dit is 'n betroubare woord: as iemand na 'n opsienersamp verlang, begeer hy 'n voortreflike werk. ²n Opsiener dan moet onberispelik wees, die man van een vrou, nugter, ingetoë, fatsoenlik, gasvry, bekwaam om te onderrig; ³geen drinker, geen vegter, geen vuilgewinsoeker nie, maar vriendelik; geen strydlustige, geen geldgierige nie; ⁴een wat sy eie huis goed regeer en sy kinders met alle waardigheid in onderdanigheid hou. ⁵Maar as iemand nie weet om sy eie huis te regeer nie, hoe sal hy vir die gemeente van God sorg dra? ⁶Hy moet nie 'n nuweling wees nie, sodat hy nie verwaand word en in dieselfde oordeel as die duiwel val nie. ⁷Maar hy moet ook goeie getuienis hê van die buitestaanders, sodat hy nie in veragting en in die strik van die duiwel val nie. ⁸Net so moet die diakens waardig wees, nie uit twee monde spreek nie, nie verslaaf aan wyn nie, geen vuil gewinsoekers nie, ⁹manne wat die verborgenheid van die geloof in 'n rein gewete hou. ¹⁰En hulle moet ook eers 'n proeftyd deurmaak; daarna, as hulle onberispelik is, kan hulle dien. ¹¹Net so moet die vroue waardig wees, geen kwaadspreeksters nie, nugter, betroubaar in alles. ¹²Die diakens moet manne van een vrou wees en hulle kinders en eie huise goed regeer. ¹³Want die wat goed gedien het, verkry vir hulle 'n eervolle plek en veel vrymoedigheid in die geloof in Christus Jesus.

⁷² Titus 1:5–9 (OAV): ⁵Om hierdie rede het ek jou in Kreta agtergelaat, dat jy nog verder sou regmaak wat oorgebly het, en van stad tot stad ouderlinge sou aanstel soos ek jou beveel het ⁶as iemand onberispelik is, die man van een vrou, gelowige kinders het wat nie beskuldig word van losbandigheid of tugtelos is nie. ⁷Want 'n opsiener moet as 'n rentmeester van God onberispelik wees, nie eiesinnig, nie oplopend, geen drinker, geen vegter, geen vuilgewinsoeker nie; ⁸maar gasvry, een wat die goeie liefhet, ingetoë, regverdig, heilig, een wat homself beheers; ⁹een wat vashou aan die betroubare woord wat volgens die leer is, sodat hy in staat kan wees om met die gesonde leer te vermaan sowel as om die teësprekers te weerlê.

Daar is verskeie terme en uitdrukkings wat in hierdie verband gebruik word. Vervolgens 'n oorsig oor die verskillende terme, soos voorgelê aan die GES van 1972, tesame met die tekste waarin die term of uitdrukking voorkom. Daar sal telkens net een teks uit elke groep in die voetnota aangehaal om die gebruik van die betrokke term te illustreer. Die kommissie het ook ondersoek ingestel na wat presies gebeur het wanneer 'n persoon in 'n spesifieke amp aangestel is.

- *tithemi* (ἐτέθην)

Hierdie werkwoord beteken letterlik om iemand “aan te stel” en word in die volgende tekste gebruik: Handeling 20:28⁷³, 1 Korintiërs 12:28, 2 Korintiërs 5:19, 1 Timoteus 1:12, 1 Timoteus 2:7 en 2 Timoteus 1:11. In al hierdie tekste is daar sprake van 'n Goddelike aanstelling. Dit sluit nie enige aksie van 'n gemeente of apostel uit nie (RES 1972:182).

- *kathistemi* (καταστήσει)

In hierdie geval word die persoon “in beheer gestel oor”. Hierdie werkwoord word in die volgende tekste gebruik: Matteus 24:25, 47, Handeling 6:3⁷⁴, 7:10, 27, 35, Titus 1:5 en Hebreërs 5:1, 7:28, 8:3. Die gemeenskaplike faktor in hierdie verse is dat 'n hoër outoriteit telkens die betrokke persoon (e) in beheer van 'n spesifieke saak taak geplaas het om 'n bepaalde verantwoordelikheid na te kom (RES 1972:183).

- *cheirotoneo* (χειροτονή)

Cheirotoneo beteken om “te verkies deur die hande op te steek”. Voorbeelde hiervan word in Handeling 14:23⁷⁵ en 2 Korintiërs 8:19 gevind. Omdat dit die enigste tekste is waar hierdie term gebruik word, is dit moeilik om enige afleidings daaruit te maak. In ander literatuur word die woord in die konteks van 'n verkiesing gebruik (RES 1972:183).

⁷³ Handeling 20:28 (OAV): ²⁸Gee dan ag op julleself en op die hele kudde waaroor die Heilige Gees julle as opsiensers aangestel het om as herders die gemeente van God te versorg, wat Hy deur sy eie bloed verkry het.

⁷⁴ Handeling 6:3 (OAV): ³Kyk dan uit, broeders, na sewe manne uit julle, van goeie getuienis, vol van die Heilige Gees en wysheid, wat ons oor hierdie nodige saak kan aanstel;

⁷⁵ Handeling 14:23 (OAV): ²³En hulle het in elke gemeente vir hulle ouderlinge gekies, en hulle, ná gebed en vas, opgedra aan die Here in wie hulle geglo het.

- *sugkatēpsephisthē* (συγκατεψηφίσθη)

In Handeling 1:23⁷⁶ word daar melding gemaak van deelname in die kerk waar 'n keuse vir die kies van 'n nuwe apostel gemaak moes word. Nadat die lot op Matthias geval het, is hy gekies, wat daarop kan dui dat almal wat teenwoordig was, hulle goedkeuring uitgespreek het. Die term het geen tegniese betekenis nie (RES 1972:183).

In Handeling 6:5–6⁷⁷ word daar verder gemeld dat daar vir die sewe gebid is en dat hulle na hulle verkiesing die hande opgelê is. Dit bring die vraag na vore of daar een of ander seremonie tydens die bevestiging sulke persone plaasgevind het. Persone is in verskillende gevalle die hande opgelê soos wanneer iemand siek was, daar vir 'n persoon gebid is, of iemand geseën is. Handoplegging word ook in verband met die ontvangs van die Heilige Gees gebring. Persone wat vir 'n bediening afgesonder is, is ook die hande opgelê. Handeling 6:6 en 1 Timoteus 4:14, Hebreërs 6:2 en 2 Timoteus 1:6 maak hiervan melding. Wanneer iemand die hande opgelê is, was dit 'n simbool van hulle inseëning tot hulle betrokke bediening, 'n aanduiding en versekering dat die Heilige Gees hulle sal toerus met die nodige gawes om die taak te kan doen. Dit was nie 'n magiese oordrag van genade van een draer na die volgende nie (RES 1972:184).

In Handeling 13:3⁷⁸ word Saulus en Barnabas die hande opgelê voordat hulle uitgestuur word. Aangesien hulle reeds profete en leraars van die kerk in Antiogië was, was dit nie nodig om hulle weer te orden nie. Hierdie handeling van handoplegging is nie 'n roepingshandeling nie, maar wel 'n uitstuurhandeling deur 'n gemeente (RES 1972:184). 1 Timoteus 5:22⁷⁹ maan die kerk tot versigtigheid wanneer iemand die hande opgelê word, wat daarop dui dat ampsdraers met groot diskresie gekies moes word (RES 1972:184).

⁷⁶ Handeling 1:23, 26 (OAV): ²³En hulle het twee voorgestel: Josef wat genoem is Báršabas, met die bynaam van Justus, en Matthías. ²⁶Toe werp hulle die lot, en die lot het op Matthías geval; en hy is gekies om saam met die elf apostels te wees.

⁷⁷ Handeling 6:5–6 (OAV): ⁵En die woord het byval gevind by die hele menigte; en hulle het gekies: Stéfanus, 'n man vol van geloof en van die Heilige Gees, en Filippus en Próchorus en Nikánor en Timon en Pármenas en Nikoláíus, 'n Jodegenoot uit Antióchië, ⁶wat hulle voor die apostels gestel het; en hulle het gebid en hulle die hande opgelê.

⁷⁸ Handeling 13:3 (OAV): ²En terwyl hulle besig was om die Here te dien en te vas, het die Heilige Gees gesê: Sonder nou Báršabas en Saulus vir My af vir die werk waarvoor Ek hulle geroep het. ³En toe hulle gevas en gebid het en hulle die hande opgelê het, laat hulle hul gaan.

⁷⁹ 1 Timoteus 5:22 (OAV): ²²Moenie haastig iemand die hande oplê nie, en moet ook nie met die sondes van ander gemeenskap hê nie. Hou jou rein.

7.1.4 Die bediening van die sakramente nie verbind tot die priesterlike amp nie

Die ampte in die Nuwe Testament kan in twee kategorieë gedeel word. Die eerste kategorie is 'n kerugmatiese kategorie wat te doen het met die proklamasie van die Woord soos die apostels, profete, evangeliste, leraars, predikers en opsieners. Die tweede kategorie het te make met dienslewering aan die gemeente soos diakens (RES 1972:185).

Die vraag wat hieruit na vore kom is waar die bediening van die sakramente dan tuisgehoort het.

Die apostels het die opdrag ontvang om die Evangelie te verkondig en mense te doop (vergelyk Matteus 29:19–20; Markus 16:15–16). Hierdie opdrag omvat die totale mandaat wat Christus gegee het, wat die bediening van die nagmaal insluit. Later in die Nuwe Testament word die bediening van die nagmaal nie aan iemand spesifiek toevertrou nie. Die dissipels het mense gedoop op grond van die outoriteit wat Jesus aan hulle toegeken het om dit te doen (vgl. Johannes 4:2⁸⁰). Toe Petrus beveel het dat Kornelius en sy gesin gedoop moes word, het hy die uitvoering daarvan aan die broers van Joppe oorgelaat. In Paulus se bediening, wat hy in 1 Korintiërs 1:14–17⁸¹ beskryf, het hy slegs vir Crispus, Gajus en die huisgesin van Stefanus gedoop. Hy skryf dat Christus hom gestuur het om die Evangelie te verkondig (RES 1972:184).

Teen die agtergrond van al die tekste wat oor die doop handel, bestaan daar onsekerheid oor hoekom die bediening van die doop nie aan bepaalde ampte toegeken is nie. In die vroeë kerk is die bediening van die sakramente nie aan 'n priesterlike amp verbind nie. In die gereformeerde tradisie word die eenheid tussen Woord en Sakrament aanvaar en hieruit het die praktyk ontwikkel dat die persoon wat geroep is om die Woord te bedien, ook die bediening van die sakramente hanteer (RES 1972:185).

⁸⁰ Johannes 4:1–2 (OAV): ¹Toe die Here dan verneem dat die Fariseërs gehoor het dat Jesus meer dissipels maak en doop as Johannes – ²alhoewel Jesus self nie gedoop het nie, maar sy dissipels – ...

⁸¹ 1 Korintiërs 1:14–17 (OAV): ¹⁴Ek dank God dat ek niemand van julle gedoop het nie, behalwe Crispus en Gajus, ¹⁵sodat niemand kan sê dat ek in my naam gedoop het nie. ¹⁶Ek het ook nog die huisgesin van Stéfanus gedoop. Verder weet ek nie of ek iemand anders gedoop het nie. ¹⁷Want Christus het my nie gestuur om te doop nie, maar om die evangelie te verkondig, nie met wysheid van woorde nie, sodat die kruis van Christus nie verydel mag word nie.

7.2 DIE BESONDERE AARD VAN DIE AMPTE

In reaksie op die 1968-verslag van die GES, wat nie regtig aandag gegee het aan die besondere aard van die ampte nie, fokus die 1972-verslag op tien eienskappe wat bepalend vir die besondere aard van die ampte is. Hierdie eienskappe belig die vertikale lyn baie meer as die horisontale lyn, wat volgens die kommissie, in die verlede te veel belig is. Die sterk beklemtoning wat op die horisontale karakter geplaas is, het aan die amp 'n sterk klerikale karakter gegee. Onder die term “horisontale karakter” tel terme soos “publieke funksie van die amp”, “publieke en private dienste”, “spesiale plek” en die term “funksie”.

Die kommissie het 'n stel van daardie tien eienskappe gelys wat bepalend is vir die besondere aard en karakter van die ampte in die kerk. Hierdie karaktereieskappe word in die verslag as volg gelys en verduidelik (RES 1972:187–196, 201–202):

- Die ampte het 'n teokratiese karakter

Dit beteken dat die kerk in 'n direkte vertikale verhouding met God staan en nie 'n mensgevormde assosiasie is waar persone met dieselfde belangstellings bymekaar kom nie. Dieselfde teokratiese karakter is ook van toepassing op die verskillende ampte in die kerk. Die ampte is altyd instrumenteel in die manier waarop God vir die kerk sorg en die kerk regeer.

- God het die organisasie van die kerk en die ampte daarmee saam aan die kerk gegee

Die organisasie van die kerk en die differensiasie binne die ampte het nie uit die kerk voortgespruit volgens die bepaalde behoeftes en omstandighede van die kerk nie. Die ampte word beskou as deel van God se bloudruk vir die kerk.

- Christus is absoluut en sentraal as die Hoof van Sy kerk

Die kerk kan net beskou word vanuit die oogpunt van die allesomvattende heerskappy van Christus oor Sy kerk. Vir die eerste keer in hierdie verslag word die saak van vroue in die ampte direk beredeneer. Die kommissie is hier van mening dat as iemand sou redeneer dat vroue uit die ampte uitgesluit was op grond van die sosiale omstandighede van die tyd waarin die Bybel tot stand gekom het, hulle ook daarmee impliseer dat Christus diskriminasie binne die kerk, as liggaam van Hom, toegepas het. Sodanige diskriminasie staan in direkte kontras met die nie-diskriminerende karakter van die Nuwe Testament.

Die verhouding Christus-en-Sy-kerk, Hoof-liggaam is normatief vir die verhouding tussen man en vrou wanneer hulle een word. Wanneer Christus dus sekere besondere dienste net vir mans gee om te doen, gee Hy hierdie gawe tog vir die hele kerk.

- Christus gebruik die ampte in Sy diens

Die Reformasie het die Woord van God weer die vertrekpunt gemaak vir die leer oor die ampte, terwyl Rome die outoriteit aan die Kerk gegee het om die ampte te bepaal. Hier maak die kommissie dit duidelik dat daar baie duidelike oorweging geskenk moet word aan die vraag of daar nie 'n neiging is om die individu as vertrekpunt te neem in die hele debat rondom die toelating van vroue tot die besondere ampte nie.

- Die Goddelike sanksie gee 'n verteenwoordigende karakter aan die ampte

'n Deurlopende eienskap van alle ampte deur die Bybel is dié van die Goddelike sanksie, waar God die mandaat en die krag gee om die spesifieke taak uit te voer.

- Christus gebruik die ampte met die oog op die kerk

Die amp en ampsdraer is nie 'n doel op sigself nie, maar word na die kerk gestuur. Daarom word die amp nie gemagtig met die oog op 'n persoon nie.

- Die Woord gee sy eie unieke betekenis aan die konsep van 'n amp

Die Woord werk nie met 'n abstrakte ampsbeskouing nie. Dit is intendeel baie konkreet wanneer persone geroep word om apostels, profete, evangeliste, diakens, opsieners of helpers te wees. Die *terminus technicus* definieer elke amp na aanleiding van sy spesifieke funksie en op so 'n manier dat daar nêrens in die Skrif 'n kollektiewe amp kristalliseer nie.

Die Woord is duidelik oor die feit dat vroue ook spesiale gawes ontvang het en dat vroue op sigself ook 'n gawe aan die kerk is, maar daar is volgens die verslag geen getuienis in die Woord dat vroue in die besondere ampte as opsieners of diakens gegee is nie.

- Roeping is 'n bepalende eienskap vir die besondere ampte

Onder roeping is die innerlike roeping, as direkte roeping van die Here onder leiding van Sy Gees, eerstens van belang. Roeping gebeur nie meer op dieselfde

manier soos wat die dissipels geroep is nie, maar wel deur 'n innerlike roeping van die Here en indirek deur die kerk.

- Die roeping lei tot bevestiging

'n Bepalende eienskap van die besondere of kerklike ampte is die openbare bevestiging in die gemeente.

- Daar bestaan 'n groot verskeidenheid van gawes, dienste en bedieninge

In die Nuwe Testament word meer as een gawe soms aan dieselfde persoon gegee. Hierdie gawes en bedieninge is nie bykomend aan die kerk gegee nie, maar het gegroei uit die liggaam van Christus. Selfs wanneer die Woord onderskeid tref tussen die verskillende bedieninge, is dit nie normatief dat daar 'n aparte amp vir daardie besondere bediening of gawe geskep moet word nie.

Volgens die verslag bestaan daar onsekerheid in gereformeerde kringe oor die amp van diaken. Die term *diakonos* kan as *terminus technicus* gebruik word vir elke bediening in die Skrif. Tog is daar aanduidings dat die term teen die einde van Paulus se bediening gekoppel is aan 'n spesifieke diens wat van dié van die opsieners verskil het. Die ware bediening van diakens in gereformeerde kringe word in verband gebring met die bediening aan armes en behoeftiges.

Met hierdie karaktereienskappe in gedagte en alles wat in die verslag oor die ampte in die algemeen geskryf is, sluit die verslag af met 'n stuk waarin bepaal word of vroue dan in die bediening toegelaat kan word al dan nie. Die kommissie is verder van mening dat die huidige opvatting rondom die ampte nie die korrekte Skriftuurlike aard en karakter van die ampte weerspieël nie (RES 1972:202).

7.3 'N NEE VIR VROUE

7.3.1 Die Kommissie is ongemaklik met die opdrag en mandaat

Op hierdie punt kom die Kommissie met 'n verrassende stelling na vore, naamlik dat hulle probleme het met die prosedure wat gevolg is om 'n verslag oor hierdie saak te laat opstel én die formulering van die mandaat (RES 1972:196). Dit is vreemd dat dit nie heel aan die begin gemeld is nie.

Die kommissie is van mening dat daar 'n gravamen oor die saak ingehandig moes word wat 'n heel ander prosedure vereis, naamlik dat die onus van bewyslewering op die skouers rus

van diegene wat ongemaklik is met 'n bepaalde stand van sake binne die kerk. Die GES se aanvaarding van die opdrag om die hele saak rondom vroue in die ampte te ondersoek en daardeur verskoning te moet maak oor hoekom vroue nie tot die ampte toegelaat kan word nie, het die hele historiese tradisie in die belydenis en die kerkorde verwerp en dit in 'n onsekere posisie geplaas. Die kommissie is dus van mening dat diegene wat dink dat die gereformeerde tradisie onskriftuurlik oor vroue is, dit moet bewys (RES 1972:196, 201).

Verder het die kommissie 'n probleem met die formulering van die mandaat wat lui dat die úitsluiting [my beklemtoning soos afgelei uit die oorspronklike verslag – EPB] van vroue uit die verskillende ampte in die lig van die Skrif ondersoek moet word. Die formulering dui op 'n aprioriese standpunt ten opsigte van die materiaal, naamlik dat daar in die praktyk teenoor vroue gediskrimineer word, dat hierdie praktyk negatief is en die suggestie laat dat vroue toegelaat behoort te word. 'n Bepaalde moderne filosofiese interpretasie wat “gelykheid” as basiese konsep aanvaar, lê aan die wortel hiervan. Die negatiewe formulering en metodologiese fout het dus, volgens die kommissie, deurgaans gekristalliseer in die interpretasie van die mandaat (RES 1972:196–197).

7.3.2 Die swyggebod, skeppingsorde en sondeval gee die deurslag

Een van die groot vrae wat die verslag moet beantwoord is die hantering van Skrifgedeeltes soos 1 Korintiërs 14:34 en 1 Timoteus 2:12 en of daar Skriftuurlike bewyse bestaan waarin vroue toegelaat word tot die besondere ampte.

Om hierdie moeilike vrae te beantwoord word daar eers 'n paar losstaande en algemene gedagtes rondom die saak geopper, voordat die genoemde tekste hanteer word. Die kommissie is eerstens van mening dat daar geen Skriftuurlike bewyse bestaan waarin vroue toegelaat word tot die ampte soos mans nie. Verder word dit beklemtoon dat Paulus dieselfde beginsels vir die kerk en huwelik voorskryf. Aan die een kant is die vrou as huweliksmaat gelyk in Christus. Aan die ander kant beteken hierdie gelykheid nie dat daar geen differensiasie en verskille is nie en dit vat ook nie die leidende posisie wat die man in sy verhouding tot die vrou het, weg nie.

Alhoewel vroue nie tot die ampte toegelaat is nie, beteken dit nie dat hulle uit die kerk se programme uitgesluit is nie, behalwe waar dit oor 'n spesifieke kerklike amp gegaan het. Op grond van Herman Ridderbos se verklarings kom die kommissie ook tot die slotsom dat

die werk wat iemand soos Febe gedoen het (vgl. Romeine 16:1⁸²) nie dié van 'n diaken was nie, maar eerder gereken moet word as 'n gawe. Ridderbos is ook van mening dat vroue nie naas opsieners en diakens gereken moet word in 1 Timoteus 3:11⁸³ nie, maar as die vroue van diakens (RES 1972:197). Alhoewel diakens nie 'n opsig- en regeertaak soos ouderlinge het nie, word daar tog van hulle verwag om hulle huishoudings en kinders te regeer [hierdie opmerking is nommerpas vir die volksmoederdiskoers – EPB]. Hieruit kan afgelei word dat Paulus net aan mans as diakens gedink het. Die ander kwalifikasies vir diakens, naamlik dat hulle die man van een vrou moet wees en eerlike wins moet maak en hulle huis goed moet kan regeer en beheer, is 'n bewys dat hulle Christus verteenwoordig en die verhouding van Christus teenoor sy kerk moet weerspieël. Daarom kan vroue ook nie diakens wees nie (RES 1972:200).

Op hierdie punt gebruik die kommissie vir die eerste keer die stof wat in die algemeen oor die ampte handel om 'n argument te staaf. In die lig van die teokratiese en verteenwoordigende karakter van die besondere ampte, kan daar nie geredeneer word dat daar nie 'n verskil is tussen Febe se dienswerk en die amptelike dienswerk van iemand wat geroep en bevestig is nie. Dit is juis hierdie beginsels wat die ampte van algemene dienswerk onderskei. Alhoewel gelowiges dienswerk kan verrig wat oorvleuel met dié van die ampte, beteken dit nie dat God vroue aangestel het as diakens of opsieners nie. Net so het die medewerkers van Paulus nie apostels geword nie. Die woord wat vir diaken of dienaars gebruik word in Romeine 16:1 word in hierdie geval nie as 'n tegniese term gebruik nie, maar het wel 'n wyer betekenis as dienskneg. Daarom kan daar ook nie geargumenteer word dat Febe wel 'n diaken was nie (RES 1972:198, 200).

In teenstelling met die pleidooie van Calvyn en Voetius en Ridderbos se kommentaar, is die kommissie van mening dat daar nie 'n amptelike bediening van weduwees in die kerk bestaan het nie (RES 1972:198). Ridderbos se vertrekpunt, naamlik dat die bediening van die weduwees 'n amptelike diens was, is ook vir die kommissie onaanvaarbaar. Daar word tog ook ander georganiseerde werk deur klerke, kategete en maatskaplike werkers verrig sonder dat hulle 'n besondere amp beklee. Dit gebeur wanneer daar op 'n abstrakte manier

⁸² Romeine 16:1 (OAV): ¹Ek beveel by julle aan ons suster Fébé, wat 'n dienaar is van die gemeente in Kenchréë, ²dat julle haar ontvang in die Here, soos dit die heiliges betaam, en haar bystaan in elke saak waarin sy julle nodig mag hê. Want sy was vir baie 'n beskermster en ook vir my.

⁸³ 1 Timoteus 3:11 (OAV): ¹¹Net so moet die vroue waardig wees, geen kwaadspreeksters nie, nugter, betroubaar in alles. ¹²Die diakens moet manne van een vrou wees en hulle kinders en eie huise goed regeer.

oor die ampte geredeneer word sonder dat daar 'n verband getrek word tussen die amp en die ampsdraer (RES 1972:198).

Die vroue wat Jesus gedien en gevolg het, soos wat in Johannes 12:1–8 en Matteus 27:55⁸⁴ berig word, en die feit dat vroue die eerste getuies was van Jesus se opstanding, het hierdie dienswerk nie in 'n amptelike hoedanigheid verrig nie, maar wel as deel van hulle persoonlike roeping as gelowiges (RES 1972:200). Daarom kan dit nie as argument gebruik word om vroue tot die besondere ampte toe te laat nie.

Oor die swyggebod in 1 Korintiërs 14:33–37 en 1 Timoteus 2:12 laat die kommissie hulle soos volg uit: In die eerste plek het Paulus hierdie uitlatings met apostoliese en normatiewe gesag gemaak. Hierdie tekste kan dus nie weggeredeneer word nie.

Die swyggebod in 1 Timoteus 2:11–15 beklemtoon dit dat Paulus se standpunt nie uit die praktyk van die dag gekom het nie, maar wel vanuit sy verstaan van die skeppingsorde en die sondeval. Die verbod word gemotiveer deur 'n standpunt dat vrouens onderdanig aan mans moet wees en dat onderrig of die uitoefening van gesag 'n skending van die opdrag tot onderdanigheid. Hierdie hoofskap beteken nie 'n fisiese hoofskap nie, maar wel die idee om ingesluit te word in en deur die ander (die hoof) verteenwoordig te word. Dit is 'n posisie van dominansie en rigting. Die redes vir die verbod is die skeppingsorde en die sondeval. Die verwysing na die skeppingsorde het betrekking op Genesis 2:18–25⁸⁵ waar

⁸⁴ Johannes 12:1–8 (OAV): ¹En Jesus het ses dae voor die pasga na Betánië gekom waar Lasarus was, wat dood gewees het en wat Hy uit die dode opgewek het. ²Hulle het toe vir Hom daar 'n maaltyd berei, en Martha het bedien; en Lasarus was een van die wat saam met Hom aan tafel was. ³En Maria het 'n pond egte, baie kosbare nardussalf geneem en die voete van Jesus gesalf en sy voete afgedroog met haar hare. En die huis is vervul met die reuk van die salf. ⁴Toe sê een van sy dissipels, Judas Iskariot, die seun van Simon, wat Hom sou verrai: ⁵Waarom is hierdie salf nie vir driehonderd pennings verkoop en *die geld* aan die armes gegee nie? ⁶En dit het hy gesê, nie omdat hy oor die armes besorg was nie, maar omdat hy 'n dief was en die beurs gehad het en die bydraes geneem het. ⁷Toe sê Jesus: Laat haar staan; sy het dit bewaar vir die dag van my begrafnis. ⁸Want die armes het julle altyd by julle, maar My het julle nie altyd nie.

Matteus 27:55 (OAV): ⁵⁵En daar was baie vroue wat dit van ver af aanskou het, wat vir Jesus van Galiléa af gevolg en Hom gedien het.

⁸⁵ Genesis 2:18–25 (OAV): ¹⁸Ook het die HERE God gesê: Dit is nie goed dat die mens alleen is nie. Ek sal vir hom 'n hulp maak wat by hom pas. ¹⁹En die HERE God het uit die aarde geformeer al die diere van die veld en al die voëls van die hemel en hulle na die mens gebring om te sien hoe hy hulle sou noem. En net soos die mens al die lewende wesens genoem het, so moes hulle naam wees. ²⁰So het die mens dan name gegee aan al die vee en aan die voëls van die hemel en aan al die wilde diere van die veld, maar vir die mens het hy geen hulp gevind wat by hom pas nie. ²¹Toe het die HERE God 'n diepe slaap op die mens laat val; en terwyl hy slaap, het Hy een van sy ribbene geneem en die plek daarvan met vlees toegemaak. ²²En die HERE God bou die rib wat Hy van die mens geneem het, tot 'n vrou en bring haar na die mens. ²³Toe sê die mens: Dit is nou eindelik been van my gebeente en vlees van my vlees. Sy sal mannin genoem word, want sy is uit die man geneem. ²⁴Daarom sal die man sy vader en moeder verlaat en sy vrou aankleef. En hulle sal een vlees wees. ²⁵En hulle was altwee naak, die mens en sy vrou, maar hulle het hul nie geskaam nie.

dit geleer word dat vroue geskep is om mans by te staan en aan hulle onderdanig moet wees (RES 1972:56,199).

Alhoewel daar in die Skrif herhaaldelik verwys word na die Skeppingsorde en die oorspronklike verhouding tussen man en vrou in Genesis 2:18, moet dit in gedagte gehou word dat die sondeval hierdie verhouding versteur het. Mans en vroue se eenheid voor Christus word erken, maar daar moet steeds iemand wees wat na vore tree en die familie korporatief voor God en na buite verteenwoordig (RES 1972:201).

Christus se verlossing het egter nie die skeppingsorde opgehef nie, net soos vroue na Christus se verlossing nie vroue daarvan “gered” het om kinders te kry nie. Met betrekking tot die roeping tot openbare aktiwiteite soos lering, onderrig, opsig en regering, het die Skrif vroue in die man ingesluit en kan sy net in en deur die man verteenwoordig word. Tog is sy nog steeds ten volle mens. Dit is alles in ooreenstemming met die oorspronklike verhouding tussen man en vrou en simboliseer die verhouding tussen Christus en sy kerk. Hierdie simboliek word volgens die kommissie nutteloos wanneer ’n vrou die hoof van haar man word of God se verteenwoordiger in die kerk word (RES 1972:56, 199).

In 1 Korintiërs 14:33–37 word ’n soortgelyke verbod gevind. Die redes wat in hierdie teks aangevoer word is dat die onderdanigheid van vroue deur die wet beveel word en dat dit lelik is vir ’n vrou om in die erediens te praat. Paulus impliseer dat die wet van God dit van vroue verwag om onderdanig te wees. Vroue is klaarblyklik in Korinte toegelaat om in die kerk te praat en daarom moes Paulus hulle korrigeer. Hy doen dit nie bloot op grond van die tradisionele outoriteit nie, maar beroep hom op die wet van God. Die bestaande praktyke van die dag het dus nie die deurslag gegee nie, maar wel die openbaring van God in die lig van die wet (RES 1972:56, 198–199). Hierdie twee gedeeltes is dus nie blote illustrasies of beskrywings nie en die redes wat in die tekste aangevoer word, berus nie op tydgebonde en kultuur-historiese omstandighede nie, maar op die skeppingsorde waarin God die verhouding tussen man en vrou vasgestel het (RES 1972:56–57).

Die oënskynlike teenstrydigheid tussen die swyggebod in 1 Korintiërs 14:34 en die erkenning van die gawe en vryheid wat vroue in 1 Korintiërs 11 het om te bid en te profeteer, word deur Ridderbos verklaar in sy uitwysing dat die swyggebod in die kerk of byeenkomste in die kerk gegeld het terwyl die beoefening van gebede en profesie verwys na pneumatiese uitdrukkings wat by die amptelike byeenkomste plaasgevind het. Daar is ook geen Skriftuurlike bewyse wat aandui dat enige *female branches* van die erkende ampte aanvaar is nie (RES 1972:200).

Drie basiese Bybelse waarhede rondom vrou behoort in korrelasie met mekaar gelees word:

- Galasiërs 3:28 wat bepaal dat mans en vroue gelyk voor Christus is (hierdie teks ondermyn nie die leringe van 1 Korintiërs 14 en 1 Timoteus 2 nie),
- 1 Timoteus 2:11–15, 1 Korintiërs 14:33–37 en Efesiërs 5:22 wat dit duidelik maak dat vroue geskep is om onderdanig aan mans te wees, en
- tekste soos 1 Timoteus 3:11; 5:9 en Titus 2:3–4 wat die unieke rol wat vroue kan speel beklemtoon.

Wat die implikasies van hierdie tekste op mekaar het, word nie uiteengesit nie.

Die verslag sluit af met ’n stelling dat die probleem rondom vroue in die amp van buite af (dus uit die samelewing) na die kerk gebring is. Daar bestaan ’n dualisme tussen die posisie van vroue in die moderne samelewing en in die kerk. As die Skrif vir “ons tyd” geïnterpreteer moet word, word die kultuur-historiese normatiewe en dan bestaan die gevaar dat almal die Skrif gaan demitologiseer soos dit hulle pas (RES 1972:201).

Laastens is die kommissie van mening dat daar nie teen persone gediskrimineer word wat nie in een van die besondere ampte verkies word nie. As daar egter ’n behoefte in die kerk bestaan, kan vroue onder leiding van die besondere ampte diens lewer. Hierdie dienslewering kan egter nie as amptelik beskou word nie, omdat dit nie oor die verteenwoordigende en normatiewe karakter van die besondere ampte beskik nie (RES 1972:202–203).

In die lig van die lywige verslag waaraan ’n baie groot gedeelte aan die amp in die algemeen afgestaan word, het die GES uiteindelik tot die volgende besluite gekom:

1. Die GES versoek lidkerke om verder ondersoek in te stel na die lering rondom die oplegging van hande of ordening in ’n bepaalde amp. ’n Skriftuurlike herevaluering van die praktyk kan lidkerke lei tot ’n eenvormige verstaan en toepassing.
2. Die GES verklaar dat vroue volgens die Skrif uitgesluit is van enige regerende en lerende amp. Hulle mag nie enige heerskappy oor ’n man hê nie op grond van die Skeppingsorde, die sondeval, die uitdruklike verbod daarvan in die wet en die feit dat die apostel Paulus dit beskou het as ’n opdrag van die Here. Kerke wat vroue reeds tot die verskillende ampte toegelaat het, is versoek om die vraag weer in die lig van die Skrif en die verslae van hierdie kommissie te ondersoek.

3. Die GES kon egter nie tot 'n bevredigende besluit kom vir of teen die toelating van vroue tot die amp van diaken nie en het lidkerke weer gemaan om versigtig te wees om in dié rigting te beweeg. Lidkerke is ook versoek om hulle besluite en studiestukke in hierdie verband na die GES te stuur sodat dit met mekaar vergelyk kan word met terugvoering aan die volgende GES.
4. Laastens is lidkerke versoek om 'n volledige lys op te stel van die gawes en bedieninge van vroue in diakonale diens in 'n hulpgewende hoedanigheid of gepaste leerende situasies (RES 1972:58,60).

Met hierdie besluite het die GES duidelik “nee” vir vroue in die ampte gesê.

8. 'N VROU GEE STILWEG AAN HAAR ROEPING GEHOOR

8.1 GESPREKSGENOOT 1: “EK HET GAAN STUDEER OM MET KINDERS TE WERK”

Terwyl hierdie debatte binne die GES gevoer is en die NG Kerk net begin het om na te dink oor die toelating al dan nie van vroue, het 'n vrou stilweg aan haar roeping gehoor gegee en in 1973 haar teologiese studies begin.

G1: Ek het daai spesifiek gaan studeer veral om met kinders te werk. My belangstelling was ook tale. Ek was baie lief vir tale. En ... die Bybel op sigself wou ek nou maar regtig op die beste moontlike manier bestudeer, want die boek en die woorde en alles in die Bybel was vir my verskriklik interessant en dan het ek 'n liefde vir die jeug.

Nou kon ek ander goed ook gedoen het, ek het onderwys ook gedoen. Maar ek wou baie definitief teologie ook studeer.

Ook uit 'n geloofsverhouding met die ... met die Here wat, ek vertel altyd my storie as iemand my vra, ek kan nie sê wanneer en waar nie, maar vandat ek baie klein is, op laerskool, het ek al gesê ek wil dit doen. En ek het net sterker daarin geword en ek wou maar met die jeug ook werk ... Ag van baie kleins af, en omdat ek lief vir tale en boeke is en my verhouding met die Here was maar net so dat ek regtig wou (teologie studeer) en dat ek dit wou kombineer met my liefde vir kinders en vir hulle leer en so aan. Ek kan nie regtig 'n ingrypende iets sê nie. Dit was net daar.

Tans word daar in groeiende gemeentes 'n hoë premie geplaas op die teologiese kundigheid van kinderwerkers, jeugwerkers of die persone wat die jeug in 'n gemeente bedien. Hierdie

vrou het juis 'n roeping vir kinderbediening gehad, maar kon dit vanweë die NG Kerk se beleid vir meer as twintig jaar nooit uitleef nie. Sy het heimlik gehoop om tog iewers 'n plek te kry, maar dit het nooit so uitgewerk nie.

G1: Weet jy, ek het aanvaar dat dit nou maar iets is wat so is, maar ek het gehoop om tog in 'n gemeente of gemeentes darem 'n possie of 'n plekkie te kry.

8.2 AANVANKLIK GEEN TEENSTAND NIE

Sy het die aanvanklike pad nie as moeilik beleef nie. 'n Vrou wat die teologiese wêreld betree het, was eerder vreemd as onaanvaarbaar.

G1: Ag weet jy, op skool en toe ek jonger was, was dit maar vreemd en snaaks. Maar op universiteit het hulle my taamlik aanvaar. Ek hoor van ... [naam uitgehaal – EPB] en ander wat dit bietjie meer negatief ervaar het. Ek het dit nooit verskriklik negatief ervaar nie. Ek was maar op fakulteit te dom gewees om agter te kom as iemand negatief was. Maar ek het daar ingestap en niemand het my gekeer nie. Ek was die enigste ene in 'n klas van 100. [lag] Ek dink nie ... of ... [name uitgehaal – EPB] het dit belewe nie. En ek het geen, ek kan nie onthou van een dag wat iemand 'n seksistiese of negatiewe (opmerking gemaak het) of (my) negatief behandel het nie. Daai klas het my regtig op die hande gedra. Die dosente ook. Ek kan (nie) onthou van iemand wat regtig negatief was nie. Weerstand en negatiwiteit het ek miskien daarna in gemeentesituasies gekry.

Soos ek sê, nie een van hulle (die dosente) was ooit negatief nie. Ek het nou agterna gehoor ook dat van die vrouestudente gekla het oor party dosente se gesindheid, maar weet jy, ek het nie so iets ervaar nie. Soos ek sê: Ek was dalk te dom [lag]. Maar van die manspersone het my kom vertel dat hierdie meisie wat saam met hulle geswot het, is vreeslik lelik behandel. Miskien was dit dosente wat na my gekom het – ek weet nie.

Hoe moeilik sommige gemeentes vroue soos sy sou akkommodeer, sal later aangetoon word. Die eerste vroue se roepingsverhale wys duidelik dat hulle maklik deur medestudente en selfs dosente aanvaar is. Die vraag kan gevra word of hierdie vroue so maklik aanvaar is omdat hulle geen bedreiging ingehou het vanweë die kerklike beleid nie.

9. 1974: BREEDVOERIG NAGEDINK OOR DIE AMP

9.1 WEER OP VOETSPORE VAN DIE GES

In 1971 is daar nog geen studie op eie bodem onderneem nie. Tydens die Kommissie vir Leer en Protestantse Aksie se vergadering is daar, na aanleiding van 'n voorstel van prof. F.J.M. Potgieter, besluit om die GES se studiestukke en besluite as basis te neem vir die behandeling van die saak (NG Kerk Kommissie vir Leer en Protestantse Aksie 1971:30). Ter voorbereiding vir die Algemene Sinode van 1974 is die verslag van die GES van 1972 vertaal en aan die Sinode voorgelê ter fundering van die standpunt dat vroue nie tot die amp toegelaat word nie. Daar sou slegs kommentaar gelewer word ten opsigte van die kwessie “eenheid van die amp met differensiasie van funksie”. Tog spreek die kommissie sy oortuiging uit dat voortgaande besinning oor die aangeleentheid nodig is (NG Kerk Kommissie Leer en Protestantse Aksie 1973:32). Die stuk wat vir die Algemene Sinode van 1974 voorberei is, word tydens die betrokke Kommissie se vergadering vroeg in 1974 goedgekeur, maar tydens hierdie vergadering word besluit om die Sinode te versoek om die mandaat vir die studie breër te maak sodat die Kommissie ook sal besin oor die rol van die vrou in die samelewing (NG Kommissie Leer en Protestante Aksie 1974:42).

In die verslag wat tydens die Algemene Sinode van 1974 voorgehou is, word die versoek van die GES, naamlik om “voort te gaan met die bestudering van die kwessie vrou en amp in die lig van die Skrif en verslae oor die saak uit te ruil” ook aangedui (NG Kerk 1974:107). Die teenwoordigheid van ander standpunte binne die geledere van Gereformeerde Kerke word ook nou die eerste keer erken. Lidkerke van die GES was duidelik nie meer eenstemmig oor die saak nie. Standpunte het gewissel van alle ampte wat vir vroue toeganklik moet wees, uitsluiting van die predikantsamp, uitsluiting van die ouderlingsamp, tot uitsluiting uit alle ampte. Die GES het, met inagneming van al die standpunte van al die lidkerke egter 'n meerderheidstandpunt ingeneem wat die Kommissie in sy verslag onderskryf het. Die Kommissie het ongelukkig nie enige teenargumente van kerke wat 'n ander standpunt as hulle gehuldig het, weergegee of die sluier daarvoor gelig nie. Die “feite” soos in die verslag weergegee, was 'n opsomming van die GES se meerderheidstandpunt soos die Kommissie vir Leer en Protestantse Aksie besluit het. Die aanbevelings was ook in lyn met die aanbevelings van die GES (NG Kerk 1974:105).

9.2 DIAKENS OM TE DIEN

Die genoemde verslag begin met 'n oorsig oor die ampte wat in die Nuwe Testament voorkom. Die woord “amp” kom nie as sodanig in die Nuwe Testament voor nie, maar kan as begrip afgelei word uit die woord *episkope*⁸⁶, wat 'n omsienersamp is. Verder word die ampte as een van die genadegawes⁸⁷ aan die kerk beskou. Die verskeidenheid van gawes word ook as 'n verskeidenheid van dienste of *diakonia*⁸⁸ beskou. Die woord *diakonia*⁸⁹/*diakonos*⁹⁰ word as 'n sleutelwoord beskou om die amp van gelowige asook die besondere ampte aan te dui. Hierdie begrip het aanvanklik die bediening van Paulus tot Apollos en Timoteus aangedui, maar het later 'n tegniese term vir die amp van diaken⁹¹ geword wat 'n dienende karakter gehad het.

Die wye verskeidenheid woorde wat gebruik word om die amp as besondere gawe aan te dui, vorm 'n patroon waarvolgens daar tussen twee afsonderlike spesiale ampte onderskei

⁸⁶ 1 Timoteus 3:1–2 (OAV): ¹Dit is 'n betroubare woord: as iemand na 'n opsienersamp verlang, begeer hy 'n voortreflike werk. ²'n Opsienersamp moet onberispelik wees, die man van een vrou, nugter, ingetoë, fatsoenlik, gasvry, bekwaam om te onderrig;

⁸⁷ Vergelyk die charismata in 1 Korintiërs 12:1, 4–11, 28–31 en Efesiërs 4:11 (beide OAV): ¹En wat die geestelike gawes betref, broeders, wil ek nie hê dat julle onkundig moet wees nie ... ⁴Daar is wel verskeidenheid van genadegawes, maar dit is dieselfde Gees; ⁵en daar is verskeidenheid van bedieninge, en tog is dit dieselfde Here; ⁶en daar is verskeidenheid van werkinge, en tog is dit dieselfde God wat alles in almal werk. ⁷Maar aan elkeen word die openbaring van die Gees gegee met die oog op wat nuttig is. ⁸Want aan die een word deur die Gees 'n woord van wysheid gegee, en aan die ander 'n woord van kennis vanweë dieselfde Gees; ⁹aan 'n ander weer geloof deur dieselfde Gees, en aan 'n ander genadegawes van gesondmaking deur dieselfde Gees; ¹⁰aan 'n ander werkinge van kragte, aan 'n ander profesie, aan 'n ander onderskeiding van die geeste, aan 'n ander allerhande tale, aan 'n ander uitleg van tale. ¹¹Maar al hierdie dinge werk een en dieselfde Gees wat aan elkeen afsonderlik uitdeel soos Hy wil.

²⁸En God het sommige in die gemeente gestel: in die eerste plek apostels, ten tweede profete, ten derde leraars, daarna kragte, daarna genadegawes van gesondmaking, helpers, regeringe, allerhande tale. ²⁹Almal is tog nie apostels nie, almal is tog nie profete nie, almal is tog nie leraars nie, almal is tog nie kragte nie? ³⁰Het almal genadegawes van gesondmaking, spreek almal in tale, kan almal dit uitleg? ³¹Maar beywer julle met die oog op die beste gawes; en ek wys julle 'n nog uitnemender weg.

Efesiërs 4:11 (OAV): ¹¹En Hy het gegee sommige as apostels, ander as profete, ander as evangeliste, ander as herders en leraars ...

⁸⁸ 1 Korintiërs 21:4, 28 word hier in die verslag genoem. Dit moet 'n tikfout wees en is seker weer 'n verwysing na die teksverse 1 Korintiërs 12.

⁸⁹ Die volgende verwysings na die woord *diakonia* word in die verslag gemaak. Omdat die lys so lank is en dit nie deel uitmaak van die kernargument nie, word slegs die verwysings weergegee. Handeling 1:24–25; Handeling 6:4; Handeling 12:25; Handeling 20:24; Handeling 21:19; Romeine 11:13; 1 Korintiërs 12:5; 1 Korintiërs 16:15; 2 Korintiërs 4:1; 2 Korintiërs 5:18; 2 Korintiërs 6:3; 2 Korintiërs 11:8; Kolossense 4:17 en 1 Timoteus 1:12.

⁹⁰ Verwysings na *diakonos*: 1 Korintiërs 3:5; 2 Korintiërs 6:4; 2 Korintiërs 11:23; Efesiërs 3:7; Efesiërs 6:21; Kolossense 1:7, 23, 25; Kolossense 4:7; 1 Tessalonisense 3:2 en 1 Timoteus 4:6.

⁹¹ Vergelyk 1 Timoteus 3:8–13 en Filippense 1:1. Reeds aangehaal

kan word, naamlik dié wat regeer⁹² en onderrig en diegene wat bystand verleen en dien.⁹³ Die twee groepe ampte word onderskei deur hulle onderskeie pligte en kwalifikasies. Die ouderlinge (ook opsieners genoem) moet regeer⁹⁴ en onderrig en die diakens dien⁹⁵ (NGK 1974:105).

⁹² Handeling 20:17, 28 (OAV): ¹⁷En van Miléte het hy gestuur na Éfese en die ouderlinge van die gemeente laat roep. ²⁸Gee dan ag op julleself en op die hele kudde waaroor die Heilige Gees julle as opsieners aangestel het om as herders die gemeente van God te versorg, wat Hy deur sy eie bloed verkry het.

Efesiërs 4:11. Reeds aangehaal.

⁹³ Filippense 1:1 (OAV): ¹Paulus en Timótheüs, diensknegte van Jesus Christus, aan al die heiliges in Christus Jesus wat in Filippi is, saam met die opsieners en diakens ...

1 Timoteus 3:1–13 (OAV): ¹Dit is 'n betroubare woord: as iemand na 'n opsienersamp verlang, begeer hy 'n voortreflike werk. ²'n Opsier dan moet onberispelik wees, die man van een vrou, nugter, ingetoë, fatsoenlik, gasvry, bekwaam om te onderrig; ³geen drinker, geen vegter, geen vuilgewinsoeker nie, maar vriendelik; geen strydlustige, geen geldgierige nie; ⁴een wat sy eie huis goed regeer en sy kinders met alle waardigheid in onderdanigheid hou. ⁵Maar as iemand nie weet om sy eie huis te regeer nie, hoe sal hy vir die gemeente van God sorg dra? ⁶Hy moet nie 'n nuweling wees nie, sodat hy nie verwaand word en in dieselfde oordeel as die duiwel val nie. ⁷Maar hy moet ook goeie getuienis hê van die buitelanders, sodat hy nie in veragting en in die strik van die duiwel val nie. ⁸Net so moet die diakens waardig wees, nie uit twee monde spreek nie, nie verslaaf aan wyn nie, geen vuil gewinsoekers nie, ⁹manne wat die verborgenheid van die geloof in 'n rein gewete hou. ¹⁰En hulle moet ook eers 'n proeftyd deurmaak; daarna, as hulle onberispelik is, kan hulle dien. ¹¹Net so moet die vroue waardig wees, geen kwaadspreeksters nie, nugter, betroubaar in alles. ¹²Die diakens moet manne van een vrou wees en hulle kinders en eie huise goed regeer. ¹³Want die wat goed gedien het, verkry vir hulle 'n eervolle plek en veel vrymoedigheid in die geloof in Christus Jesus.

⁹⁴ 1 Timoteus 3:2, 5. Reeds aangehaal.

1 Timoteus 5:17 (OAV): ¹⁷Laat die ouderlinge wat goed regeer, dubbele eer waardig geag word, veral die wat arbei in woord en leer.

Titus 1:9 (OAV): ⁹een wat vashou aan die betroubare woord wat volgens die leer is, sodat hy in staat kan wees om met die gesonde leer te vermaan sowel as om die teësprekers te weerlê.

Handeling 20:28. Reeds aangehaal.

Handeling 15 (OAV): (Daar word na die hele hoofstuk in die verslag verwys; ek haal slegs enkele tekste aan wat direk na die taak van die ouderling verwys.) ²Toe daar nou geen klein stryd en woordewisseling van die kant van Paulus en Bárnabas teen hulle ontstaan het nie, het hulle besluit dat Paulus en Bárnabas en nog 'n paar ander van hulle sou opgaan na die apostels en ouderlinge in Jerusalem in verband met hierdie vraagstuk.

⁵Maar sommige gelowiges uit die party van die Fariseërs het opgestaan en gesê: Dit is noodsaaklik dat hulle besny word en bevel ontvang om die wet van Moses te onderhou. ⁶En die apostels en die ouderlinge het vergader om hierdie saak te ondersoek.

²²Toe het die apostels en die ouderlinge saam met die hele gemeente besluit om manne uit hulle te kies en na Antiochië te stuur saam met Paulus en Bárnabas, *naamlik* Judas, met die bynaam van Bársabas, en Silas, manne wat voorgangers onder die broeders was.

1 Petrus 5:1–3 (OAV): ¹Ek vermaan die ouderlinge onder julle, ek wat 'n mede-ouderling en getuie van die lyde van Christus is, wat ook 'n deelgenoot is van die heerlikheid wat geopenbaar sal word: ²Hou as herders toesig oor die kudde van God wat onder julle is, nie uit dwang nie, maar gewilliglik; nie om vuil gewin nie, maar met bereidwilligheid; ³ook nie as heersers oor die erfdeel nie, maar as voorbeelde vir die kudde.

⁹⁵ Handeling 6:2, 3 (OAV): ²En die twaalf het die menigte van die dissipels byeengeroep en gesê: Dit is nie reg dat ons die woord van God nalaat om die tafels te bedien nie. ³Kyk dan uit, broeders, na sewe manne uit julle, van goeie getuienis, vol van die Heilige Gees en wysheid, wat ons oor hierdie nodige saak kan aanstel ...

9.3 UNIEKE AARD VAN DIE TAAK VAN DIE OUDERLING

Met die ondersteuning van 'n lys Skrifgedeeltes⁹⁶ word die unieke aard van die ouderling verder omskryf. Die ouderlinge het altyd saam as 'n liggaam die regering of opsig uitgeoefen. Die Gereformeerde beginsel van die gelykheid van die ouderlinge word pertinent genoem. Die regering van die vroeë kerk deur die ouderlinge of opsieners word

⁹⁶ Handeling 11:30 (OAV): ³⁰En dit het hulle ook gedoen en dit deur Bárnaabas en Saulus aan die ouderlinge gestuur.

Handeling 14:23 (OAV): ²³En hulle het in elke gemeente vir hulle ouderlinge gekies, en hulle, ná gebed en vas, opgedra aan die Here in wie hulle geglo het.

Handeling 15. Dele reeds aangehaal.

Handeling 20:17. Reeds aangehaal.

Handeling 20:28. Reeds aangehaal.

Filippense 1:1 (OAV): ¹Paulus en Timótheüs, diensknegte van Jesus Christus, aan al die heiliges in Christus Jesus wat in Filippi is, saam met die opsieners en diakens:

1 Timoteus 5:17. Reeds aangehaal.

Titus 1:5 (OAV): ⁵Om hierdie rede het ek jou in Kreta agtergelaat, dat jy nog verder sou regmaak wat oorgebly het, en van stad tot stad ouderlinge sou aanstel soos ek jou beveel het —

1 Tessalonissense 5:12–13 (OAV): ¹²Maar ons vra julle, broeders, erken die wat onder julle arbei en julle voorgangers in die Here is en julle vermaan; ¹³en bewys hulle in liefde die hoogste agting ter wille van hulle werk. Hou vrede onder mekaar.

1 Timoteus 3:1. Reeds aangehaal.

1 Timoteus 5:17. Reeds aangehaal.

Hebreërs 13:7, 17 (OAV): ⁷Gedenk julle voorgangers wat die woord van God aan julle verkondig het; aanskou die uiteinde van hulle lewenswandel en volg hulle geloof na. ¹⁷Wees gehoorsaam aan julle voorgangers en onderdanig, want hulle waak vir julle siele as diegene wat rekenskap moet gee, sodat hulle dit met blydschap kan doen en nie al sugtende nie; want dit is vir julle nie nuttig nie.

Jakobus 5:14 (OAV): ¹⁴Is daar iemand siek onder julle? Laat hom die ouderlinge van die gemeente inroep, en laat hulle oor hom bid nadat hulle hom in die Naam van die Here met olie gesalf het.

1 Petrus 5:1. Reeds aangehaal.

Romeine 12:7, 8 (OAV): ... ⁷is dit profesie, na die maat van die geloof; of bediening, in die werk van bediening; of wie leer, in die lering; ⁸of wie vermaan, in die vermaning; wie uitdeel, in opregtheid; wie 'n voorganger is, met ywer; wie barmhartigheid bewys, met blymoedigheid.

1 Korintiërs 12:28 (OAV): ²⁸En God het sommige in die gemeente gestel: in die eerste plek apostels, ten tweede profete, ten derde leraars, daarna kragte, daarna genadegawes van gesondmaking, helpers, regeringe, allerhande tale.

1 Korintiërs 16:15 (OAV): ¹⁵En ek versoek julle, broeders – julle weet dat die huisgesin van Stéfanos die eersteling van Acháje is en dat hulle hul tot diens van die heiliges gestel het ...

2 Johannes 1 (OAV): ¹Die ouderling aan die uitverkore vrou en aan haar kinders – wat ek in waarheid liefhet, en nie ek alleen nie, maar ook almal wat die waarheid leer ken het ...

3 Johannes 1–2 (OAV): ¹Die ouderling aan die geliefde Gajus wat ek in waarheid liefhet. ²Geliefde, ek wens dat dit met jou in alles goed mag gaan en dat jy gesond is, soos dit met jou siel goed gaan ...

deur feitlik elke Nuwe Testamentiese skrywer gemeld. Dit word as 'n normatiewe patroon deur die Nuwe Testament beskou (NG Kerk 1974:105–106).

9.4 ONDERDANIG SAL SY BLY

Na al hierdie teksverse gee die verslag uiteindelik aandag aan die groot vraag, naamlik of die genoemde ampte vir vroue toeganklik is al dan nie. Die antwoord word kort en kragtig gegee dat “beide in die algemeen Christelike en Gereformeerde tradisies is dit die gebruik om die amp van regerende en lerende ouderlinge tot mans te beperk, in die oortuiging dat dit die eenvoudige en klaarblyklike leer van die Skrif is dat vroue uitgesluit is van die amp van regerende en lerende ouderlinge” (NG Kerk 1974:106).

Soos in 1970 word 1 Timoteus 2:11–15⁹⁷ en 1 Korintiërs 14:33b–37⁹⁸ weer genoem in die motivering hoekom die Skrif die toelating van vroue verbied. Die hoofrede is dat die vrou aan die man onderdanig moet wees omdat sy ná die man geskape is en sy die rede vir die sondeval was (die verslag noem dit die “implikasies van die sondeval”). Hierdie argumente word gesteun deur tekste soos Genesis 2:18–25, 1 Korintiërs 11:22 en Efesiërs 5:22⁹⁹

⁹⁷ 1 Timoteus 2:11–15. Reeds aangehaal.

⁹⁸ 1 Korintiërs 14:33b–37. Reeds aangehaal.

⁹⁹ Genesis 2:18–25. Reeds aangehaal.

1 Korintiërs 11:22. Dit moet seker 1 Korintiërs 11:2–16 wees. Hierdie gedeelte handel oor die verhouding tussen God, Christus, man en vrou. Hierdie teks is 'n baie goeie voorbeeld van die lyn van argumentasie wat gebruik is.

²En ek prys julle, broeders, dat julle in alles aan my dink en aan die leringe vashou soos ek dit aan julle oorgelewer het. ³Maar ek wil hê dat julle moet weet dat Christus die hoof is van elke man, en die man die hoof van die vrou, en God die hoof van Christus. ⁴Elke man wat bid of profeteer met iets op sy hoof, doen sy hoof oneer aan; ⁵maar elke vrou wat bid of profeteer met onbedekte hoof, doen haar hoof oneer aan; want dit is een en dieselfde asof haar hoof geskeer is. ⁶Want as 'n vrou se hoof nie bedek is nie, laat sy dan ook haar hare afsny; maar as dit vir 'n vrou lelik is om haar hare af te sny of te skeer, laat sy haar hoof bedek. ⁷Want 'n man moet die hoof nie bedek nie, omdat hy die beeld en heerlikheid van God is; maar die vrou is die heerlikheid van die man. ⁸Want die man is nie uit die vrou nie, maar die vrou uit die man. ⁹Want die man is ook nie ter wille van die vrou geskape nie, maar die vrou ter wille van die man. ¹⁰Daarom moet die vrou 'n *aanduiding van* gesag op die hoof hê ter wille van die engele. ¹¹En tog, in die Here is die man nie sonder die vrou nie, en die vrou ook nie sonder die man nie. ¹²Want soos die vrou uit die man is, so is ook die man deur middel van die vrou; maar alles is uit God. ¹³Oordeel self: Is dit betaamlik dat 'n vrou met onbedekte hoof tot God bid? ¹⁴Of leer ook die natuur self julle nie dat as 'n man lang hare dra, dit vir hom 'n oneer is nie; ¹⁵maar as 'n vrou lang hare dra, dit vir haar 'n eer is, omdat die lang hare vir haar gegee is as 'n bedekking? ¹⁶Maar as iemand meen om twisgierig te wees, ons het nie so 'n gewoonte nie, en ook die gemeentes van God nie.

Efesiërs 5:22–33 (OAV): ²²Vroue, wees aan julle eie mans onderdanig, soos aan die Here. ²³Want die man is die hoof van die vrou, soos Christus ook Hoof is van die gemeente; en Hy is die Verlosser van die liggaam. ²⁴Maar soos die gemeente aan Christus onderdanig is, so moet die vrou dit ook in alles aan hul eie mans wees. ²⁵Manne, julle moet jul eie vroue liefhê, soos Christus ook die gemeente liefgehad en Homself daarvoor oorgegee het ²⁶om dit te heilig, nadat Hy dit gereinig het met die waterbad deur die woord, ²⁷sodat Hy die gemeente voor Hom kon stel, verheerlik, sonder vlek of rimpel of iets dergeliks; maar dat dit heilig en sonder gebrek sou wees. ²⁸So behoort die mans hul eie vroue lief te hê soos hul eie liggeme. Wie sy eie vrou liefhet,

waarin die hoofskap van die man sterk beklemtoon word. Volgens die verslag het Paulus die gebruik van sommige gemeentes in Korinte om vroue toe te laat om te preek afgekeur omdat dit volgens 1 Korintiërs 14:35 “in stryd met die wet van God” was (NG Kerk 1974:106).

Die kommissie vestig die aandag daarop dat die genoemde tekste nie as voorbeelde gesien moet word nie, maar bevel is wat nie “tydgebonde, historiese en kultureel-relatiewe argumente” is nie. Daarom geld hierdie bevel nie net vir die tyd waarin dit geskryf is nie. Daarom word ook sterk klem gelê op die skeppingsorde en die handhawing van die onderlinge verhoudinge wat God so “verorden” het.

Die lang stukke in die 1974-studiestuk wat aan die omskrywing van die ampte bestee is, word teen die einde van die verslag duidelik omdat die wese van die amp uiteindelik medebepalend is vir die in- of uitsluiting van vroue. Omdat die amp in wese gesien is as lerend en regerend, “ook oor mans dus”, is vroue, aldus Paulus, daarvan uitgesluit.

’n Teks soos Galasiërs 3:28¹⁰⁰, wat juis die gelykheid van mans en vroue uitlig, weerspreek volgens die kommissie nie die “onderdanige” tekste nie. Verder word die korrelasie tussen die regering van die man in die gesin met die regering in die gemeente met ’n teks soos 1 Timoteus 3:4–5¹⁰¹ verduidelik. Die leerskool om ander mense onderdanig te hou en te regeer is die huisgesin.

Laasgenoemde argument sluit baie nou aan by ’n breë diskoers van hierdie tydperk, naamlik dat vroue ’n bepaalde rol moes vervul om hulle gesinne te ondersteun.

het homself lief; ²⁹want niemand het ooit sy eie vlees gehaat nie, maar hy voed en koester dit, net soos die Here die gemeente. ³⁰Want ons is lede van sy liggaam, van sy vlees en van sy bene. ³¹Daarom moet die man sy vader en sy moeder verlaat en sy vrou aankleef, en hulle twee sal een vlees word. ³²Hierdie verborgenheid is groot, maar ek sê dit met die oog op Christus en die gemeente. ³³In alle geval moet elkeen van julle ook afsonderlik sy eie vrou liefhê net soos homself, en die vrou moet die man eerbiedig.

¹⁰⁰ Galasiërs 3:28 (OAV): ²⁸Daar is nie *meer* Jood of Griek nie, daar is nie *meer* slaaf of vryman nie, daar is nie *meer* man en vrou nie; want julle is almal een in Christus Jesus.

¹⁰¹ 1 Timoteus 3:4–5 (OAV): ... ⁴een wat sy eie huis goed regeer en sy kinders met alle waardigheid in onderdanigheid hou. ⁵Maar as iemand nie weet om sy eie huis te regeer nie, hoe sal hy vir die gemeente van God sorg dra?

9.5 'N VRAAG OOR DIE DIAKONIE

Die betrokkenheid van vroue by diakonale take en “gepaste onderrigssituasies” word in die verslag breedvoerig deur verskeie teksverse¹⁰² aangedui. So kon die ouer weduwees jonger vroue onderrig in hulle verantwoordelikhede teenoor hulle mans. Paulus verwys na die gemeente in Korinte waar vroue gebid en profeteer het en Priscilla en Aquila, het as gedugte man-en-vrou span, die weg van God aan Apollos tydens 'n vergadering uitgelê (NG Kerk 1974:106).

Desnieteenstaande hierdie voorbeelde, word drie “Bybelse waarhede” (wat presies ooreenstem met die GES-verslag van 1972) uitgelig wat steeds bo alles gehandhaaf moet word:

1. Voor Christus is alle mans en vroue gelykwaardig¹⁰³.
2. Vroue moet op grond van die skeppingsorde van God in die huis en gemeente aan mans onderdanig wees en kan daarom nie in die lerende en regerende ampte dien nie. 'n Lys tekste¹⁰⁴ wat reeds genoem is ondersteun hierdie argument.

¹⁰² 1 Timoteus 5:9–16 (OAV): ⁹Laat 'n weduwee gekies word, nie minder as sestig jaar oud nie, wat die vrou van een man gewees het ¹⁰en getuienis het van goeie werke, as sy kinders grootgemaak het, gasvry gewees het, die voete van die heiliges gewas het, verdruktes gehelp en elke goeie werk nagestreef het. ¹¹Maar jy moet die jong weduwees afwys; want wanneer hulle tot oneer van Christus wellustig word, wil hulle trou ¹²en kom onder 'n oordeel, omdat hulle hul eerste geloof verwerp het. ¹³En tegelykertyd leer hulle ook om ledig by die huise rond te gaan; en nie alleen is hulle ledig nie, maar ook praatsiek en bemoeisiek, want hulle praat wat nie behoorlik is nie. ¹⁴Ek wil dan hê dat die jong weduwees moet trou, kinders baar, hulle huise regeer en die teëparty geen aanleiding gee om kwaad te spreek nie. ¹⁵Want sommige het al afgewyk agter die Satan aan. ¹⁶As 'n gelowige man of 'n gelowige vrou weduwees *by hulle* het, moet dié aan hulle hulp verleen; en laat die gemeente nie beswaar word nie, sodat dit die wat waarlik weduwees is, kan help.

Titus 2:3–4 (OAV): ³Die ou vroue moet ook in hulle gedrag wees soos dit die heiliges betaam, geen kwaadspreeksters of aan baie wyn verslaaf nie, maar leraresse van wat goed is, ⁴sodat hulle die jong vroue kan leer om versigtig te wees, hulle mans en kinders lief te hê,

1 Timoteus 3:11 (OAV): ¹¹Net so moet die vroue waardig wees, geen kwaadspreeksters nie, nugter, betroubaar in alles.

Romeine 15:1 (OAV): [Hierdie teks moet eerder Romeine 16:1 wees – dit word later in die verslag so aangehaal.] ¹Ek beveel by julle aan ons suster Fébé, wat 'n dienaar is van die gemeente in Kenchrée, ²dat julle haar ontvang in die Here, soos dit die heiliges betaam, en haar bystaan in elke saak waarin sy julle nodig mag hê. Want sy was vir baie 'n beskermster en ook vir my.

Handelinge 18:26 (OAV): ²⁶En hy het vrymoediglik in die sinagoge begin spreek; maar nadat Áquila en Priscilla hom gehoor het, het hulle hom by hulle geneem en hom noukeuriger die weg van God uitgelê.

¹⁰³ Op grond van Galasiërs 3:28. Reeds aangehaal.

¹⁰⁴ Vergelyk Efesiërs 5:22. Reeds aangehaal.

1 Timoteus 2:11–15 (OAV): ¹¹Die vrou moet haar in stilte laat leer in alle onderdanigheid. ¹²Ek laat die vrou egter nie toe om onderrig te gee of oor die man te heers nie, maar sy moet haar stil hou. ¹³Want Adam is eerste gemaak, daarna Eva. ¹⁴En Adam is nie verlei nie, maar die vrou het haar laat verlei en het in oortreding

3. Vroue moet “ ’n unieke rol in die diakonale taak¹⁰⁵ van ’n gemeente en in gepaste onderrigsituasies” vervul. (NG Kerk 1974:107).

Op grond van bogenoemde Bybelse waarhede wat volgens die verslag gehandhaaf moet word, sou ’n mens verwag dat die Kommissie ’n aanbeveling aan die Sinode sou maak om vrouens wel tot die amp van diaken toe te laat. Die aanbeveling erken egter nie die unieke diakonale rol wat vroue kan speel nie en gaan selfs so ver om, ten spyte van al die tekste wat aangehaal is, dit te stel dat die Bybel geen positiewe opdrag in hierdie verband gee nie. Die deurslaggewende argument wat gebruik word om vroue ook uit die amp van diaken te hou, is die kerkregtelike posisie wat diakens in die kerkregeringstelsel van die NG Kerk inneem. In die lig daarvan word daar aanbeveel dat die Sinode nie sodanige besondere amp erken nie. Die aanbeveling dat vroue uitgesluit is van die amp van lerende en regerende ouderling is teen die agtergrond van die verslag geen verrassing nie (NG Kerk 1974:107).

Die laaste aanbeveling wat tydens hierdie sinode gemaak word, versoek die Kommissie vir Leer en Protestantse Aksie om op hoogte te bly met die verloop van die studie binne die GES en aan die volgende sinode te rapporteer (NG Kerk 1974:107). Die aanbeveling dat die Sinode nie net oor vroue in die amp moet besin nie, maar ook oor hulle rol in die samelewing en kerk, is betekenisvol. Hierdeur sou nadenke oor ’n baie belangrike en breër samelewingsvraag begin.

10. SAMEVATTING

In hierdie hoofstuk is die ontwikkeling van die Afrikanervrou se rol as volksmoeder teen ’n breër historiese tydvak, wat vanaf 1899-1961 strek, geskets. Twee vroue wat voor 1950 teologie studeer het, maar wat hulle roeping as predikantsvroue uitgeleef het, se verhale is opgeteken. Vroue-organisasies op kulturele, maatskaplike en kerklike terrein sou vir baie

gekem. ¹⁵Maar sy sal gered word deur kinders te baar, as hulle bly in geloof en liefde en heiligmaking, met ingetoënheid.

1 Korintiërs 14:33b–37. Reeds aangehaal.

1 Timoteus 3:4–5. Reeds aangehaal.

¹⁰⁵ 1 Timoteus 3:11. Reeds aangehaal.

1 Timoteus 5:9–10. Reeds aangehaal.

Titus 2:3–4. Reeds aangehaal.

Romeine 16:1. Reeds aangehaal.

lank 'n platform vir vroue skep om hulleself uit te leef , 'n verskil in die samelewing te maak en 'n ruimte skep om hulle stem te laat hoor. Tydens die hoogbloei van apartheid het Afrikanervroue hulleself veral binne vroue-organisasies met 'n kultuuroogmerk begin uitleef.

Die vraagstuk rondom die vrou in die amp het in 1966 vir die eerste keer op die Algemene Sinode se tafel gekom alhoewel die Vrystaatse Sinode reeds in 1944 oor vroue-diakens begin besin het. Die GES het in 1968 en 1972 twee uitvoerige verslae oor die saak uitgebring en die NG Kerk se eerste nadenke is grootliks op hierdie twee verslae geskoei. Gedurende die eerste tyd van besinning het die NG Kerk dus nie vanuit ons eie unieke konteks oor teologiese oorsake nagedink nie, maar 'n buitelandse besinning kritiekloos oorgeneem.

In 1970 het die Kommissie vir Leer en Protestantse Aksie in sy verslag “hom” eenvoudig met die besluit van die GES van 1968 vereenselwig en 'n besluit van die GES woordeliks weergegee, gevolg deur 'n Afrikaanse motivering wat hoofsaaklik gehandel het oor die sogenaamde “swyggebod” in 1 Korintiërs 14:34–35 en 1 Timoteus 2:11–12 wat die vrou verbied om in 'n lerende en regerende hoedanigheid op te tree. Die Sinode het daarna besluit om die hele aangeleentheid terug te verwys na die Permanente Kommissie vir Leer en Protestantse Aksie vir verdere besinning.

Die verslag wat voor die Sinode van 1974 gedien het was 'n blote opsomming van die GES se meerderheidstandpunt teen die toelating van vroue tot die ampte. Die aanbevelings was ook in lyn met die aanbevelings van die GES. Die onderdanigheid van vroue op grond van die implikasies van die sondeval en die skeppingsorde is as tydlose en algemeen geldende beginsels onderstreep.

Te midde van die besinning op kerklike vergaderings het 'n paar vroue stilweg aan hulle roeping gehoor gegee en teologie gaan studeer. Gespreksgenoot 1 vertel hoekom sy gedurende hierdie tyd teologie gaan studeer het en hoe sy nie regtig enige teenstand ervaar het nie.